

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra systematické teologie

Křesťanská výchova

Helena Velanová

KARDINÁLNÍ CTNOSTI

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. ICLic. Vladimír Filo

2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Podpis autora práce

Na tomto místě chci především jmenovitě poděkovat vedoucímu mé diplomové práce D. ThLic. ICLic. Maxmiliánu Vladimíru Filovi, O. Praem. za podnětné připomínky, nezměrnou trpělivost, osobní nasazení, čas, který mi věnoval při vedení této práce i motivaci, kterou mi stále dával svým příkladem. Dále děkuji všem vyučujícím za inspirující přednášky v rámci výuky.

Obsah

1. Úvod	6
2. O ctnostech obecně	9
3. Stručný historický vývoj nauky o ctnostech	11
3.1. Předkřesťanské pojetí ctnosti	11
3.2. Aristoteles a ctnosti	12
3.3. Stoikové a ctnosti	13
4. Ctnosti v Písmu svatém	15
4.1. Ctnosti ve Starém zákoně	15
4.1.1. Moudrost	19
4.1.2. Statečnost	20
4.1.3. Spravedlnost	20
4.2. Ctnosti v Novém zákoně	22
5. Ctnosti v nauce církve	31
5.1. Křesťanské pojetí ctnosti a jeho vývoj	31
5.2. Plnost ctností, cesta sjednocení	37
5.3. Působení Ducha svatého a ctnosti	38
5.4. Kristus jako zdroj i obraz všech ctností	39
5.5. Význam ctnosti a způsob jejího dosahování	40
6. Rozdělení ctností	44
6.1. Ctnosti intelektuální a morální	44
6.2. Přirozené a nadpřirozené ctnosti	44
7. Hříchy proti ctnostem (neřesti)	46
8. Kardinální ctnosti jednotlivě	52
8.1. Moudrost	52
8.1.1. Základní charakteristika moudrosti	52

8.1.2.	Moudrost jako pravidlo všech mravních ctností	53
8.1.3.	Křesťanský charakter moudrosti	57
8.1.4.	Ctnosti přidružené k moudrosti	57
8.1.5.	Hříchy proti moudrosti	60
8.2.	Spravedlnost.....	63
8.2.1.	Základní charakteristika spravedlnosti	63
8.2.2.	Křesťanské pojetí spravedlnosti	66
8.2.3.	Ctnosti přidružené k spravedlnosti.....	68
8.2.4.	Hříchy proti spravedlnosti.....	70
8.3.	Statečnost	73
8.3.1.	Základní charakteristika statečnosti	73
8.3.2.	Křesťanské pojetí statečnosti	75
8.3.3.	Ctnosti přidružené ke statečnosti.....	76
8.3.4.	Hříchy proti statečnosti	77
8.4.	Mírnost.....	80
8.4.1.	Základní charakteristika mírnosti	80
8.4.2.	Křesťanské pojetí mírnosti	81
8.4.3.	Ctnosti přidružené mírnosti	83
8.4.4.	Hříchy proti mírnosti.....	85
9.	Závěr	87
10.	Bibliografie	90
10.1.	Prameny	90
10.2.	Literatura	91
10.2.1.	Časopisy.....	92
10.2.2.	Internetové zdroje.....	92

1. Úvod

Otázky po pokoji a míru v lidském srdci, v rodině, mezi přáteli i ve společnosti, otázky po naplněném smysluplném životě jsou asi staré, jak lidstvo samo. Člověk touží žít dobře a mnohdy to neumí. Jak já, která jsem dědičkou minulosti svých předků, jejich genetické výbavy, způsobu života, hodnot a kultury, já, která mám z toho žít, jak a co podstatného předat další generaci? Encyklika *Populorum progressio* Pavla VI. k tomu v čl. 17 říká: *“My, kteří jsme nastoupili jako dědici po minulých generacích, máme užitek z práce svých současníků, máme závazky vůči všem lidem vůbec. Proto nemůžeme být lhostejní k těm, kdo přijdou po nás a rozšíří kruh lidské rodiny. Všeobecná solidarita je tedy skutečností a přináší nám nejen dobrodiní, ale také povinnosti.”*¹ Jak mám žít, aby přibývalo lásky a dobra? Odpovědí je pohled do srdce člověka, na ctnosti a neřesti: *Původcem je totiž člověk sám. Od okamžiku, kdy se vzdálil Bohu hříchem, je neschopen přemáhat své chytče a místo aby spolupracoval na zdokonalení světa, kazí Boží dílo.*²

„Historia est magistra vitae“ – dějiny jsou učitelkou života, říkali už staří Římané. Ti přikládali velký význam pořádku. *Bojovat za řád znamená tedy bojovat za svobodu: jde o boj ducha proti nepořádku ve vlastním nitru. Správné společenství pomáhá ke svobodě. Už skutečnost, že musím žít s druhými a brát na ně ohled, uvolňuje pouta sobectví. Společenství tak může být cestou ke svobodě.*³ Chci se obrátit k dějinám Božího zjevení, dějinám myšlení, morálky i sociálního myšlení, abych vytěžila poučení z minulosti, vyzvedla na světlo přínos generací lidí žijících před námi k otázce spravedlnosti, moudrosti, statečnosti a mírnosti. Příspěvek náboženství, filozofie, práva, dějin lidstva k tomuto tématu je velice cenný, ale neleží v centru zájmů současného člověka, Skrze přátelství je ještě dnes člověk oslovitelný. Ale jsou to dnes skutečná přátelství? *Přátelství je jen tehdy hodnotné, když jeden je vůči druhému pravdivý a druhý tuto pravdivost přijímá. Ke svobodě vede ještě další pomocník: protivník. Využít ho je však mistrovským dílem. Zpočátku totiž náš hněv, citlivost, starost o sebe vidí v protivníkovi jen vtěleného ďábla.*⁴ Unést, přijmout a zpracovat ten příval negativních postřehů a sdělení vyžaduje odvahu, statečnost a jistou zralost. Otřese to člověkem v samých základech bytí. *Avšak kdo umí využít, co říkají a vidí jiní, dozví se o sobě*

¹ PAVEL VI., encyklika *Populorum progressio*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 17

² *Slovník biblické teologie*, Velehrad-Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 59

³ ŠPINER, D., *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, s. 54

⁴ Tamtéž, s. 54

pravdu. „Proč mě to tak hluboce zasáhlo? V čem má pravdu?“ A když si to vezmeme k srdci, pak jsme zvítězili, i když navenek zvítězil protivník. „Vynucené setkání na poli nepřátelství“ je mistrovskou zkouškou vůle ke svobodě.⁵ Současné nespravedlivé struktury moderní ekonomiky, které plodí na jedné straně blahobyt a na druhé straně bídu, zrcadlí tvrdost srdce dnešních lidí, zrcadlí neřesti, zakořeněné hluboko v duchu doby. Falešný duch světa říká: „Blaze bohatým, radujícím se, vládnoucím, úspěšným, kteří použijí jakýchkoliv prostředků, bezcitným, vyzbrojeným, zajištěným, silným, nevázaným a dobře se bavícím.“⁶ A tuto lest Satana člověk neprohlédl. Přitom ctnost, pravý opak neřesti, je zakotvení v dobru, je síla, která je schopna přetvořit všechno stvoření, je síla přinášející světlo a tím i opravdový život.⁷ Dary, milosti, pomoc, kterou k tomu lidé od Boha dostali, byla zmařena. Přitom milost je svoboda od zla a triumf dobra, přátelství s Bohem, veledílo Boží dobroty, pramen radosti, vyživující míza, živá voda.⁸ Člověk mohl svými schopnostmi učinit z pozemského světa ráj. Neučinil tak, a proto vidí svět před sebou tak, jak ho svým falešným způsobem zkroutil.⁹ V dnešní multikulturní společnosti často dochází k situacím, kdy celé národy jsou vytlačeny na okraj lidské společnosti, ze své země, do hladu, bídy, doprostřed válečné vřavy. Podle platných lokálních občanských zákonů nelze situaci mnohdy napravit, ale člověk cítí, že je tu i jiný zákon, zákon Boží. Porušením Božího zákona vstoupil do světa hřích, sekularizace. Hřích je rozdělení, zárodek bolesti, urážka, zneuctění Božího díla, Boha, plíseň, která stírá Boží obraz, jed, otroctví, zdroj zármutku, neřestí, tma, invaze smrti.¹⁰ Zákon lásky a idea jednoty mezi lidmi jsou staré jak lidstvo samo, jinými slovy: chodit s Bohem. Tak jednal Noe, bezúhonný muž. Znamená to žít trvale obrácen k Bohu.¹¹ Dnešní rychlé tempo života mívá, mnohdy už nezná nebo i nechce znát tato podstatná pravidla. Z čeho vyrůstá moudrost a spravedlnost ve společnosti? Co je kořenem řádu, tolik potřebného v každém společenství lidí, aby spolu mohlo v míru žít? Jak toto dobro zasévat, aby prorůstalo strukturami jednotlivých společenství lidstva?

⁵ ŠPNER, D., Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, s. 54

⁶ Srov. GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 96-98

⁷ ŠPNER, D., Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, s. 55

⁸ Srov. GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 75

⁹ ŠPNER, D., Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, s. 55

¹⁰ Srov. GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 75

¹¹ *Slovník biblické teologie*, Velehrad - Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 59

Spravedlnost – slovo, které se dotýká každého člověka, je klíčové pro jednotlivce, skupinu lidí, národ i lidstvo. Ti silní je zneužívají, slabí zažívají nedostatek spravedlnosti. Slovo spravedlnost evokuje řád, jednotu, něco, co je v pořádku, mluví o původní harmonii stvoření před prvním hříchem. Každá lidská osoba touží zažívat spravedlnost, aby mohla žít ve společenství lidí, mít v něm své místo. Dlouhodobý nedostatek spravedlnosti v dějinách lidstva se ukázal jako časovaná bomba, která nakonec rozvrátila společnost a způsobila utrpení, teror i hmotnou zkázu. Varováním nám mohla být Francouzská revoluce, Velká říjnová socialistická revoluce i obě světové války, když vzpomeneme tu novodobější historii na evropském kontinentu. *Nikoli náhlým převratem starého řádu, ale v uspořádaném vývoji záleží spása a spravedlnost. Násilí totiž vždycky všechno jen zničilo, nic nevybudovalo; rozlítlo vášně, nikdy je neutišilo. Rozsévá jen nenávist a zkázu; nedovede přimět lidi ani politické strany, aby na troskách, které způsobil nesvár, s krajní námahou obnovovali, co bylo vykonáno dříve.*¹² Nespravedlnost rozvrací, ničí člověka i společenství, ničí pachatele nespravedlnosti i toho, kdo nespravedlností trpí.

Za téma své diplomové práce jsem si zvolila kardinální ctnosti s cílem prozkoumat jejich vývoj napříč staletími a některými kulturami a zachytit je ve vzájemných vztazích a vlivu na život. Během práce se moje původní představa radikálně rozšiřovala o nové souvislosti a pohledy a ukázalo se, že komplexní zpracování tématu přesahuje limity této práci dané. Rozdělila jsem si tedy práci na několik základních celků. V první části pojednám o ctnostech obecně, co jsou, jak působí. Ve druhé části se budu zabývat vývojem nauky o ctnostech v historických souvislostech a důrazech. V následující části nahlédnu do Písma svatého, potom do nauky církve. Pak pojednám o každé ctnosti jednotlivě, o přidružených ctnostech a také o boji s nepřáteli ctností, o neřestech.

---

¹² JAN XXIII., encyklika *Pacem in terris*, čl. 162

2. O ctnostech obecně

Slovo ctnost ve slovníku dnešního člověka téměř chybí nebo je natolik zdiskreditované, že lidé znají spíše jeho karikaturu, než skutečný význam a obsah.¹³ Ale nebylo tomu tak vždycky. Ještě nedávno se lidé ptali po smyslu svého konání mnohem intenzivněji a odpověď nacházeli v nauce církve a jejím učení o ctnostech. Ctnost je v ní charakterizována jako trvalá a pevná dispozice konat dobro. Často je ale zaměňována za plnění Boží vůle, protože konání dobra přináší člověku pokoj a radost ze života, přes veškeré úsilí, které na jejich realizaci musí vynaložit. Ctnost nemá ale jen individuální rozměr. Ctnost je rovněž chápána jako společensky nanejvýš žádoucí hodnota, protože ctnostný člověk je pilířem dobře uspořádané společnosti.

Ctnost není nedostupný ideál, ale reálná možnost, dokonce potřeba. Ctnost můžeme přirovnat k holi, o kterou se opíráme, a současně se s ní můžeme i bránit.¹⁴ Žádný člověk se však ctnostným nestane automaticky, pouhým poznáním nebo pochopením nauky o ctnostech.¹⁵ Jde o svobodnou volbu lidské bytosti a o nasazení lidské vůle směrem ke zvolenému cíli. *Cesta, která vede k ctnostnému člověku, jde skrze opakované morální úsilí, skrze častá jednotlivá rozhodnutí a mravně dobré skutky. Takže v ctnostném stavu, kterého člověk dosáhl, dále působí minulost, ve které bojoval o dosažení ctnosti. Mravní dokonalost takto získaná se promítá do budoucnosti, přestože není zajištěným vlastnictvím.*¹⁶ Kardinální ctnosti, nebo také základní ctnosti stojí v základech mravního života člověka. *A když někdo miluje spravedlnost, plodem jejích námah jsou ctnosti, poněvadž ona učí mírnosti a opatrnosti, spravedlnosti i statečnosti. (Mdr 8,7).*

Pokud člověk vědomě a dobrovolně respektuje hlas svědomí, který se opírá o pravidla správného jednání, a vykoná podle něj nějaký skutek, bude se jednat o dobrý skutek. Pokud hlas svědomí nerespektuje, vykoná zlý, čili hříš. Jednotlivý dobrý nebo zlý skutek nám však neříká mnoho o celkovém mravním profilu člověka, neboť takový skutek může být i náhodný, ovlivněný okamžitou náladou nebo situací jedince a nemusí ukazovat jeho obvyklé jednání. Teprve série dobrých nebo zlých skutků určitého obsahu má pro posouzení mravního profilu člověka dostatečný význam.¹⁷ *Série dobrých skutků,*

¹³ Srov. STANČEK, E., *Ctnosti*, Nadácia KSB JV, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 2005, s. 15

¹⁴ Srov. JANÁČ, P., *Cesta k dobru - Etika*, Spišská Kapitula, KSB JV, 1996, s. 77

¹⁵ Srov. GŮNTHÖR, A., *Morálna teológia*, I/b, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988, čl. 645

¹⁶ Tamtéž, čl. 645

¹⁷ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 109

týkajících se určitého předmětu, vede k dobrému návyku čili k ctnosti a série zlých skutků vede k zlému návyku čili k neřesti. Bůh nechce příležitostnou odpověď člověka, ale trvalé, upevněné postoje, ctnosti. Ctnost nelze chápat jako mechanický návyk, umožňující bezmyšlenkovitou činnost, ale je třeba u ní zdůraznit rys angažovanosti, projevující se zaujetím pro mravní dobro.¹⁸ Má ještě jiné konstituční rysy.¹⁹

Hodnota ctnosti jako trvalého zaměření osobnosti spočívá na následujících aspektech:

- je zaměřeno na dobro (proti zlu)
- je trvalé (proti přelétavému, vrtkavému)
- je snadné (proti začátečnickému pachtění)
- je angažované (proti mechanickému)
- nemá omezení (proti limitovanému u norem)
- je ve prospěch sociální jistoty, protože ctnost umožňuje předvídat reakci bližního na situaci (proti člověku nevypočitatelnému).

Jako každý návyk i ctnost získáváme opakováním – nácvikem, který je pracný, pozvolný a namáhavý; mluvíme-li o ctnostech získaných.²⁰ Tomuto nácviku musí předcházet znalost sebe a porozumění, jakou roli hrají v příběhů lidí okolo, pokud možno i s předvídaním důsledků mého jednání.²¹ Být subjektem příběhu trvajících od narození do smrti znamená nést odpovědnost. Já nesu odpovědnost za své jednání, ale mohu požádat o vysvětlení jednání jiné lidi. Jsem součástí jejich příběhu, stejně jako oni součástí mého. Když na otázku „Co je dobré pro mne?“ existuje shodná odpověď jako na otázku „Co je dobrem člověka?“, pak jsem na dobré cestě. Cíl hledání se stává srozumitelným teprve v průběhu hledání, je vždy spojen s poznáním podstaty a sebepoznáním.²²

---

¹⁸ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 109-110

¹⁹ Ctnost má rozměr osobní i společenský. Začátek mého příběhu vytvořili lidé a okolnosti přede mnou. Tak, jako já, nezačínali ani oni tam, kde chtěli, ani nemohli pokračovat přesně tak, jak by chtěli. Omezení ostatními lidmi i prostředím je součástí toho, co osobnost a její jednání zakládá. Dá se srozumitelně zachytit v příběhu. Své životy žijeme jak individuálně, tak ve vztazích s druhými ve světle jistých koncepcí, které nás vybízejí nebo odpuzují. Viz. MACYNTYRE, A., *Ztráta ctnosti*, Oikoymenh, Praha 2004, s. 250 - 251

²⁰ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 111

²¹ Můj životní příběh se děje a já z něj zpětně čtu pravdu o sobě a o lidech okolo. Na klíčovou otázku „Co mám dělat?“ si mohu odpovědět, až odpovím na otázku „Za součást jakého příběhu či příběhů se považuji?“ Do existující lidské společnosti vstupujeme s jednou či více postavami, jež jsou nám souzeny, s rolemi, k nimž jsme byli přinuceni, a musíme zjistit, jaké ty role jsou, abychom dokázali porozumět tomu, jak na nás druzí lidé reagují a jak si budou vykládat naše reakce. To se dítě od narození učí z příběhů, učí se rozlišit role, kdo je dítě, kdo je rodič, které postavy mohou vystupovat v dramatu života, do něhož se narodily, a jak to ve světě chodí. Viz. MACYNTYRE, A., *Ztráta ctnosti*, Oikoymenh, Praha 2004, s. 252

²² Tamtéž, s. 255

3. Stručný historický vývoj nauky o ctnostech

Ctnost se natolik zabydlela v představách křesťanské společnosti, že je často chápána jako vlastní produkt křesťanství. Přesto je zdroj nauky o ctnostech třeba hledat mnohem hlouběji. Není záměrem této kapitoly podat vyčerpávající přehled o historickém vývoji ctností, mým úmyslem je pouze upozornit na nejvýznamnější přínosy do nauky o ctnostech, které ovlivnili naše chápání ctností v evropském prostoru.

3.1. Předkřesťanské pojetí ctnosti

V českém slově ctnost slyšíme kořen slova ctít, uctívat. V řecké a latinské podobě slova ctnost je ale uchován i důraz na hodnoty starých civilizací. Latinské „virtus“ je od slova vir, muž; značí tedy původně mužnost, vlastnosti, které obdivujeme u mužů. Stejnou etymologii má i řecká „andreia“, statečnost. Ctnost všeobecně se však v řečtině nazývá „arete“, něco, co se líbí, co vyniká a budí úžas. Je pochopitelné, že primitivní národy nejvíce obdivovaly a ctily sílu, válečnou zdatnost.²³

Všechny hodnoty se ale v čase proměňují. Zatímco v latinských překladech Starého zákona znamená slovo „virtus“ především sílu, v Novém zákoně se těžiště slova „ctnost“ přeneslo do oblasti ducha. Intelektuální Řekové totiž začali obdivovat spíše chytrost a duševní dovednosti než pouhou sílu tělesnou.²⁴ Řekové také měli pro svůj intelektuální rozvoj dobré podmínky, neboť udržovali obchodní styky s okolními zeměmi téměř celého středomoří a námořní cesty velmi obohacovaly nejen ekonomiku země, ale také její kulturu.

Starověké Řecko, kolébka evropské kultury a vzdělanosti, kde vznikaly první městské státy tzv. „polis“, položilo základy mnoha vědním i uměleckým oborům. Jednou z nich je i politika, která byla pro Řeky *více než prostou technikou, jak definovat uspořádání veřejných záležitostí. Její původ a cíl totiž spočívají ve spravedlnosti, která má etickou povahu.*²⁵ To Řekové věděli lépe než naši současní politikové. Občané, kteří tehdy směli stát v čele města, museli vynikat nad druhé moudrostí, spravedlností, statečností i uměřeností. Toto rozdělení ctností na čtyři základní pochází právě z této doby.

²³ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 171

²⁴ Srov. tamtéž, s. 172

²⁵ BENEDIKT XVI., encyklika *Deus caritas est*, Paulínky, Praha 2006, čl. 28

První zmínky o ctnostech jako specifických lidských mohutnostech jsou spojeny se jmény Pýthagorás a Sokrates. Zatímco Pýthagorás se pokusil o první klasifikaci ctností, Sokrates rozvíjel představy ctnosti jako určitého druhu umění. Ctnost to je umění dokonalého poznání, které se naplňuje v dobrém životě. Ale jako každé umění, je úkolem ctnosti také sloužit a má tedy rovněž sociální význam. U Sokrata již nalézáme všechny hlavní charakteristiky ctnosti, kterou pozdější filozofové dále rozvíjejí: Ctnost jako vlastnost jedince se získává cvičením a je přínosem nejen svému nositeli, ale celé společnosti.

Sokratův žák Platon si povšiml různé mentality různých národů. *Řekové si váží vědění, moudrosti, bojovní Skytové nebo Trákové vychvalují svou statečnost, fěničtí kupci se honí za penězi a snadným životem. Tato různost povah je možná, protože lidská duše má podle Platóna tři schopnosti: 1. poznání, 2. vznětlivost, 3. baživost, požívačnost. Dobrý člověk užívá těchto svých schopností správně.*²⁶ Představa duše složené ze 3 částí: myšlení, vůle a žádostivost, jejichž vnitřní konflikt je zdrojem všech nectností člověka, se tak stala východiskem pro Platonovu další nauku. Základní ctností je pro Platóna spravedlnost²⁷, se třemi složkami: moudrostí, statečností a uměřeností. Tyto, dohromady čtyři ctnosti, jsou pro Platóna také nejdůležitější tzv. kardinální ctnosti: moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost, jsou nezbytné pro správné uspořádání každé obce neboli polis.²⁸ Velký důraz ale kladl Platón také na pravou míru ve všem a ctnosti pokládal za správný střed mezi oběma krajnostmi.

3.2. Aristoteles a ctnosti

Platónův žák Aristoteles (*382 – 322 př. Kr.) navázal na svého učitele a jeho učení. Aristoteles definoval absolutní princip – Boha, ke kterému jako ke svému cíli směřuje život člověka. Jeho filozofická koncepce chápe základní mravní zákony jako danost, která tu je jako projev božského rozumu a principu všeho bytí. Ve své Etice, kterou věnoval svému synu Nikomachovi napsal: *Neuvažujeme, abychom věděli, co je ctnost, nýbrž abychom se stali dobrými, jinak by to nemělo žádnou cenu – je nutné uvažovat o praktických jednáních, jakým způsobem se mají konat. Zkoumat se vážně a nelitostně*

²⁶ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 177

²⁷ Není však snadné poznat, kdy a jak má která z těchto ctností vystoupit do popředí. Proto je nutná i čtvrtá ctnost, spravedlnost. Jejím úkolem je uvádět všechno jednání v rovnováhu. Citace: tamtéž

²⁸ Srov. PLATÓN, *Ústava*, OIKOYMENH, Praha 2005, s. 427

a snažit se pak celé své myšlení a cítění, ba celé své bytí postavit nově na duchovní základ.²⁹ Stejně jako jeho učitel Platón, chápe ctnost jako střed mezi dvěma krajnostmi, přičemž se nejedná o jednoduchý mechanický nebo aritmetický střed, ale vždy je důležitá individualita každého člověka.³⁰

Aristotelovým přínosem v rámci jeho etických úvah bylo rozdělení ctnosti na morální (etické) a rozumové (*dianoetické*). Z dianoetických ctností pro něj byla nejvýznamnější především rozumnost (*fronésis*), kterou bychom mohli definovat jako *cit pro to, co je v dané situaci mravně správné*.³¹ Mravní ctnost chápal Aristoteles jako trvalý vnitřní stav, který vede člověka k mravně hodnotnému jednání. Znakem mravně ctnostného člověka byla pro Aristotela harmonie jeho duše. Tento stav není možné dosáhnout poznáním o tom, co je dobré, ale pouze dlouhodobým opakováním určitého jednání. Podle Aristotela je ctnost návyk dobrého jednání, zvyk svobodné vůle.³² K upevňování zvyku napomáhá především výchova, která je v širším kontextu spojena s Aristotelovou představou „polis jako mravně neporušeného společenství“.³³ Důraz na obec (spolu s důležitou rolí přátelství) zároveň ukazuje důležitý rys Aristotelova uvažování, totiž skutečnost, že není individualistické. Bez společenství není možné dosáhnout blaženosti, ke které směřují všechny ctnosti. Aristoteles rovněž připomíná, že ctnost je dokonalá pouze v případě, že je ku prospěchu celé společnosti.³⁴

3.3. Stoikové a ctnosti

Na tradici řecké filozofie navazuje poměrně značně rozvrstvená skupina stoiků, kteří působili v období od 4. století před Kristem do 3. století po Kristu. Mezi stoiky se řadili např. Zenón z Kytia, L. E. Seneca, císař Marcus Aurelius a jiní. Ctnost hrála u stoiků významnou úlohu. Definovali ji jako dispozici duše, na jejímž základě je člověk ve shodě sám se sebou a tedy i se samým logem. Na rozdíl od Aristotela ale ctnost nechápali jako střed mezi dvěma protikladnými neřestmi, ale jako samu krajnost, která je totožná

---

²⁹ PŘÍKASKÝ, V., J., *Etika*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000, s. 90

³⁰ ... správná zásada vede na scestí toho, kdo nezná míru. Podle Aristotela je tedy ctnost ve středu mezi dvěma opačnými neřestmi. Tak např. rozvážný člověk není ani bázlivý ani opovážlivý. Šetrný nerozhazuje peníze, ale musí si dát pozor, aby se nestal lakomcem. Proto se často mluví o „královské střední cestě“. ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 175

³¹ RICKEN, F., *Antická filosofie*, 1. díl, in *Dějiny filosofie*, Olomouc, 1999, s. 22

³² ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 173

³³ RICKEN, F., *Antická filosofie*, 1. díl, in *Dějiny filosofie*, Olomouc, 1999, s. 118

³⁴ Tamtéž, s. 125

s moudrostí, zatímco krajnosti na opačné straně jsou shodné s neřestmi (vášněmi). Mezi ctností a neřestí neviděli střední cestu, takže člověk nemůže být více a nebo méně ctnostný, ale je buď ctnostný nebo neřestný.

K získání ctnosti je podle stoiků důležitá soběstačnost (*autarkeia*) a sebeovládání (*enkrateia*). Konkrétně je nutné dosáhnout tzv. apatie (*apatheia*), tedy odstranit všechny vášně a povznést se nad vlastní osobu.³⁵ V protikladu k Aristotelovi však považují za hlavní předpoklad správného života schopnost rozlišovat mezi jednáním, které je mravně významné (relevantní) a které je mravně nevýznamné (indiferentní). Mravně významné jednání můžeme ovlivnit a ono zpětně ovlivňuje naši spokojenost, mravně indiferentní jednání ovlivnit nemůžeme, ale také by nemělo mít vliv na naši spokojenost. Zasluhou Cicera se také ustálila představa čtyř kardinálních ctností: moudrost, spravedlnost, statečnost a umírněnost (*prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia*)“.

Poměrně zajímavým jevem, který je znám zejména od pozdního stoika Marca Aurelia, je požadavek lásky k bližnímu a nepříteli. Zatímco se v tomto případě jedná o rys, který je v jistém smyslu souběžný s křesťanstvím, v jiném směru bylo křesťanství stoicismem přímo ovlivněno. Viditelné stopy po stoicismu nalézáme také v Novém zákoně, především v tzv. „seznamech ctností“ či „katalozích ctností“.

Někdy se cituje stoicismus, antická myšlenková škola, vzniklá kolem roku 300 před Kristem, živá ještě v raných stoletích křesťanské éry, jako jakási předkřesťanská linie myšlení, jež doporučovala činit dobré bližním a nečekat za to žádnou odměnu. Stoici skutečně učili, že dobrý člověk je občanem světa a těší se duchu bratrství se všemi lidmi, a proto se zdá, že stoici byli posly charity; učili však také potlačování citů a emocí jako něčeho pro muže nevhodného. Muž měl být zásadně lhostejný k vnějším událostem, i k těm nejtragičtějším.³⁶

V době, kdy se začalo formovat křesťanství, byla ctnost, přirozená vlastnost člověka, chápána jako trvalá a pevná dispozice konat dobro, která má následující charakteristiky:

- má „správnou“ míru mezi dvěma krajnostmi
- získává se cvičením - opakováním žádoucí činnosti a u jednotlivých lidí nemá stejnou úroveň
- neexistuje osamoceně, ale je harmonicky spojena se všemi ostatními ctnostmi
- má společenský rozměr, protože dobro nemůže být omezeno pouze pro jednotlivce.

³⁵ Srov. MONDIN, G., B., *Dějiny filozofie – Starověk*, s. 145 - 146

³⁶ WOODS, E., Jr., *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, Res Claritatis, Praha 2008, s. 136 - 138

4. Ctnosti v Písmu svatém

Písmo svaté se zmiňuje o mnoha ctnostech a neřestech, tedy návycích, které člověka zdokonalují nebo snižují. Její slovník však zůstává přese všechno chudý, když jde o to, mluvit o nich všeobecně. Na rozdíl od řeckého humanismu totiž o nich uvažuje méně s ohledem na člověka a jeho dokonalost a mluví o nich spíše v souvislosti s Bohem a záměrem, který Bůh s člověkem má.³⁷ Obecně lze však říci, že v Písmu svatém se takřka nevyskytuje explicitní zmínka o ctnosti jako takové.

Nový zákon zmiňuje na dvou místech slovo „*areté*“, které používá ve významu: „*dobrý postoj*“, tedy ctnost v specifickém smyslu. *Konečně, bratři, přemýšlejte o všem, co je pravdivé, čestné, spravedlivé, čisté, cokoli je hodné lásky, co má dobrou pověst, co se považuje za ctnost a co sklízí pochvalu (Fp 4, 8). Proto také vynaložte všechnu snahu na to, abyste ke své víře připojili ctnost, k ctnosti poznání (2. Pt 1, 5).*

Přestože nejsou jednotlivé ctnosti v Písmu svatém exaktně pojmenovány, ve Starém zákoně dokonce úplně chybí pojem, kterým by se ctnost označovala, stopy po ní jsou přítomné ve všech spisech. V následujících kapitolách bych ráda zmínila některá místa, která odkazují ke ctnostem, jakožto trvalým lidským postojům zaměřeným k dobru resp. k Bohu.

4.1. Ctnosti ve Starém zákoně

Pojetí ctností ve Starém zákoně není shodné s našim dnešním pojetím. Zatímco my dnes chápeme spravedlnost jako povinnost dávat správně a nepodplatitelně každému, co mu náleží, nežít na úkor druhých, nikomu nedávat přednost a nikomu nekřivdit, *Izraelité ve spravedlnosti viděli především věrné zachovávání závazků, které na sebe dobrovolně vzali nebo které již v jejich životech existovaly. „Otec rodiny například byl tehdy spravedlivý, když stál věrně ke svým ženám a dětem, ale také ke svým starým rodičům a staral se o jejich blaho“.*³⁸ Jednota poznání a konání je nesena celou starozákonní tradicí. Abraham a praotcové Izraele jsou ztělesněnými vzory této jednoty. *Mezi poznáním a konáním, teorií a praxí, bývá velký rozdíl. Tak nabylo slovo ctnost*

³⁷ Srov. DUPLACY, J., GEORGE, A., GRELOT, P., GUILLET, J., LACAN, M., LEON -DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, Velehrad, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 58

³⁸ LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 71

*praktický a morální význam, jaký má i v moderních jazycích. V Písmu se klade stále důraz na dobré skutky, na jednání.*³⁹

Ctnost jako Boží vlastnost se otiskuje do každého člověka skrze víru a skrze stvoření. Proto je živý vztah k Bohu v našem životě tak důležitý. Ctnostný člověk ukazuje svým životem na Boha, jako svůj vzor. Vztah k Bohu, který vše vede k harmonii a o člověka a všechno stvoření se nepřestává starat, to je nabídka, na kterou člověk odpovídá ve víře svým směřováním, úsilím o ctnostný život. Boží vlastnosti jsou člověku vzorem i formující silou.

Sám Stvořitel je ve Starém zákoně popisován jako *Bůh plný slitování a milostivý, shovívavý, milosrdný a věrný, který osvědčuje milosrdenství tisícům pokolení, který odpouští vinu, přestoupení a hříchy; avšak viníka nenechává bez trestu, stíhá viny otců na synech i na vnucích do třetího a čtvrtého pokolení (Ex 34,6.7)*. Proto je stvoření dobré, i práce člověka, jako obrazu Boha má být dobrá, tedy v řádu. *Tento řád věci je zároveň univerzální: zahrnuje všechny lidi, každou generaci, každý úsek hospodářského a kulturního rozvoje, a současně je to řád, který působí v každém člověku, v každé vědomé lidské bytosti. Jsou v něm zahrnuti všichni a každý.*⁴⁰

Starozákonní obraz etického chování však nelze oddělit od celkového poselství Starého zákona. Neexistuje nezávislá starozákonní etika, je pouze Bůh, který si vyvolil jeden národ,⁴¹ který vysvobodil z otroctví a se kterým uzavřel smlouvu (Srov. Ex 19,4nn). Svému lidu také různými formami zjevil svou vůli a připomínal mu: *dbej na mé příkazy a budeš živ (Přís 7,2)*. Boží vůle není nereálným ideálem, ale je požadavkem, na který Bůh čeká od člověka přiměřenou odpověď. *Tento příkaz, který ti dnes udílím, není pro*

³⁹ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 172

⁴⁰ JAN PAVEL II., encyklika *Laborem exercens*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 4

⁴¹ Doklad o Božím přebývání v dějinách lidstva nacházíme v Písmu. Prostřednictvím malého Izraelského národa Bůh sděluje lidem znovu svůj řád, nejen skrze Slovo, ale i skrze události. *Každá mluva zpravidla také předpokládá nějaký ohlas, reakci ze strany posluchačů... Mluvčí i naslouchající se mění, cosi se odehrává. Slova sice odezní, ale jejich proměňující efekt zůstává a působí dál... Povzbudivé slovo milovaného člověka nás může postavit na nohy, naopak tvrdé či posměšné slovo může hluboce ranit a vnitřně rozdrásat. Často podceňujeme dosah slov, která vyřkneme. ... Starověký člověk měl na rozdíl od nás velký smysl pro platnost a účinnost vyřčeného slova. Uvědomoval si více než my, že jednou vyřčené slovo nelze vzít zpět. Vyřčené požehnání nelze odvolat, i když se ho někdo zmocní podvodem (srov. Gn 27,33). Vyřčená kletba zasáhne, proto Bůh raději zabraňuje nepřítelům Izraele, aby vůbec byla pronesena (srov. Nm 22 – 23). Boží slovo je informací, sebevyjádřením i výzvou zároveň. Slova obsažená v Bibli nejen vypovídají o dění mezi Bohem a člověkem v minulosti, ale stále se projevuje jejich živá síla. Hebrejšтина, původní jazyk Starého zákona, má jeden výraz davár pro vyjádření „slova“ i „činu“. Není se proto co divit, že zvláště Boží slovo je účinné. Není jen pouhým vyjádřením myšlenky, ale je i tvůrčí silou (srov. Gn 1; Iz 55, 10 – 11). VLKOVÁ, G., I., *Slovo Boží a slovo lidské*, Univerzita Palackého, Olomouc, 2004, s. 14 - 15*

tebe ani nepochopitelný, ani vzdálený..., vždyť to slovo je ti velmi blízko, ve tvých ústech a ve tvém srdci, abys je dodržoval (Dt 30,11-14).

Nejúplnějším výrazem Božího plánu spásy pro člověka té doby je zjevení Tora na Sinaji. Tora - kniha Zákona je pro Izraelce především živou autoritou a spravedlivé jednání vůči Bohu, je odpovědí na její požadavky. Tora je živou Boží vůlí, která klade na člověka své požadavky a tím utváří jeho každodenní život. Příkazy Desatera jsou shrnutím celé sinajské tradice i srdcem zákona, který za ním následuje.⁴² Je to nejzřetelnější vymezení morálního oblasti života. V Desateru nejsou rozděleny příkazy pro uctívání Boha a pro vztah k bližnímu, protože všechny mají utvářet komunitu, která žije v poslušnosti Bohu. Mnohé souhrny zákonů, jako přikázání lásky vůči Bohu (*Dt 6,5*) a vůči bližnímu (*Lv 19,18*), se staví proti pokušení zredukování přikázání na bezduchou literu. Můžeme říci, že prvních pět knih Mojžíšových klade důraz především na poslušnost Božím přikázáním.

Mojžíš předal Izraeli kamenné desky s přikázáními od Hospodina, podle kterých je pak vyučoval nařízením a právním, jako Boží prostředník. *Mojžíš řekl lidu toto: "Nyní, Izraeli, poslouvej nařízení a ustanovení, která vás učím zachovávat, abyste žili a šli obsadit zemi, kterou vám chce dát Hospodin, Bůh vašich otců. Nic nepřidáte tomu, co vám přikazuji, a nic z toho neuberete, ale budete zachovávat přikázání Hospodina, svého Boha, které já vám přikazuji. Zachovávejte je a plňte, neboť tak budete v očích národů moudří a rozumní: uslyší o všech těchto nařízeních a řeknou: Skutečně moudrý a rozumný je tento velký národ! Neboť kde je tak velký národ, jemuž by byli bohové tak blízko, jako je Hospodin náš Bůh, kdykoli ho vzýváme? A kde je tak velký národ, který by měl spravedlivá nařízení a ustanovení, jako je celé toto zákonodárství, které já vám dnes prohlašuji?" (Dt 4,1-2, 6-8).*⁴³

Uplynulo několik století a Bůh napomíná Izraelity ústy proroka Izaiáše: „*Tento lid mě uctívá rty, ale jejich srdce je daleko ode mne. Nadarmo mě však uctívají, když učí naukám, které jsou lidskými ustanoveními*“ (*Mt 15,8-9*). Až dodnes trvá hledání odpovědi na otázku, co je Boží řád a nařízení - co tedy bylo od počátku, je základní a vyplývá z Božího ustanovení, a co je lidské ustanovení a podání, vyplývající ze svévole člověka nebo skupiny lidí. Aby to nebylo tak jednoduché, jsou tu i rozumná lidská nařízení, která pomáhají udržet řád ve společnosti a naopak lidská ustanovení, která, podporují sobectví

⁴² Srov. MAREČEK, P., *Etika Starého zákona*, (z rozhlasového cyklu Bible v liturgii), zveřejněno: http://www.bible-cz.org/bibl_lit/415b.html

⁴³ Srov. VLKOVÁ, G., I., *Slovo Boží a slovo lidské*, Univerzita Palackého Olomouc, 2004, s. 28

určité skupiny lidí nebo zvrácenosti jako nárok, záměrně nedokonalá nařízení, umožňující zneužití.

Etické svědectví nalezneme také ve spisech proroků, jejichž východiskem je Boží vůle, která byla Izraeli zjevena. Úkolem proroků nebylo vytvářet novou etickou nauku, ale připomenout již zjevenou Boží vůli (*Mich 6,8*). Požadavek spravedlnosti a pravdy, jak jej prezentovali proroci, zpochybnil náboženskou a kultovní praxi Izraele (*Iz 1,4nn*). Upozorňují že je ohroženo samotné přežití národa i jeho vyvolenost (*Am 8,1nn*).⁴⁴

Žaltář můžeme chápat jako odpověď Izraele na Boží jednání. V některých žalmech žalmista reaguje na svou osobní zkušenost s Bohem, ve které zažívá spravedlnost i milosrdenství (*Ž 73,21nn; 77,3nn*), v jiných připravuje své srdce uznáním vlastních vin, aby mohl předstoupit před Boha a žádat odpuštění (*Ž 15,2nn; 24,2nn*).⁴⁵

Mudroslovné knihy jsou tradičně považovány za shrnutí židovské etiky. Najdeme v nich úvahy generací předků o způsobu života a o lidském chování, které z těchto příkázání vychází. Najdeme zde i různé připomínky o světě obecně nebo o smyslu lidského života. Rozhodně se nejedná o ucelenou nauku morálních pravidel, spíše nabízí mudroslovná literatura morální návod. Nejvíce se přibližují popisu správného lidského chování ve formě ctností a nejvíce opěvovanou ctností je ctnost moudrosti. *A miluje-li kdo spravedlnost, jejím dílem jsou ctnosti; ona vyučuje odvaze a rozumnosti, spravedlnosti a statečnosti, nad které v lidském životě není nic prospěšnějšího* (*Mdr 8,7*). Můžeme říci, že doplňují zákon ve věcech, o kterých se zákon přímo nevyjadřuje.⁴⁶ Ctnosti zde však nejsou chápány jako něco, co lze získat, ale spíše jako lidské hledání, které zahrnuje morální rozhodování a etické rozlišování. Zákon i mudroslovná literatura se shodují v popisu základních rysů dobrého a věrného života před Bohem a ve společenství s bližním, které je založeno na plnění Boží vůle a živém vztahu s Bohem. Připomínají posluchačům, aby milovali spravedlnost, žili bez hříchu, vyzývají k péči o chudé a potřebné a k přijetí života, jako daru od samotného Boha.⁴⁷

Starozákonní doba vrcholí příchodem Krista. Kristovo učení, život a zmrtvýchvstání radikálně mění dějiny lidstva, proměňuje soužití lidí, hodnoty, morálku jako kvas mění těsto a sůl pokrm. Mění se úhel pohledu. Ježíšovo: *“Slyšte mě všichni a pochopte! Člověka*

⁴⁴ Srov. MAREČEK, P., *Etika Starého zákona*, (z rozhlasového cyklu Bible v liturgii), zveřejněno: http://www.bible-cz.org/bibl_lit/415b.html

⁴⁵ Srov. tamtéž

⁴⁶ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1992, s. 81.

⁴⁷ Srov. MAREČEK, P., *Etika Starého zákona*, (z rozhlasového cyklu Bible v liturgii), zveřejněno: http://www.bible-cz.org/bibl_lit/415b.html

nemůže poskvřnit nic, co do něho vchází zvenčí, ale co vychází z člověka, to ho poskvřňuje. Z nitra totiž, ze srdce lidí, vycházejí špatné myšlenky, smilstvo, krádeže, vraždy, cizoložství, lakota, zloba, lest, prostopášnost, závist, urážky, pýcha, nerozumnost. Všechno to zlé vychází z nitra a člověka poskvřňuje.“ Slovem poskvřňuje zde rozumíme: mění vnímání člověka, jeho úhel pohledu, ubírá mu svobodu Bohem darovanou.

4.1.1. Moudrost

Izrael vnímal svět skrze svou víru, ne jako chaos, ale jako moudře uspořádané Boží stvoření. Přes všechny katastrofy se Izraelité o tuto víru opírali ve všech dobách.⁴⁸ *Hospodin moudrostí založil zemi, nebesa upevnil rozumností (Př 3,19)*. Moudrost nebyla abstraktním pojmem, ale skutečností Boha, kterého potkávali v tomto světě a nalézali v Tóře.⁴⁹ Všechny biblické texty se shodují v tom, že moudrost se nechává poznat jen těm, kdo po ni skutečně touží a hledají ji: *Sama obchází a hledá, kdo jsou ji hodni, na jejich stezkách se jim vlídně ukazuje a v každé myšlence se s nimi setkává (Mdr 6,16)*.

Kardinální ctnosti jsou souvztažné. Spravedlnost vnitřně přináleží k moudrosti. Moudrosti přináleží statečnost a mírnost. Církev ve své věroučné konstituci „*Dei verbum*“ potvrzuje, že Písmo svaté není jen souborem informací, ale plní i další funkce slova, o nichž jsme výše uvažovali. Cílem četby Písma není „znalost“, ale spíše „moudrost“. Ta souvisí s „poslušností víry“, totiž se souhlasem, který přerůstá v dialog přátelství a lásku... *Bůh se dává poznat nejen skrze slova, ale i skrze události. Ostatně i hebrejský obrat „a poznáte, že já jsem Hospodin“ neznamená v první řadě nějaký neutrálně rozumový poznatek, jakési „vezměte na vědomí“. Znamená „zakusíte“, „bytostně poznáte“.*⁵⁰ Toto celostní, bytostné poznání bylo Izraelitům blízké, poznávali Hospodina, který žil uprostřed nich, ochraňoval je, a Izraelité „zažívali jeho velikost, uznávali jeho moc a slávu po desítky generací. Zažívali a zrcadlili Boží spravedlnost a Bůh si je utvářel. Tyto uzdravující doteky Boha jsou stále živé a jsou zdrojem chvály i naděje a součástí pokladu církve.

Později utvářeli řád, zákon a pravidla ve společnosti kněží Jeruzalémského chrámu, král se svým dvorem, proroci. V Izraeli byla garantem spravedlnosti „Smlouva“. Svatyně, *místa spojená podle tradice se zvláštním Božím zásahem v dějinách národa či předků,*

---

⁴⁸ Srov. LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 135

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 136 - 138

⁵⁰ VLKOVÁ, G., I., *Slovo Boží a slovo lidské*, Univerzita Palackého Olomouc, 2004, s. 15 - 16

patriarchů. Archeologické nálezy ovšem nasvědčují tomu, že tato místa byla spojena i s mimoizraelskými kultovními tradicemi. Izraelité je nejspíš převzali od Kananejců a učinili z nich své svatyně. Nejvýznamnějším místem starozákonního kultu se stal Jeruzalémský chrám. Po reformě Krále Jóšijáše (kolem r. 622 př. Kr. -srov. 2. Král 23) byl Jeruzalém považován za jediné místo, na němž bylo možno právoplatně přinášet oběť Hospodinu. Chrám byl i střediskem kultury a náboženského vyučování ..., většina kultovních tradic, jež máme dnes zaznamenané v knihách Exodus či Leviticus, byla uchovávána a rozvíjena právě zde.⁵¹

4.1.2. Statečnost

Ctnosti ve Starém Zákoně jsou užívány i ve významu síla, schopnost, užitečnost, zahrnují morální hodnotu (Rt 3,11; Př 12,4), vést si statečně (srov. Př 31,29). V Septuagintě je užita ve významu velebnost (Boží), čest i chvályhodnost.⁵²

4.1.3. Spravedlnost

Ve Starém Zákoně v Izraeli byla spravedlnost vnímána jako dodržování smlouvy s Bohem a neustálá otevřenost Božím sdělením. Tak je Abraham vnímán jako praotec víry.⁵³ Být uznán Hospodinem znamenalo být uznán spravedlivým – Hospodin přece žehná těm, kdo mu slouží. Nemoc, bezdětné manželství nebo chudoba byly vnímány jako trest za hříchy. Stejně jako u jiných komunit té doby, bylo mírně postupováno proti provinilcům vlastního kmene, ale s okolními národy zacházeli Izraelité krutě a nelítostně. Také stavovské rozdíly, rozdíly mezi svobodnými a otroky měly svá pravidla, která se s dnešním pojetím spravedlnosti nedají srovnávat. Bůh se dává poznávat člověku a přitom respektuje jeho možnosti, které jsou historicky, antropologicky, kulturně a sociálně podmíněné.

Zdrojem spravedlnosti je sám Bůh, Stvořitel řádu a harmonie. Je nejvyšší mírou naplnění této vlastnosti a současně garantem neustálé obnovy řádu i harmonie v člověku, společnosti i vesmíru. *Apel na sociální spravedlnost a citlivost pro situaci vykořisťovaných lidí obsahují již některé spisy Pentateuchu. Ve sbírce zákonů se nacházejí*

---

⁵¹ VLKOVÁ, G., I., *Slovo Boží a slovo lidské*, Univerzita Palackého Olomouc, 2004, s. 26 - 27

⁵² Srov. *Nový biblický slovník*, Návrat domů, Praha 1996, s. 920

⁵³ Uvěřil Abraham Bohu, a bylo mu to počítáno za spravedlnost (Řím 4,3).

*pravidla pro odpuštění dluhů a osvobození hebrejských otroků v sedmém roce (Dt 15,1-18). Během milostivého léta každý padesátý rok měly být všem, kdo upadli do otroctví, odpuštěny dluhy a vrácena svoboda i majetek (Lv 15).*⁵⁴ Izraelité Pentateuch vnímali nejen jako posvátné knihy, ale i jako pravidla pro uspořádání liturgického, hospodářského, právního i sociálního života. Například ve druhé knize Mojžíšově můžeme nalézt texty, které se zabývají periodickým osvobozením zadlužených či zotročených lidí: *Když koupíš hebrejského otroka, bude ti sloužit šest let; sedmého roku odejde jako propuštěnec bez výkupného (Ex 21,2). Nebo Po šest dnů budeš konat svou práci, ale sedmého dne přestaneš, aby odpočinul tvůj býk i osel a aby si mohl oddechnout syn tvé otrokyně i host (Ex 23,12).* Sedmička, jako symbolické číslo, měla své dopady do každodenního života lidí a oslava jubilejního roku, milostivého léta (každý 50. rok) s tím souvisí (7x7). Toto milosrdné chování (např. restituce dědičného majetku, prominutí dluhů nebo ochrana před vykořisťováním) však platilo jen v rámci Izraele, chování vůči pohanským sousedům se řídilo jinými pravidly. Jen Izraelité měli nárok na milosrdenství od Boha i od svých bratří. Tvrdé přírodní podmínky solidaritu vyžadovaly, byla to i věc přežití izraelské komunity, obklopené pohanskými národy. Přesto byla realizace obtížná, jak dokládají například některé Jeremiášovy výroky.⁵⁵ Proroci často volali po nápravě nespravedlností, úplatkářství, nespravedlivé mzdy (*Jr 22,12-17*) a navrácení uchwáceného cizího majetku. Kárali lásku ke zlu a nenávisť k dobru (*Mi 3,1-4*), volali po obrácení srdce.⁵⁶ Mnozí za to zaplatili vyhnanstvím nebo dokonce životem.

Jen člověk, obdařený svobodou a rozumem, je pánem nad stvořením (*Gn 1, 26 – 30*), je obrazem Božím. Vzorem lidské spravedlnosti je spravedlnost Boží. *U proroka Jeremiáše čteme: „A nazvou ho tímto jménem: Hospodin - naše spravedlnost“ (Jr 23,6). Už Starý zákon, zvláště u proroků, zná duchovní pojetí hladu a žízně: Hle přicházejí dny, je výrok Panovníka Hospodina, kdy pošlu na zemi hlad, ne hlad po chlebu, ani žízeň po vodě, nýbrž po slyšení Hospodinových slov (Am 8,11).*⁵⁷ Na starozákonní pojetí

⁵⁴ ALBERICH, E., DŘÍMAL, L., *Katechetika*, Portál, Praha 2008, s. 128

⁵⁵ *Každý ať propustí svého hebrejského otroka a každý svou hebrejskou otrokyni na svobodu, aby nikdo z Judejců neotročil svému bratru. “ Všichni velmožové i všechen lid, kteří přistoupili k smlouvě, uposlechli a každý propustil svého otroka i svou otrokyni na svobodu, takže jim už nesloužili. Uposlechli a propustili je. Ale potom zas obrátili a donutili k návratu otroky a otrokyně, které propustili na svobodu. Podmanili si je opět za otroky a otrokyně. I stalo se od Hospodina k Jeremjášovi slovo Hospodinovo. „Toto praví Hospodin, Bůh Izraele: Já jsem uzavřel smlouvu s vašimi otci v den, kdy jsem je vyvedl z egyptské země, z domu otroctví: „Koncem sedmého roku propustíte každý svého hebrejského bratra, který se ti prodal. Bude ti sloužit šest let a pak ho propustíš od sebe na svobodu. ‘ Ale vaši otcové mě neposlechli a nenaklonili ucho (Jr 34,10-14).*

⁵⁶ Srov. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L., *Katechetika*, Portál, Praha 2008, s. 128

⁵⁷ HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická Charita Praha 1984, s. 58

spravedlnosti pak Ježíš navazuje ve svém čtvrtém blahoslavenství: *Blahoslavení, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni (Mt 5,3).*

4.2. Ctnosti v Novém zákoně

Pro staré křesťanské spisovatele je ctnost návrat k první, původní přirozené povaze. Člověk vyšel z Božích rukou dobrý, nakloněný ke všemu dobrému, dokonale ctnostný. Ctnost je tedy návrat do ráje.⁵⁸ Tento návrat do ráje v Novém zákoně vyjadřuje slovo „metanoia“. Metanoia, etymologicky změna smýšlení, znamená, že člověk se zříká hříchu, činí „pokání“. Tuto lítost, která se ohlíží do minulosti, doprovází v normálním případě „obrácení“ (řecké slovo epistrefein), jímž se člověk navrácí k Bohu a začíná nový život.⁵⁹ Lítost a změna smýšlení nebo obrácení je začátek tohoto procesu. Ve slovesech navrátit se, změnit smýšlení či obrátit se, je obsah toho, co má člověk konat, aby dospěl ke ctnosti. Ctnostný život je vlastně snadný a dává štěstí. Nesnadný je pouze na počátku.⁶⁰ Zde je na člověku, zda přijme svobodně pravdu a bude mít vůli ji konat. Ale i v tom nám Bůh pomáhá. Výzvu k pokání, hlásanou Janem Křtitelem opakuje Ježíš a jeho učedníci i svatý Pavel.⁶¹ Ježíš rovněž ustanovil svátost křtu, smíření a biřmování jako zdroje pomoci člověku. Svátost křtu je mocný pramen obnovy. Pastorální epištoly jasně označují Boha za pramen spásy, k níž je povoláno celé lidstvo. V novozákonních listech je plno výchovných důrazů, protože vznik listů spadá do období velkých misijních cest svatého Pavla a vzniku nových křesťanských obcí. Pavel hýčká nové křesťany, představuje jim lásku Ježíše Krista a vychovává je ve víře a křesťanském způsobu života.⁶²

Bůh nabízí poznání pravdy a spásu všem. Jeho spásná iniciativa je plodem dobrotivé překypující lásky „caritas“ (srov. *Tit 2,11; 3,7*). V listu Timoteovi je církev označena jako *sloup a opora pravdy (1 Tim 3,15)*. Svátosti, udělované církví, otevírají novou cestu Duchu svatému do srdce člověka. *Proto se vyžaduje i jistá tvrdost kázně, námaha, přemáhání. Ale brzy se stává tím snazší, čím radikálnější a pevnější byla počáteční*

⁵⁸ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 174

⁵⁹ *Jeruzalémská Bible*, Krystal OP, Praha a Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2009, s. 1704

⁶⁰ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 174

⁶¹ *Jeruzalémská Bible*, Krystal OP, Praha a Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2009, s. 1704

⁶² Srov. „... V bratrské lásce se navzájem mějte srdečně rádi, v uctivosti předcházejte jeden druhého. V horlivosti neochabujte, duchem buďte horliví, služte Pánu, v naději se radujte, v soužení buďte trpěliví, v modlitbě vytrvalí. S věřícími se podílejte na jejich životních potřebách, ochotně poskytněte pohostinství“ (*Řím 12,10-13*), in *Nový zákon*, Česká liturgická komise, Praha 1989

kázeň.⁶³ Na první pohled to vypadá, že člověk musí volit proti sobě, volí však proti neřesti, lži, polopravdě. Ctnost je dobrý život. *Ctnost buduje, očišťuje, zachraňuje, uvolňuje, vykupuje, osvobozuje síly života. Pěstovat ctnost znamená správně zacházet se sebou samým i s bližním, správně užívat svět a rozvíjet všechny schopnosti do nové plodnosti a plnosti.*⁶⁴

V pravý čas poslal Bůh lidem svého Syna, vzor plného lidství, správné míry, obnovitele vnitřního i vnějšího řádu. *Ctnostný člověk tedy nosí v sobě Boha. Svatý Řehoř Naziánský a svatý Maxim Význavač rádi rozvádějí tuto myšlenku. Ctnostmi se zdokonaluje Boží obraz v člověku a tak se tedy prohlubuje naše sjednocení s Bohem.*⁶⁵ Sjednocení s Bohem, podvolení se Boží vůli člověku paradoxně přináší svobodu, nikoli područí. Je to svoboda v duchu prvního blahoslavenství: *Blahoslavení chudí v duchu, neboť jim patří království nebeské (Mt 5,2-3). Chudoba, kterou má na mysli Ježíš Kristus, je pravým základem svobody. Člověk, který má ducha chudoby, není vázán ničím z množství pomíjejících věcí. Je svobodný od strachu, že něco ztratí, je vždy připraven sloužit Bohu živému a pravému.*⁶⁶ Přijetí této chudoby otevírá člověku cestu k pravé naději, že od Boha může získat všechno.

Žádná nouze bída, nedostatek není důvodem k zoufalství. Pro toho, kdo prosí, touží a lituje svých hříchů, má Bůh cestu a východiska. *Protože je Boží moc jeho láska, nemůže se bez lásky a s násilím prosazovat vůči člověku. Proto nemůže zničit ty, kdo činí bezpráví. Proto je všemohoucí Bůh bezmocný tam, kde naráží na skutečnost bez lásky, na násilí a odpírání.*⁶⁷ Origenes ztotožnil ctnosti s Kristem. *Odvolává se však přímo na evangelium.*⁶⁸ V Ježíši přišla Boží moc vytvářející nový život. Boží moc je jeho láska. Láska nezničitelná, věrná a vytrvalá, paradoxně bezmocná tam, kde je jí odpíráno, kde lidská svoboda volí násilí, bezpráví, lež.⁶⁹

U evangelisty Jana čteme, že *Kristus je pravda (Jan 14,6). On je spravedlnost, čistota, láska. My máme spravedlnost, čistotu, lásku. Máme tedy v sobě Krista. Rosteme-li v ctnostech, roste Kristus v nás.*⁷⁰ V Kristu náš pozemský život přesahuje do věčnosti,

⁶³ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 174

⁶⁴ STANČEK, E., *Ctnosti*, s. 21

⁶⁵ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 176

⁶⁶ HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická Charita, Praha 1984, s. 57

⁶⁷ LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 67

⁶⁸ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 176

⁶⁹ Srov. LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, in Malý stuttgartský komentář, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 66 - 67

⁷⁰ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 176

smíme už zde na zemi ochutnat radost nebe. *Ctnosti září světlem, ve kterém můžeme dojít k bráně věčného života, otevřené nám Kristovou krví. Jsou opravdovým bohatstvím, které nám nemůže vzít ani Satan, ani nic stvořeného, a nemohou nám ani zabránit v jejich rozmnožování. Rozvinuté ctnosti plní dvojí úkol: 1. uzdravují rány způsobené našimi žádostmi; 2. pozvedají nás, uschopňují prožívat důvěrné společenství s Bohem.*⁷¹ V hymnu *Tajemství zbožnosti (1 Tim 3,16)* je popisováno Ježíšovo spasitelské dílo jako událost, která začíná vtělením a končí oslavením. Kristovo učení je shrnuto v Horském kázání v Matoušově evangeliu. Je to silný impulz a mocné Slovo pro naše konání.

Jednota Boha a lidí a také vzájemná jednota mezi lidmi je cíl, který se bez Boží pomoci a mravního pokroku lidí neobejde. Bůh napříč dějinami kráčí člověku vstříc a vyučuje ho, uzavírá s člověkem smlouvu, dává mu Desatero, žehná lidem a učí je žít ve vztahu lásky. Dává se poznat. *Lidská dokonalost nespočívá ve snahách o její dosažení, nýbrž v hledání Boha a v následování cesty, kterou člověku vyznačil. To je zároveň jediná cesta k rozvoji všech vloh lidské osobnosti.*⁷² Je to strmá a náročná cesta, proto lidé často volí zdánlivě snadnější cesty, které však v důsledku nepřinášejí dobro jim, ani světu. *Proč to nejde pohodlněji?*⁷³ Pohodlné cesty jsou bludné, člověk se ztrácí sobě i Bohu. Proto Bůh zve člověka k náročným úkolům, na kterých může rozvinout své vlohy, vyžrát na své životní cestě do plnosti lidství.

Ježíš stanovil pravidla „Božího království“ velmi přísně. Jeho nároky ukazuje názorně výrok: *Buďte tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec (Mt 5,48)*, kterým jeho Horské kázání, souhrn Ježíšova učení, uspořádaného evangelistou Matoušem končí. *Neměli bychom přehlédnout, že Horskému kázání, předcházelo v dějinách Izraele nejprve kultovní (Ex 3,4) a později etické (Ex 20) Desatero. Bylo tedy potřeba dlouhého procesu než byl Izrael schopen pochopit a uskutečnit nároky Horského kázání. Horské kázání se tedy obrací na lidi, kteří již prošli určitým náboženským a morálním vývojem.*⁷⁴ Naučit se dobře žít je tedy proces nejen v životě jedince, ale i proces vývoje národa i lidstva. Můžeme říci i duchovní dobrodružství.

---

⁷¹ MARCHETTI, A., *Kompendium teologie duchovního života*, 2. díl – Rozvoj dokonalosti, Serafin, Bratislava 2007, s. 127

⁷² DUPLACY, J., GEORGE, A., GRELOT, P., GUILLET, J., LACAN, M., LEON -DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, Velehrad Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 59

⁷³ LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, in Malý stuttgartský komentář, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 66.

⁷⁴ Tamtéž, s. 60

Blahoslavenství ukazují způsoby jednání, které jsou nejen doporučené samotným Ježíšem, ale které se vyplatí: *Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské (Mt 5,3)*. Ti už jsou vnitřně svobodní, nezávislí na tom, co uznává tento svět. *Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni (Mt 5,4)*. Neštěstí a trápení tohoto světa je konečné, ale útěcha a odměna Boží trpícím v tomto světě toto trápení nekonečně převyšuje. *Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví (Mt 5,5)*. Kdo se svěřují Boží spravedlnosti a nedomáhají se místa na výsluní tohoto světa, slouží místo sebeprosazení, dostanou v nebeském království nekonečně víc ... *Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni (Mt 5,6)*. Jakékoli bezpráví v tomto světě jednou skončí, protože na konci bude kralovat Boží spravedlnost a spravedliví se budou radovat. *Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství (Mt 5,7)*. Milosrdenstvím plníme zákon lásky, napodobujeme samého Boha. K nemilosrdnému chování náleží také varování: *Nesudte, abyste nebyli souzeni. Neboť jakým soudem soudíte, takovým budete souzeni, a jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám (Mt 7,1-2)*. *Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uvidí Boha. Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími. Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské. Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně. Radujte se a jásejte, protože máte hojnou odměnu v nebesích; stejně pronásledovali i proroky, kteří byli před vámi (Mt 5,8 - 12)*. Tento radikalismus Ježíše nebyl nikdy všemi pochopen a přijat, ač je to nejúčinnější lék na bolesti a nemoci duše i těla všech dob. Stručně vyjadřuje tento postoj výraz „*chodit s Bohem*“. Být ctnostný znamená žít v trvalém a živém vztahu k Bohu a ve shodě s jeho slovem, v poslušnosti Boží vůle. Takový postoj činí člověka před Bohem spravedlivým; *věrnost v následování cest Páně je základní ctností, kterou má Abrahám vštípit svým synům (Gn 18,19), protože je to základní podmínka smlouvy (Ex 19,5.8)*. *A obdobně: následovat jiné Bohy, než jediného pravého, je základní neřestí vůbec, protože je to nevěrnost smlouvě, zbloudění z Boží cesty (Ex 32,8)*.⁷⁵

Bůh tento radikální nárok na poslušnost a vydanost Bohu, stojící nad všemi nároky, které kdy lidé vytvořili, dává především sám sobě. Sám sebe se zřekl a vydal nám hříšným, abychom se my vydali do rukou milosrdného Boha, který chce obnovit řád a lásku ve světě. On vytvořil řád lásky, žije v tomto řádu a touží nás tímto řádem obnovit. Ve jménu této obětované lásky Bůh žádá po člověku do té doby neslýchané: „*Žehnejte*

⁷⁵ DUPLACY, J., GEORGE, A., GRELOT, P., GUILLET, J., LACAN, M., LEON -DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, Velehrad Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 59.

*těm, kdo vás pronásledují; žehnejte, neproklínejte. Buďte mezi sebou stejného smýšlení. Nedychtíte po věcech vysokých, ale spíše se sklánějte k věcem obyčejným. Nemyslete si, že jenom vy sami jste moudří. Nikomu neodplácejte zlým za zlé, usilujte o dobro pro všechny lidi. Když tvůj nepřítel má hlad, dej mu najíst; když má žízeň, dej mu napít;...“ (Řím 12,14.16-17.20a.).⁷⁶ Nasytit a napojit nepřítele máme proto, abychom přemáhali zlo dobrem, aby zlo nezvítězilo nad námi. Paradoxně je to milosrdenství a dobro, které prokazují především sobě, bližní z toho má užitek až na druhém místě. Já cvičím svoji ctnost a já z toho mám největší zisk. Bůh slíbil: *Nezjednávajte si svoje právo sami, moji drazí, ale nechte Boha, aby on spravdivě potrestal* (Řím 12,19).⁷⁷*

Chozením po špatných cestách uvykáme zlu, konáním špatných skutků se upevňujeme v neřesti, i to je proces. *Ctnost je tedy život podle Božího řádu a bible ji nejčastěji nazývá spravdivostí. Není to ale pouhé naplňování Božího zákona v tom, co přikazuje. Lidské činy mají projevovat poslušnost a věrnost srdce, neboli lásku.*⁷⁸ Symbolem lásky je čisté srdce, tedy srdce bez vedlejších zlých úmyslů, a nevinné ruce, tedy ruce, které nedělají nic zlého, které pracují a pečují. *Kořen ctnosti – stejně jako neřesti – tkví v srdci. Proto mají být v srdci zapsána, ba vyryta slova Boží, jakožto podstata věrné lásky, která je jádrem veškeré ctnosti. Charakteristikou ctnostného člověka je v moudrosti žalmů to, že „jeho srdce je naplněno Zákonem Božím, ve kterém má zalíbení“ (Ž 1,2; 37,31), zatímco srdce bezbožného je Boha – pusté, až k popření Boží existence.*⁷⁹

„*Je-li tvé oko čisté, celé tvé tělo bude mít světlo*“ (Mt 6,22). V tomto výroku je symbolicky obsažena celá struktura pojetí člověka z pohledu křesťanství. Jednotlivé vlastnosti, ctnosti člověka se prolínají doplňují, zeslabují nebo posilují. Ale neděje se to nahodile, ale podle určitého řádu. *Chci já, jedinec, to, co chce Bůh? Chci si přivlastnit Boží vůli - ano nebo ne?*⁸⁰ *Věřím v Boha, jehož láska je mocnější než všechno na světě, z jehož lásky vše stvořené pochází a ve které je vše udržováno. Proto věřím, že poslední slovo našich dějin bude slovem potěšujícím.*⁸¹ V síle víry mohou přijmout i tak náročnou cestu, jakou ukazuje Horské kázání jako Boží vůli.

⁷⁶ *Nový zákon*, Česká liturgická komise, Praha 1989

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ DUPLACY, J., GEORGE, A., GRELOT, P., GUILLET, J., LACAN, M., LEON -DUFOR, X., *Slovník biblické teologie*, Velehrad Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 59.

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 59

⁸¹ Tamtéž, s. 67

Jednotlivá blahoslavenství jsou výchozím bodem k náročné práci na sobě, současně i ukazují jednání, které bude bohatě odměněno, má pozitivní obšťastňující důsledky. *Zdůrazňují nutnost lidské aktivity. Jí a ne jednoduše stavu utrpení: chudobě, hladu, pláči a pronásledování - platí zaslíbení.*⁸² Blahoslavenství, jak je představuje evangelista Matouš (Mt 5,3-12), představují komplexní a logicky uspořádanou jednotu, podobně jako ctnosti, zasahují celou lidskou osobnost. *Ctnost praktické moudrosti je „rodičkou“ a formujícím základem všech ostatních ctností, tj. spravedlnosti, statečnosti, uměřenosti. To znamená, že jen ten, kdo je prakticky moudrý a rozumný, může být spravedlivý, statečný a uměřený, a že dobrý člověk je dobrý svou praktickou moudrostí a rozumností.*⁸³ Tedy člověk žijící v přátelství s Bohem - v milosti posvěcující, dostává kromě přirozených darů také dary a pomoc Ducha svatého. *Ve výroku o výsostném postavení praktické moudrosti se totiž odráží – tak jako snad v žádné jiné tezi etiky – vnitřní struktura celé západní metafyziky křesťanského Západu: že totiž bytí předchází pravdivému a pravdivé zase předchází dobrému. Ano, z tohoto výroku vyzařuje ještě poslední odlesk nejniternějšího tajemství křesťanské teologie, že totiž Otec je plodící počátek věčného Slova a že Duch svatý vychází z Otce i ze Slova.*⁸⁴ To má své praktické důsledky. Otec, stále se v lásce dávající svému Synu, a Syn, který vše obdržel od Otce a vše mu v lásce vrací, toto věčné proudění a výměna dobra, se dotýká každého svobodného člověka. Člověk, stvořený k obrazu a podobě Boží, má z milosti na této výměně podíl.⁸⁵ Je to tajemný a nevysychající pramen věčné obnovy dobra na zemi. Přístupný je však lidem stále méně. Každý špatný skutek nás od něj vzdaluje.⁸⁶

Svatý Pavel v listu Efezským v šesté kapitole radí, jak postupovat, abychom dokázali vítězit nad zlem, nad ďáblými svody a nad mocnostmi, silami a nadzemskými duchy

⁸² LIMBECK, M., *Evangelium sv. Matouše*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1996, s. 62

⁸³ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 9

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Odplácet dobro zlem je ďábelské. Odplácet zlo zlem je živočišné, tedy pudové. Odplácet dobro dobrem je lidské, ale odplácet zlo dobrem je hodné Božích dětí. Buďme dokonalí, jako je dokonalý náš nebeský Otec. STANČEK, L., *Všední dny s Božím slovem*, Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 1996, II. díl, s. 130

⁸⁶ Lk 14,11: Neboť každý, kdo se povyšuje, bude ponížen, a kdo se poníží bude povýšen; téma pokory a pýchy; **Pyšný člověk: 1.** vidí jen sebe samého, není divu, že jej nechtějí ostatní vidět; **2.** nosí chyby jiných před sebou, má je stále na očích, vlastní chyby nosí za sebou na zádech; **3.** stěžuje si na křivdy druhých, i když křivdu způsobil on, vidí vše jen ve vztahu k sobě; **4.** neuznává hodnotu druhých, protože hodnotí jen sebe sama, jestliže pochválí, tak jen proto, aby z toho měl užitek; **5.** dělá nešťastným sebe i své okolí. I pocit méněcennosti bývá ve většině případů projevem pýchy; **6.** zažije málo lásky a lidského tepla, protože nechce mít s nikým nic společné. Proto se stává často obětí závidy, nespokojenosti, samoty a zoufalství. Pýcha a pokora o nás budou stále bojovat. Jsou to dvě rozdílné cesty. Viz. STANČEK, L., *Všední dny s Božím slovem*, Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 1996, III. díl, s. 185 - 186

zla. Doporučuje obléct plnou „Boží zbroj“: *Proto vezměte na sebe plnou Boží zbroj, abyste se mohli v den zlý postavit na odpor, všechno překonat a obstát. Stůjte tedy, opásání kolem beder pravdou. Obrnění pancířem spravedlnosti, obuti k pohotovému službě evangeliu pokoje a vždy se štítem víry, jímž byste uhasili všechny ohnivé střely Zlého. Přijměte také „přilbu spasení“ a „meč Ducha“, jímž je slovo Boží. V každém čase se v Duchu svatém modlete a proste, bděte na modlitbách a vytrvale se přimlouvejte za všechny...(Ef 6,14- 18).* Svatý Pavel sám o život v souladu s Ježíšovým učením ze všech sil usiloval, také tomu učil: *„Jen nemějte svobodu za příležitost k prosazování sebe, ale služte v lásce jedni druhým. Vždyť celý zákon je shrnut v jednom slově: Milovat budeš bližního svého jako sebe samého! Jestliže však jeden druhého koušete a požíváte, dejte si pozor, abyste se navzájem nezapomněli“ (Gal 5,13b – 15).* Láska bližnímu nijak neubližuje. *Naplněním zákona je tedy láska (Řím 13,10).*⁸⁷ Milosrdná láska je vyšším principem, než než víra, protože *víra bez skutků je mrtvá*, jak říká apoštol Jakub.

*Pojem dobra v běžném chápání dnešního člověka tedy pojmy praktické moudrosti a rozumnosti spíše vylučuje, než by jej zahrnoval. Zdá se, že každý dobrý skutek by se dal označit za nemoudrý, nerozumný a pošetilý, a naopak každý špatný skutek by mohl být moudrý. Vždyť lež a zbabělost znamená dnes dost často být dostatečně moudrý, rozumný a chytrý, a naopak pravdivost a statečná vydanost či oběť se zase označuje za nemoudrou, nerozumnou a pošetilou.*⁸⁸ Na rozumný a přiměřený přístup se dnes odvolá bez uzardění každý „protřelý taktik“, který se vyhýbá osobnímu nasazení nebo chce pro sebe nepřiměřené výhody a bez rozpaků spravedlnost vůbec nebere v potaz. Spravedlnost je pro něj nerozumná. *Podle klasické křesťanské filozofie je člověk prakticky moudrý a dobrý jen zároveň; podle této filozofie náleží praktická moudrost k definici dobra. Žádná spravedlnost a žádná statečnost nemůže být v rozporu se ctností praktické moudrosti, a kdo je nespravedlivý, ten je již předtím a zároveň také nemoudrý.*⁸⁹ Z pastorálních epištol (1. a 2. list Timoteovi a list Titovi) zaznívá velmi naléhavá výzva k opravdovému křesťanskému životu. Středem je víra (32 x) nejen jako osobní přílnutí ke Kristu, ale jako naukový celek, kterému je třeba dát souhlas. Paralelně k víře se mluví o „poznání pravdy“ (1. Tim 2,4; 2. Tim 2,25; 3,7; Tit 1,1). Pravda tedy není jen nauka, již je třeba přijmout, ale praktická směrnice, podle které má věřící formovat svůj každodenní život. Totiž z přijetí pravdy pramení „dobré skutky“. Svatý Pavel je apoštolem

---

⁸⁷ *Nový zákon*, Česká liturgická komise, Praha 1989

⁸⁸ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 10

⁸⁹ Tamtéž, s. 10

par excellence, v kontextu Nového zákona můžeme mluvit o „pavlovském exklusivismu“. Na něm jako prvním Ježíš Kristus ukázal celou svoji shovívavost jako příklad pro ty, kteří v něho uvěří. Jemu byl svěřen úkol, seznámit pohany s „Bohem - pravdou, s životem z víry“⁹⁰ v křesťanských obcích, které založil. Podrobně o tom píše právě v pastorálních epištolách Timoteovi a Titovi.

Za pramen křesťanské činnosti pastorální epištoly považují „srdce“, častěji „svědomí“, obojí s přídavným jménem „neporušené“, „čisté“ a „dobré“ (srov. 1. Tim 1,5. 19; 3,9; 2. Tim 1,3). Aby se člověk líbil Bohu, nestačí jen vnější činnost, ale je nezbytné rozhodnutí, které pramení v hloubce osoby. Křesťanská praxe, protože je výsledkem přesné náboženské volby, se definuje jako uskutečňování „zbožnosti“ (srov. 1. Tim 4,7-8; 5,4; 2. Tim 3,12). Tento pojem je blízký střízlivosti, vytrvalosti a spravedlnosti (srov. 2. Tim 2,12). Další pokyny najdeme v seznamech ctností (1. Tim 6,11)⁹¹ a (2. Tim 2,22.24.25)⁹² a v pokynech a radách pro jednotlivé stavy, mladší i starší muže, ženy, otroky i pány (Tit 2). Ve středu listů je plán Boží spásy, v němž Kristus je pramenem všech věřících a vzorem, podle něhož se mají všichni řídit. V dekretu o pastýřské službě biskupů v církvi se píše: *Kristus Pán, Syn Boha živého, přišel, aby spasil svůj lid od hříchů a posvětil všechny lidi. Jako sám byl poslán Otcem, tak poslal své apoštoly. Proto je posvětil tím, že jim dal Ducha svatého, aby oni oslavili Otce na zemi a spasili lid „k budování Kristova těla“, jímž je církev.*⁹³ K životu z ctností jsme povoláni všichni, jako bratři a sestry, děti Boží.⁹⁴ *Když se tedy někdo stal křesťanem, je to nové stvoření. To staré pomínulo, nové nastoupilo. A všechno to pochází od Boha, on nás smířil se sebou skrze Krista a svěřil nám službu, abychom hlásali toto usmíření. Vždyť Bůh pro Kristovy zásluhy smířil svět se sebou, lidem už nepříčtá jejich poklesky a nás pověřil kázáním o tomto usmíření (2. Kor 5,17-19).*⁹⁵

Konstituce *Dei verbum*, která pojednává o Božím zjevení připomíná, že ctnosti jsou odpovědí člověka na Boží zjevení, na volání k nápravě stvořeného světa: *Bůh ve své*

⁹⁰ Srov. BROŽ, P., J., *Pastorální epištoly*, Studijní materiály KTF UK, (studijní text pro studenty) <http://www.fatym.com/abcd/k/000046/pastor.html>

⁹¹ ... spravedlnost, zbožnost, víra, láska, vytrvalost, mírnost, ...

⁹² Vyhýbej se mladické prudkosti, usiluj o spravedlnost, víru, lásku a pokoj s těmi, kdo vzývají Pána z čistého srdce... Služebník Kristův se nemá hádat, nýbrž má být laskavý ke všem, schopný učit a být trpělivý. Má vlídně poučovat odpůrce...střídmost, rozvážnost, důstojnost, odolnost ve víře, lásce a vytrvalosti...

⁹³ II. Vatikánský koncil, dekret *Christus Dominus*, O pastýřské službě biskupů církvi, in Dokumenty II. vatikánského koncilu, Zvon, Praha 1995, čl. 1

⁹⁴ Srov. BROŽ, P., J., *Pastorální epištoly*, Studijní materiály KTF UK, (studijní text pro studenty) <http://www.fatym.com/abcd/k/000046/pastor.html>

⁹⁵ *Nový zákon*, Česká liturgická komise, Praha 1989

*dobrotě a moudrosti rozhodl zjevit sebe samého a oznámit tajemství své vůle: že lidé prostřednictvím Krista, vtěleného Slova, mají v Duchu svatém přístup k Otci a stávají se účastnými božské přirozenosti. Tímto zjevením oslovuje neviditelný Bůh ze své veliké lásky lidi jako přátele a stýká se s nimi, aby je pozval a přijal do svého společenství.*⁹⁶ Nový zákon je zákon lásky.⁹⁷ Velepíseň lásky, kterou napsal apoštol Pavel je tou nejkrásnější definicí plodů, které nesou ctnosti. Je to cesta těch, kteří bezvýhradně milují Boha. *Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon. Kdybych měl dar proroctví, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všechno poznání, ano kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem (1. Kor 13,1-2).* Apoštol ukazuje nesmírnou cenu milujícího srdce, nesmírnou cenu milujícího člověka, který přináší druhým jen dobro a žádné zlo. *A kdybych rozdal všechno, co mám, ano kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje (1. Kor 13,3).* Lásky nejsou jen dobré skutky, ale je to vnitřní pramen veškerého dobra, které je v srdci člověka, z něho tryskají všechny nádherné lidské city i skutky. *Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoli, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá (1. Kor 13, 4-7).* Lásky je duševní a duchovní kvalita, svorník všech cest, na kterých člověk překračuje sám sebe a otevírá se Bohu a bližnímu v naději, že spolu dojdou do nebeského království. *Láska nikdy nezanikne (1. Kor 13,8).* Je to nejvzácnější dědictví, které můžeme druhým zanechat. *A tak zůstává, víra, naděje, láska – ale největší z této trojice je láska (1. Kor 13,13).* Lásky je pojištěná proti zcizení, zničení, inflaci, je jištěná křížem. Garantem je sám Bůh. Cesta lásky je cesta, kterou nám prošlapal Ježíš Kristus. A zaplatil tu nejvyšší cenu. Otevřel nám radikálně jiný horizont.

---

⁹⁶ Srov. II. Vatikánský koncil, Věřoučná konstituce *Dei verbum*, O Božím zjevení, in Dokumenty II. vatikánského koncilu, Zvon, Praha 1995, čl. 2

⁹⁷ U evangelisty Matouše stojí: „Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce; on dává svému slunci svítit na zlé i dobré a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé“ (Mt 5,44-45).

5. Ctnosti v nauce církve

5.1. Křesťanské pojetí ctnosti a jeho vývoj

Křesťané si byli dobře vědomi rozdílu mezi pohanskou laickou morálkou a poselstvím evangelia. Svatý Basil definoval „*ctnost*“ pro praktický křesťanský život takto: „*Ctnost je užívání těch věcí, které nám Bůh dal, s dobrým svědomím a podle Božího přikázání.*“⁹⁸ Bůh je tedy dárcem nejen všeho, co člověk má, viditelného i neviditelného, ale také pravidel a řádu pro užívání všeho. *Neřest je naopak zneužití Božích darů. Ctnost je cosi stálého, schopnost duše konat dobro, kdykoli se naskytne příležitost.*⁹⁹ Ctnost si tedy můžeme představit jako jakýsi řád nebo normu, která dává člověku sílu k dobrému, pomáhá mu překonávat překážky v mravním životě, vládnout nad svými náruživostmi a dávat dobrý příklad svým bližním.

Křesťané jsou dokonce přesvědčeni, že ctnost zdokonaluje lidskou přirozenost.¹⁰⁰ Není možné být svatý a přitom zapomenout být nejprve lidský a přirozeně dobrý. Kdo prezentuje ostatním svou zbožnost, duchovní hloubku a spojení s Bohem a přitom ve svém životě nerozvíjí přirozené ctnosti, klame nejen své okolí, ale především sám sebe. *Dobrá modlitba je jen tam, kde je dobrý život. Je tedy pochybné, když někdo touží po zvláštních a vrcholných darech spojení s Bohem, nepokročí-li napřed v pokání, pokoře, poslušnosti, v jednoduchých příkazech evangelia, společných pro všechny křesťany.*¹⁰¹ Právě ti, kteří byli prohlášeni za svaté, nám ukazují na svých životech zdařilý ctnostný život, protože ctnost zahrnuje všechny dobré vlastnosti člověka a plodí dobro. V širším pohledu můžeme proto za ctnost považovat každé tihnutí lidské přirozenosti ke konečnému cíli.¹⁰²

Řecké nauky o ctnostech byly v křesťanském kontextu rozpracovány mnoha církevními otcí. Svatý Ambrož jako první použil termín „kardinální ctnosti“, které přirovnává ke čtyřem řekám, které protékají rájem. Základem těchto ctností je Kristus. Pro další vývoj křesťanské nauky o ctnostech je důležitý především přínos svatého Augustina,

---

⁹⁸ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 173

⁹⁹ Tamtéž, s. 172 - 173

¹⁰⁰ Srov. TONDRA, F., *Morální teologie, Principy*, I. Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 2004, s. 90

¹⁰¹ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 180.

¹⁰² Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 38

který vyšel z platónské a stoické nauky o ctnostech, ale doplnil je o významný rozměr - lásku. Lásku jako vztah k Bohu dává člověku nejen radost z rozvíjení ctností, ale také mu pomáhá bojovat proti hříchu. Augustin definoval ctnost jako správná svobodná rozhodnutí¹⁰³ a *mravný život vidí jako pořádek lásky, ctnost jako správný život.*¹⁰⁴ Řehoř Veliký chápe ctnosti jako vlastnosti přímo utvářené Duchem svatým a ztotožňuje je se sedmi dary Ducha svatého.

Ježíšovo učení, zachycené v Novém zákoně, nám vykládají církevní učitelé a spisovatelé. Plody jejich rozjímání svítí skrze staletí do dnešní temné doby. Svatý Antonín Poustevník, otec mnišského života říká: „*Jestliže vůlí změníme přírodu, je to zvrácenost; jestliže ji zachováme, je to ctnost.*“¹⁰⁵ Jak velká moudrost se skrývá za těmito slovy, je dnes dobře vidět. Ctností v lidských srdcích ubývá a současně narůstá devastace přírody. To, co měl člověk moudře spravovat, jen zneužívá. A příroda se obrací proti člověku, protože narušený člověk poškodil přírodu.

Dalším vývojovým impulsem byl rozvoj scholastiky, která čerpá především z Aristotelovy nauky, ale vdechuje jí specifický křesťanský nádech. V tomto období dochází k prolínání filozofického a teologického pojetí ctností. Petr Lombardský zdůraznil Boha jako skutečný pramen ctnosti. Vilém z Auxere rozdělil ctnosti na teologické - které jsou závislé na milosti (víra, naděje a láska) a na ctnosti kardinální, které mají svůj základ v přirozeném zákoně. Všechna tato témata rozpracoval patrně největší teolog středověku Tomáš Akvinský, významně ovlivněný Aristotelovým filozofickým systémem. Člověk má podle svatého Tomáše schopnost získávat přirozené ctnosti, které ovšem mohou být dále zdokonaleny ctnostmi teologickými, které jsou závislé na Boží milosti, tzv. ctnosti vlité.

Nauka Tomáše Akvinského je považována za vrchol syntézy antických a biblických ctností. Po vzoru Aristotela chápe ctnost jako tzv. habitus, který trvale zdokonaluje svého nositele v jeho konání. Ctnost definuje jako *princip dobrého jednání.*¹⁰⁶ Ctnostný člověk je člověk čestný, stálý. *Ctnost je dobrá vlastnost naší duše, která je základem našeho jednání. Ctnosti zdokonalují dobrý obraz v člověku, prohlubují sjednocení člověka s Kristem a jsou praktickým důkazem, že člověk – křesťan následuje Ježíše Krista.*¹⁰⁷

---

¹⁰³ Srov. AKVINSKÝ, T., *Teologická summa*, I. díl, II. část, Olomouc, Edice Krystal, 1938, otázka LV., čl. 1, s. 419

¹⁰⁴ Tamtéž, otázka LVI., čl. 1, s. 425

¹⁰⁵ Tamtéž, otázka LXIII. čl. 1, s. 482

¹⁰⁶ HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická Charita, Praha 1984, s. 78

¹⁰⁷ Tamtéž

Za formu všech ctností označuje lásku, která zahrnuje do budování ctností vedle vůle i nižší duševní síly jako je hněv a touha.¹⁰⁸ Můžeme říci, že až do reformace nebyla Tomášova nauka o ctnostech nijak radikálně zpochybněna.

Teprve protestantismus provedl kritiku scholastické nauky o ctnostech, kdy dobré skutky jsou chápány jako pokus o sebeospravedlnění bez Boží milosti. Také Kant zastává odmítavý postoj ke ctnostem, když dává důraz na povinnost a ne na možnosti člověka. Určitý návrat k původnímu chápání ctností představuje Max Scheler, který ctnosti nevnímá pouze jako plod námahy, ale také jako příčinu radosti z dobra. I moderní moralisté oceňují trvalý angažovaný návyk dobrého, protože každý vyšší projev života závisí na schopnosti tvořit návyky,¹⁰⁹ jak dokazuje současná psychologie.

*Pro člověka zraněného hříchem není snadné uchovat mravní rovnováhu.*¹¹⁰ Milostí, darovanou nám Ježíšem Kristem, jsme disponováni milovat dobro a vyhýbat se zlu, tedy usilovat o ctnosti, milost Boží očišťuje a povznáší lidské ctnosti, usnadňuje konání dobra.¹¹¹ Nejdůležitější (nosné a souhrnné) přirozené ctnosti jsou tzv. kardinální ctnosti: obezřetnost, spravedlnost, statečnost a mírnost. Teologie popsala cestu ke ctnostem na základě Božího zjevení a bytostných zkušeností lidí o život s Bohem usilujících. *V teologickém smyslu nelze kardinální ctnosti považovat za zcela „přirozené“.* Jelikož nadpřirozenou milostí (jako sebesdílením Božím) je celá osobně-duchovní bytost člověka v poznávání a svobodě od základu zaměřena na trojjediného Boha věčného života a tím je člověku umožněno o tento cíl usilovat v přijetí sebesdílení Božího svými skutky povýšenými milostí, mluví se o ctnostech nadpřirozených, „vlitých“. Nestojí vedle přirozených ctností, ale jsou jejich finalizací, tj. zaměřují nábožensko - mravní existenci a konání člověka na bezprostřední účast na životě trojjediného Boha.¹¹² Člověk je tajemné předivo duše a těla, přirozenosti s podílem na životě Boha. Je to tajemství, do kterého postupně vrůstáme. Člověk je svobodná integrovaná bytost. *Odpověď, kterou křesťan (člověk) dává na Boží volání, získává svou typickou pečeť nejen z toho, že je přizpůsobené podmínkám bytí jako „ducha v těle“, a tedy existujícího ve světě. Jednotlivá odpověď jednotlivého mravního činu musí tryskat především z hloubky stálého vědomého spojení s dobrotou a s vyššími hodnotami; tedy jednotlivý dobrý čin musí být projevem*

¹⁰⁸ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 110

¹⁰⁹ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 111

¹¹⁰ KKC, čl. 1811

¹¹¹ Srov. KKC, čl. 1810 a čl. 1811

¹¹² RAHNER, K., VORGRIMLER, H., *Teologický slovník*, Zvon, Praha 1996, s. 52 - 53

ctnosti.¹¹³ Je to projev celého člověka jako svobodné bytosti jeho celkového zacílení i výběru prostředků. *V křesťanském životě není podstatné jednotlivé rozhodnutí, za kterým následuje jednotlivý čin, ale mimořádnou důležitost má celá osoba se svým základním postojem. Jedině v tomto rámci získává jednotlivé rozhodnutí a jednotlivý čin plný význam. Proto ctnost se spojuje vždy se základním úmyslem.*¹¹⁴ Tento základní úmysl člověka, který je svobodnou vůlí proměněn v čin, můžeme považovat za křesťanskou ctnost, pokud obsahuje ještě jeden podstatný prvek: *ctnost není jen a především ovocem lidského úsilí, ale především darem shůry, darováním Boží síly člověku, je spoluúčastí na Boží dobrotě a svatosti.*¹¹⁵ U křesťanských ctnosti je zřejmé, že dobrý a svatý život je vyvolaný hlavně a podstatně Bohem. Lidskou spoluprací však nečiní zbytečnou, ale naopak ji vyvolává a podněcuje.¹¹⁶ A součinnost lidské spolupráce s Boží milostí je nutná také při správě věcí veřejných, kde je spravedlnost velmi ohrožená. Tento úkol, vnášet do světa spravedlnost, plně obsaženou v Božím řádu, leží na věřících (být solí země a světlem světa). *Má-li rozum jednat spořádaně, musí se stále očišťovat, protože jeho etické zaslepení, které vyplývá z upřednostňování vlastních zájmů a moci představuje nebezpečí, jež není nikdy beze zbytku odstraněno. Právě v tomto bodě se politika a víra stýkají.*¹¹⁷

*Při výkonu veřejné moci je rozhodující duch služby. Pouze on dokáže - vedle nezbytné kompetence a schopností – učinit aktivitu politiků „čistou“ a „průhlednou“, jak si to oprávněně přeje lid.*¹¹⁸ Politik je vystaven stálému pokušení zneužití moci i veřejných prostředků, pokušení rozšíření svého vlivu užitím nečestných prostředků. *Styl a prostředky k uskutečňování politiky, která vidí svůj cíl v pravém rozvoji člověka, jsou dány solidaritou a subsidiaritou. Ta žádá aktivní a odpovědnou účast všech na politickém životě – počínaje jednotlivými občany až k různým skupinám od odborů po politické strany: společně i jednotlivě jsme všichni objekty i činitelé politiky.*¹¹⁹

Dnes je nutné spojenými silami všech lidí zajišťovat maximální ostražitost vzhledem ke koncentraci moci, zejména technologické. Neboť tato moc směřuje k tomu, aby

---

¹¹³ GÜNTHÖR, A., *Morálna teológia*, I/b, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988, čl. 643

¹¹⁴ GÜNTHÖR, A., *Morálna teológia*, I/b, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988, čl. 643

¹¹⁵ Tamtéž, čl. 645

¹¹⁶ Srov. tamtéž

¹¹⁷ BENEDIKT XVI., encyklika *Deus caritas est*, Paulínky, Praha 2006, čl. 28

¹¹⁸ JAN PAVEL II., encyklika *Christifideles laici*, Zvon, Praha 1990, čl. 42

¹¹⁹ Tamtéž

*manipulovala nejen biologickou přirozenost, ale samy požadavky lidského svědomí a způsob života, a tak zvyšovala diskriminaci a oddělování celých národů.*¹²⁰

Víra má tedy úkol očišťovat lidské poznání, protože primát mravních hodnot je závazný i pro svět politiky, tedy spolupráce křesťanů s ostatními lidmi je pro vytváření spravedlivého světa potřebná. Tuto iniciativu nazýváme tzv. politickou diakonií.¹²¹ *Církev potvrzuje neměnné učení o důležitosti angažovanosti katolických křesťanů v politice; angažovanosti, která je základem budování společného blaha.*¹²² *Sociální nauka církve je nástroj k uskutečňování všeobecné spravedlnosti. K ideálům spravedlnosti musí být člověk vychováván. Proto papežové minulého století vyhlásili otevřený boj proti hladu, povinnost soudržnosti, spravedlivé rozdělení nadbytků bohatých zemí chudým zemím, spravedlnost v obchodních jednáních.*¹²³ Dobro jednotlivého člověka a dobro společnosti, státu a lidstva spolu neoddělitelně souvisí. Lidské snažení bez Boha nespěje k řádu a pokoji. To dokládají dějiny. Encyklika *Rerum novarum* se otevřeně vyjadřuje k problémům průmyslové společnosti na konci devatenáctého století a hledá cesty, jak léčit nemoci doby.¹²⁴ Dělnická otázka otřásala společností a bezmocnost dělníků narůstala.¹²⁵ Papežové volali k návratu ke křesťanskému životu a ke křesťanským zásadám.¹²⁶ Varovali před závažnějšími důsledky neřešení bezpráví: *Naturalistickým názorem na život se řídila i hospodářská činnost. Neexistuje tedy vztah mezi hospodářskými zákony a mravním řádem. Jedinou pohnutkou hospodářské činnosti je osobní prospěch a nejvyšším zákonem, řídícím vztahy mezi hospodářskými činiteli, je neomezená, svobodná hospodářská soutěž. Úroky z kapitálu, ceny zboží a služeb, výše zisku a mezd jsou určovány čistě mechanicky podle zákonů trhu.*¹²⁷ Nikoli tedy podle řádu spravedlnosti. Nejen toto však vnáší veliký zmatek, chaos do uspořádání světa, který byl člověku svěřen jako harmonický celek. Ve svém důsledku pak přináší bídu a hlad milionům lidí a rozvrácení lidského společenství a přírodního prostředí. Církev se k těmto

---

¹²⁰ Tamtéž, čl. 38

¹²¹ Srov. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Závěrečný dokument plenárního sněmu katolické církve v ČR, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2007, čl. 3

¹²² Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování laiků v politickém životě, ČBK, Praha 2003, čl. 1

¹²³ TONDRA, F., *Morální teologie, Principy*, I., Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 2004, s. 123

¹²⁴ Srov. LEV XIII., encyklika *Rerum novarum*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 14 - 16

¹²⁵ „Největším zlem je předstírání, že obě třídy jsou k sobě v nepřátelském poměru (kapitalista a dělník), jakoby příroda rozhodla, aby se zámožní lidé a dělníci v houževnatém souboji vzájemně potírali. To je úplně v rozporu s rozumem a pravdou. Svornost vytváří řád a krásu věcí, naopak ze stálého zápolení nutně povstává surovost a zmatek.“, LEV XIII., encyklika *Rerum novarum*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 15

¹²⁶ Srov. PIUS XI., encyklika *Quadragesimo anno*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 129

¹²⁷ JAN XXIII., encyklika *Mater et magistra*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 11

otázkám vyjádřila v mnoha svých dokumentech. II. vatikánský koncil v pastorální konstituci „*Gaudium et spes*“ říká: „*Obecné blaho je totiž souhrn podmínek společenského života, ve kterém mohou jednotlivci, rodiny a sdružení plněji a snadněji dosáhnout dokonalosti.*“¹²⁸ *Laici jsou však také zvláštním způsobem povoláni k tomu, aby opět vrátili veškerému stvoření jeho původní hodnotu.*¹²⁹ *Především tedy řest'anští laici.* Tato špatně vyřešená situace z konce 19. století rozdělila na počátku století 21. svět na blahobytný sever a hladovějící jih planety, velké bohatství drží malý počet lidí, zatímco většina světa žije v negramotnosti a hladu. Je to výsledek až do kořenů zvráceného hospodářského řádu. Hospodářský svět, kde právo silnějšího je uznáváno za ospravedlnitelné, ovládá vzájemné vztahy mezi lidmi. Kde se vytrácí víra, naděje a láska, tyto božské dary, nemají z čeho vyrůstat kardinální ctnosti.¹³⁰ Neúcta k člověku souvisí s neúctou k celému stvoření i Stvořiteli. V městské aglomeraci, která nezřízeně roste, člověk zakouší novou osamocenost v anonymním davu, v němž se cítí jako cizinec. Zde se rodí nové podoby vykořisťování a nadvlády, bída, odlidštění, kriminalita, drogy a erotismus. Město místo napomáhání k bratrskému setkávání a vzájemné pomoci produkuje třídní protiklady a odcizení. *Člověk jako osoba se může oddat pouze jinému člověku nebo jiným lidem a konečně Bohu, který je původcem jeho bytí a tím jediným, který jeho oddání může plně přijmout. Odcizuje se člověk, který odmítne překonat sám sebe a prožít zkušenost sebeobětování a vytvoření opravdového lidského společenství, orientovaného na poslední určení člověka.*¹³¹

Křesťanské pojetí mravních ctností vychází z antického pojetí, které obohacuje o ryze křesťanské aspekty:

- zdrojem všech ctností je Bůh,
- ctnosti jsou zaměřeny na dobro v jeho nejvlastnější podobě - mají člověku usnadnit cestu k Bohu,
- přirozené ctnosti mohou být zdokonaleny teologickými Božskými ctnostmi: vírou, nadějí a láskou.

Základní představy o ctnostech, jak je lidem nabízí církev, můžeme nalézt velmi přehledně v „*Katechismu katolické církve*“:

¹²⁸ II. Vatikánský koncil, pastorální konstituce *Gaudium et spes*, in Dokumenty II. vatikánského koncilu, Zvon, Praha 1995, čl. 74

¹²⁹ Jan Pável II., posynodální apoštolský list *Christifideles laici*, (O povolání laiků v církvi i ve světě), Zvon, Praha 1990, čl. 14

¹³⁰ Srov. Jan XXIII., encyklika *Mater et magistra*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 11 - 12

¹³¹ Jan Pável II., encyklika *Centesimus annus*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 41

„Lidské ctnosti jsou pevné postoje, ustálené sklony, trvale nabyté dokonalosti rozumu a vůle, které řídí naše skutky, vnášejí řád do našich vášní a usměřňují naše chování podle rozumu a víry. Jejich plodem je snadnost, sebeovládání a radost při úsilí o mravně dobrý život. Ctnostný člověk je ten, který svobodně koná dobro.¹³² Konání dobra pak člověku přináší pokoj a radost ze života, přes úsilí, které musí vynaložit.

Mravních ctností se dosahuje lidským úsilím. Jsou to plody i zárodky mravně dobrých skutků; uzpůsobují všechny mohutnosti lidské bytosti k tomu, aby vstoupila do společenství božské lásky.“¹³³

Lidské ctnosti jsou zakořeněny v božských ctnostech, které uzpůsobují lidské mohutnosti pro účast na božském životě.¹³⁴

5.2. Plnost ctností, cesta sjednocení

Pěstováním ctností jako prostředku boje s hříchy, slabostmi a vášněmi vstupujeme na cestu očišťování duše, která nás dovede do stádia sjednocení s Boží vůlí. Působením Ducha svatého a svobodné lidské vůle se ctnosti rozvíjejí a upevňují v duši, která se obrací k Bohu ve všech běžných okolnostech. Stav klidného spolehnutí se na Boha v důvěrném očekávání pomoci, přerůstá v naději, která nehasne ani uprostřed největších protivenství. Modlitba je důležitým prostředkem, skrze nějž přichází aktuální milost, nutná pro každý nadpřirozený skutek.¹³⁵ Nutnost stálého osobního úsilí a práce na překonání těžkostí a vytrvání v dobrém je stále důležitá, zvláště, když přicházejí neúspěchy a porážky. Lidskou slabost zde podepírá Boží všemohoucnost.

Poznávacím znakem plnosti ctností je sjednocení lidské vůle s Boží vůlí, které se stupňuje s růstem lásky. Nejde jen o konání toho, co je přikázané a vystříhání se toho, co je zakázané, ale o vnitřní přilnutí a spontánní odevzdanost Bohu. Boží vůle je radostnou skutečností, kdy se mohutně rozvíjí víra, naděje a láska. Duše se raduje z toho, co rozmnožuje Boží čest a slávu, naplňuje ji touha po neohraničené věrnosti Bohu.¹³⁶

---

¹³² KKC, čl. 1804

¹³³ Tamtéž, čl. 1804

¹³⁴ Tamtéž, čl. 1812

¹³⁵ Srov. MARCHETTI, A., *Kompendium teologie duchovního života*, Serafín, Bratislava 2007, s. 126

¹³⁶ Srov. tamtéž, s. 174

*Velká rozmanitost činností, snah a tužeb vede k roztržitosti, rozdělení duševních sil a nejednou je i překážkou v nerozdělené lásce k Bohu. Ale díky souhlasu s Boží vůlí se duše očišťuje ode všech přilnutí na osoby a věci, získává hlubokou jednotu citů, tužeb a záměrů. Zapojuje pak všechny síly na získání dokonalosti, harmonie. Ovoce je vnitřní pokoj, který nezmizí ani ve velmi těžkých chvílích, protože duše přijímá z Boží ruky všechno, co Bůh dává a ve všem mu důvěřuje. V hlubině srdce přetrvává pokoj a ticho, vyplývající ze spolehnutí se na Boha. Pokud člověk už chce jen to, co chce Bůh, pokoj zahrne celý jeho život.*¹³⁷

5.3. Působení Ducha svatého a ctnosti

Cílem cesty osvědčení je posílení ctností a rozšíření jejich vlivu na všechny mohutnosti, celý duchovní organizmus, ctnosti nabírají všestrannou flexibilitu. *Stálým procvičováním dokonalých ctností pod vlivem lásky a darů Ducha Svatého se člověk připravuje na získání ctností v heroickém stupni.*¹³⁸

Křesťanskou ctnost mám v heroickém stupni tehdy, když jsem schopna jednat rychle, ochotně a s radostí nad všechnu míru, navíc v těžkých podmínkách a bez lidské vypočítavosti, ale s ohledem na nadpřirozený cíl s úplným sebezapřením. Statečnost v tomto stupni vyžaduje, aby se skutky ctnosti týkaly těžkých a náročných situací, které překračují běžné lidské síly. Také ochota a radost s níž konám nevyklučuje utrpení a jistý odpor smyslů. Heroický stupeň ctností umožňuje tyto skutky konat vždy, kdykoli je k tomu příležitost. K tomu ale potřebuji pomoc všech teologických ctností, tedy víry, naděje a lásky, ve vzájemné jednotě, přičemž láska ostatní ctnosti vede k dokonalosti.¹³⁹

Heroická ctnost se liší od „obyčejné“ jen stupněm a větším rozvojem. Heroismus ctností je úzce spjatý s dary Ducha svatého.¹⁴⁰

Dary Ducha svatého nenahrazují ctnosti, ale ulehčují jejich rozvoj. Duch svatý v daru moudrosti dává dokonale poznat hlubiny Božích tajemství. Dar moudrosti posilňuje ctnost naděje, duše pak vnímá dočasnost a proměnlivost světských hodnot, křehkost

---

¹³⁷ MARCHETTI, A., *Kompendium teologie duchovního života*, Serafín, Bratislava 2007, s. 176

¹³⁸ Tamtéž, s. 177

¹³⁹ Srov. MARCHETTI, A., *Kompendium teologie duchovního života*, Serafín, Bratislava 2007, s. 177 - 189

¹⁴⁰ Srov. KKC, čl. 1830 - 1831

pozemského štěstí a svou naději pak hledá u Boha. Moudrost přivádí ctnost lásky k plnému přilnutí k duchovním hodnotám.

Dar síly pomáhá rozhodnout se i přes velké těžkosti a oběti ke statečnosti v konání Boží vůle. Dar rady dává vnitřní světlo k rozlišení hodnot na cestě k dokonalosti. Dar zbožnosti prohlubuje vztahy k Bohu i lidem, zjevuje tajemství našeho synovství k Bohu. Dar bázně Boží není strach z Boha, ale dar láskyplné bdělosti a pozorného úsilí k přáním Boha, je spojen s mírností, čistotou, jemností a hlubokou láskou.¹⁴¹

Užíváním darů Ducha svatého a ctnostným životem se vyznačuje člověk sjednocený s Bohem. Člověk jdoucí cestou sjednocení koná dobré skutky. Všechny ctnostné skutky jsou ovocem Ducha svatého. O tom krásně píše sv. Pavel v listě Galaťanům: „*Ale ovocem Ducha je láska, radost, pokoj, shovívavost, vlídnost, dobrota, věrnost, tichost, zdrženlivost. Proti takovým věcem se nestaví žádný zákon...Ti, kdo náležejí Kristu Ježíši, ukřižovali svoje tělo i s jeho vášněmi a žádostmi. Protože Duch je naším životem, podle Ducha také jednejme!* (Gal 5,22 – 25).¹⁴² Ovoce Ducha svatého se liší od ctností a darů, protože je jejich důsledkem.¹⁴³ Přestože toto ovoce nese člověk, připisujeme je působení Ducha svatého. Ovoce Ducha je též vyjádřením vnitřního života duše.¹⁴⁴

5.4. Kristus jako zdroj i obraz všech ctností

V Kristu máme zdroj veškeré naděje, ukotvení života i obraz všech ctností. Dar křtu a milosti je současně úkolem a závazkem, takže bez osobního vědomého přijetí a píle se žádný člověk ke ctnosti nedopracuje. *Jsmo ctnostní, když spoluuskutečňujeme tento pohyb a vzdáváme se celého svého Já, veškeré možné hodnoty úctyhodnosti a důstojnosti, kterých se pyšný člověk pevně drží, vpravdě se sami sobě „ztrácíme“, sami sebe „dáváme“ bez obav z toho, co se s námi stane, a v temné důvěře, že uskutečňování tohoto pohybu jako „božského“ může sloužit i nám jen k duchovnímu růstu.*¹⁴⁵

Už svatý František Saleský upozornil na zažitou mylnou představu, že zbožnost nemá místo *mezi bohatými, v obchodě, v úřadu, v dílnách, továrnách mezi dělníky nebo*

¹⁴¹ Srov. MARCHETTI, A., *Kompendium teologie duchovního života*, Serafin, Bratislava 2007, s. 187 - 189

¹⁴² *Nový zákon*, Česká liturgická komise, Praha 1989

¹⁴³ Srov. AKVINSKÝ, T., *Teologická summa*, Olomouc, Edice Krystal, 1938, I. díl, II. část, 69, čl. 1

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, I. díl, II. část, 7, čl. 1

¹⁴⁵ ŠPNER, D., *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, s. 56

v kasárnách mezi vojáky.¹⁴⁶ Ve svých kázáních a knihách proto připomíná, že v posledním zjevení, které jsme dostali v Ježíši Kristu, má lidstvo dokonalý příklad žitých ctností. V životě každého člověka je proto nanejvýš důležitá tzv. laická svatost, jako jedna z forem svatosti. *Laik je posvěcován vyzařováním Krista v rodině, v zaměstnání, v továrně, ve škole, na poli. Mezi praktikovanými ctnostmi mají nejvíce vynikat ctnost moudrosti, spravedlnosti, odvahy, věrnosti, upřímnosti, velkodušnosti a shovívavosti.*¹⁴⁷ Laická svatost není produktem nové doby, ale je to trvalá hodnota, o kterou stojí za to usilovat. *Není to síla člověka, která vede k vítězství dobra, je to spíš síla Boží. Nikdo se nestane svatým svou vlastní silou. Křtem a milostí proniká Boží svatost a síla do člověka, i on se stává v omezené míře svatým a spravedlivým.*¹⁴⁸

Na opravdovosti následování Krista v sebezřeknutí se a odvaze vzdát se každého domnělého práva, zásluhy a nároku stojí naše skutečná pokora, která vidí vše jako dar. Stále aktuální a plodný obsah ctnosti ukazuje Papež Pavel VI. lidem dneška ve své encyklice *Populorum progressio*: „Nový humanismus umožňuje modernímu člověku najít sebe samého tím, že si osvojí vyšší hodnoty lásky, přátelství, modlitby a kontempace. Jen tak se plně uskuteční pravý rozvoj, který znamená pro každého a pro všechny přechod od podmínek méně lidských k podmínkám lidštějším.“¹⁴⁹

5.5. Význam ctnosti a způsob jejího dosahování

Podle křesťanské etiky je ctnost „stálým vnitřním pulzováním duchovní připravenosti k službě v jádru naší existence, připravenosti k službě vůči všem věcem, dobrým i zlým, krásným i ošklivým, vůči živým i mrtvým.“¹⁵⁰ V širším pohledu pak můžeme za ctnost považovat každé tíhnutí lidské přirozenosti ke konečnému cíli.¹⁵¹ *Ctnost je v širším smyslu každá dokonale vyvinutá duchovně-duševní schopnost člověka, v užším smyslu síla*

---

¹⁴⁶ GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 9

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 10

¹⁴⁸ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 172

¹⁴⁹ PAVEL VI., encyklika *Populorum progressio*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 20

¹⁵⁰ ŠPÍNER, D., *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, s. 56

¹⁵¹ Srov. BENEŠ, A., *Principy křesťanské morálky*, Krystal OP, Praha 1997, s. 38

*(dovednost) uskutečňovat mravně dobré věci, konat je s radostí a vytrvale i za cenu obětí a proti vnitřnímu a vnějšímu odporu.*¹⁵²

Podle Františka Tondry je ctnost tedy vše prostupující kvalita, dispozice k činnosti. Tondra dává důraz na silnou vůli *vykonavatele*, která však musí vycházet ze správného poznání, z rozumu. Svatý Tomáš Akvinský to shrnul jednou větou: *“Úkon ctnosti není nic jiného, než dobré užívání svobodné vůle.”*¹⁵³ Za touto větou jsou ale ukryta staletí hledání a otázek o člověku a smyslu jeho bytí. Právě na ctnostech stojí řádný život člověka. S trochou nadsázky můžeme říci, že celá mravouka stojí na ctnostech.¹⁵⁴ *Správný život a svatost spočívá v souladu s Boží vůlí, která se projevuje systematickým a správným plněním stavovských povinností.*¹⁵⁵

Ctnost (nebo ctnosti) není vlastnost, kterou jednoduše máme. To je špatné porozumění ctnosti. *Neplatí, že člověk má víru, naději, lásku, moudrost, spravedlnost a tak dál; naopak on je věřícím, doufajícím, milujícím, rozumným, spravedlivým atd. Ctnost není specifikace člověku přidaná, ale bytostná podstata člověka samého. Na základě analytického myšlení můžeme na konkrétním člověku uvidět jeho ctnosti, ale to nás neopravňuje vnímat je izolovaně od samého bytí člověka.*¹⁵⁶ Ctnostný člověk si je vědom své důstojnosti, jako „důstojnosti lidské osoby“, ví, kým je ve vztahu k Bohu, světu, i k lidem. *Toto vědomí je vyjádřeno v živé péči o zachování lidských práv a v rozhodném odmítání násilí. Dnes se zvláště hájí dodržování práva na život, na práci, na vzdělání, na založení rodiny, na účast na veřejném životě a na svobodu vyznání.*¹⁵⁷ Živé vědomí práv a povinností vede člověka k zapojení do hlavního proudu života lidské rodiny. Má cíle a hledá vhodné prostředky. Každou základní ctnost pak doprovází ctnosti přidružené, které spolu s hlavními ctnostmi vytvářejí jeden harmonický celek. Získání ctností je proto nezbytnou podmínkou růstu a zrání lidské osobnosti.¹⁵⁸

Pro tělesnou i duchovní oblast platí, že bez tvrdého tréninku nedosáhneme vrcholových výkonů. *Zajistit vlastnictví ctnosti si můžeme jen tak, že pokračujeme v boji a kráčíme za dalšími cíli, zastavit se znamená vrátit se zpět.*¹⁵⁹ Panuje obecná shoda o tom, že víra je

¹⁵² RAHNER, K., VORGRIMLER, H., *Teologický slovník*, Zvon, Praha 1996, s. 52

¹⁵³ Srov. TONDRA, F., *Morální teologie - Principy*, I., Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 2004, s. 90

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 90

¹⁵⁵ GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 15

¹⁵⁶ GÚNTHÖR, A., *Morálna teológia*, I/b, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988, čl. 644

¹⁵⁷ KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, ČBK Praha 1998, s. 14

¹⁵⁸ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 136

¹⁵⁹ GÚNTHÖR, A., *Morálna teológia*, I/b, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988, čl. 645

základem, ze kterého vyrůstá vše dobré. Většina autorů také vidí jako cíl lidského života sjednocení v dokonalé lásce. Dokonce je obecným pravidlem, že dobrý život (praxe) plodí dobrou modlitbu, ze které se rodí nazírání.¹⁶⁰ Na osvojování a růst ctností v lidském životě se ale můžeme podívat také pohledem pedagogiky. Dnešní pedagogika doplňuje poznání předků a připomíná důležitost dětství a zdravé prožití jednotlivých vývojových etap na zrání člověka ve svobodnou osobnost. Nezvládnutí tohoto procesu zraní a růstu má pro člověka často dlouhodobé nebo i trvalé následky.

Vztah nemůže vytvářet jediný člověk, stejně jako není možné, aby člověk byl schopen vztahu bez jakékoliv průpravy. Každý člověk se učí vztahovat k druhým právě v rodině. Rodinné prostředí proto oprávněně můžeme chápat jako nástroj mezigeneračního vývoje vztahovosti. Je to místo, kde existuje biologické a sociální propojení, které nabízí bezpečné místo pro rozvoj všech kvalit dítěte a tím umožňuje jeho úspěšný lidský vývoj.

Rodina je tedy základní buňkou společnosti a stabilní rodina je pilířem stability společnosti. Na jejím stavu a postavení ve společnosti závisí nejen rozvoj jejich jednotlivých členů - člověka jako jedince i rozvoj celé společnosti. Požadavky a nároky některých zájmových skupin a struktur po restrukturalizaci rodiny a její proměně na jednorodičovskou, jednopohlavní nebo jinak deformovanou či nepřírozeně uspořádanou rodinu je velkým nebezpečím nejen pro budoucí vývoj dětí, ale také pro budoucnost celé společnosti. Také psychologická věda dokládá, že: *zrání lidské osoby bez primární vazby mezi dítětem a matkou a bez prožitku vztahu „já-ty-ono“ v rodině je problematické, pokud vůbec možné.*¹⁶¹ Vztahy, péče i prostředí, které dítě od narození obklopují, jsou do značné míry určující pro utváření jeho osobnosti, nastavení hodnot, které bude v dospělosti uznávat.

Přestože v srdci ženy je uloženo antropologicky podmíněné nezastupitelné poslání: mateřská péče o dítě, je péče o dítě v rodině úkolem, posláním obou rodičů. Principem rodičovství je součinnost rodičů a dělitelnost jejich rolí. Rozdílnost rolí otce a matky je odvozována z rozdílnosti muže a ženy, která v minulosti nikdy nebyla zpochybnována. Je zřejmé, že mezipohlavní rozdíly prokazatelně handicapují více ženy v jejich mateřské roli. Samotná dualita člověka kopíruje nerovnost také do vztahů.¹⁶² Přitom rozhodně platí, že *dualita člověka a jeho schopnost poznání je to nejcennější, co člověk má.*¹⁶³ Přesto

---

¹⁶⁰ Srov. ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981 s. 179

¹⁶¹ Srov. ZEMAN, J., *Bílá místa v diskusi o rodině*, in Univerzum, ročník XIX, 4/2009, s. 26

¹⁶² Srov. tamtéž, s. 27

¹⁶³ Srov. tamtéž, s. 27

dnes pod vlivem některých feministických názorů zkoumáme, zda rozdílnost mužské a ženské role není jen *společenským konstruktem, který má sloužit primárně jinému účelu než soužití a reprodukci, totiž vládě mužů nad ženami*.¹⁶⁴

Pokud v oblasti partnerských a rodinných vztahů mizí uznání hodnoty druhého a pěstování ctností, projeví se to zpětně na kvalitě vztahů v současné společnosti. *Pokles etických standardů chování a standardů poctivosti ve společenském a veřejném životě je alarmující. Nárůst sobectví a hrabivosti, bídy lidí na okraji společnosti a kriminality, chybějící pravidla a kultivace společenských vztahů ukazují, kam kráčí člověk bez Boha*.¹⁶⁵

Právě v rodině se dnes nečekaně často objevují různé formy násilí, od pouhé tendence k vlastnění druhého a omezování jeho práv, přes manipulování a vyhrožování, až k otevřenému násilí. Dosud jsme nedokázali vytvořit systém, který by tomuto násilí dokázal zabránit v dostatečné míře. Místo, přímo určené k rozvoji osobnosti a růstu ctností jedince, se tak stává naopak místem omezování práv a svobody. Přesto je rodina a vztahové prostředí nezbytné pro vývoj jedince. *Jedinec, který je schopen života ve společnosti a lidského zrání, nevzniká bez rodiny*.¹⁶⁶

Pokud uznáváme, že ctnostný člověk je pilířem dobře uspořádané společnosti a samotné ctnosti jsou ukazateli rozvoje jednotlivce i celé společnosti, pak podpora rodiny a mateřského chování žen je přímou investicí do nejdůležitější oblasti společnosti - do kultivace lidského kapitálu.

---

¹⁶⁴ Srov. ZEMAN, J., *Bílá místa v diskusi o rodině*, in Univerzum, ročník XIX, 4/2009, s. 27

¹⁶⁵ RECHYTNÍK, L., *Společné dobro: přežitá vize?*, in Univerzum, ročník XIX, 4/2009, s. 24

¹⁶⁶ ŠPIDLA, V., *Zelená kniha, Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny*, Komise evropských společenství, KOM 94, Brusel 2005, s. 35

6. Rozdělení ctností

6.1. Ctnosti intelektuální a morální

Ctnost jako habitus zahrnuje celého člověka jako harmonickou bytost. A protože duch *vyniká dvojím způsobem: poznáním a dobrotou, mravností, rozdělil Aristoteles ctnosti na dvojí: intelektuální a mravní.*¹⁶⁷ Středověký židovský učenec Maimonides, rozděluje ctnosti na tři typy:

- tělesné zdraví, charakterizované jako normální činnost těch částí duše, které nejsou ovlivňovány vůlí člověka,
- morální ctnosti, které jsou řízeny vůlí a získávají se zvykem,
- racionální ctnosti, které lze charakterizovat jako dokonalost činností, řízených rozumem.¹⁶⁸

6.2. Přirozené a nadpřirozené ctnosti

Rozdělení ctností převzali křesťané z antické nauky. Caesarius Naziánský oceňoval a uznával hodnotu pohanských nauk a proto tyto nauky vyložil a popsal. Křesťanům však připomíná, že: *nám se podává něco daleko lepšího: víra, naděje a láska.*¹⁶⁹ Tomáš Akvinský odlišil čtyři přirozené ctnosti (tzv. kardinální) - moudrost, spravedlnost, statečnost a uměřenost. Jejich základem je přirozený Boží zákon (*lex naturalis*), který odráží věčný Boží zákon (*lex aeterna*). Nad přirozenými ctnostmi stojí tři božské ctnosti (tzv. teologické) - víra, naděje a láska, které vždy pocházejí z Boží milosti.

Podle původu, podstaty a zaměření můžeme tedy ctnosti rozdělovat na přirozené a nadpřirozené. *Přirozené ctnosti spočívají na tělesně-duchovní přirozenosti člověka a rozvíjejí se stálým cvikem (získané ctnosti).*¹⁷⁰ Budování vlastního charakteru

---

¹⁶⁷ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 172

¹⁶⁸ Srov. MOŠE BEN MAJMONA, *Osm kapitol o lidské duši a mravním konání*, Sefer, Praha 2001, s. 19

¹⁶⁹ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981 s. 178

¹⁷⁰ RAHNER, K., VORGRIMLER, H., *Teologický slovník*, Zvon, Praha 1996, s. 53

i každodenní práce, vykonávaná s láskou a disciplínou, vyžadují cvičení a pokání, které jsou rovněž hlavním pramenem pro růst přirozených ctností.¹⁷¹

Nadpřirozené ctnosti - víra, naděje a láska - dále *zdokonalují přirozený charakter a jsou nezbytnou obranou proti žádostivosti a panování pudů.*¹⁷² Protože víra, naděje a láska jsou tím bezpečným „Božským základem“, na kterém křesťané staví své životy, jsou tyto tři ctnosti především na Západě často stavěny mimo systém ostatních ctností (morálních, mravních) a nazývají se: „Božské ctnosti“. *Vírou totiž máme účast na poznání samého Boha, naděje se opírá o jistotu Božích příslibů, láska je podle slov sv. Jana (1. Jan 4,8) Bůh sám.*¹⁷³ „Božské ctnosti“ se vztahují přímo k Bohu a uschopňují křesťany k životu v důvěrném vztahu k Nejsvětější Trojici. *Původem, důvodem i předmětem božských ctností je trojjediný Bůh.*¹⁷⁴ Božské ctnosti můžeme chápat jako dary milosti samého Boha na pomoc lidské slabosti, které pomáhají člověku, aby člověk našel cestu „domů“. *Velikost těchto ctností není nijak omezena - mohou růst nekonečně a nevztahuje se na ně obecná zásada o zlaté střední cestě. Dokonce mají růst do nekonečna, jak nekonečný je Bůh sám.*¹⁷⁵

Na Východě vnímají ctnosti víry, naděje a lásky jako zvlášť důležité, ale na všechny ctnosti nahlízejí sjednocujícím pohledem - v jejich vztazích a vzájemném propojení. Právě ve vzájemném propojení zažíváme ctnosti i ve vlastním životě. Všechny ctnosti jsou pro východní křesťany „odleskem Boží krásy“ a mostem, na kterém se setkává Božský dar a lidská touha, vůle a úsilí. *Dochází k sjednocení Božského a lidského.*¹⁷⁶

---

¹⁷¹ Srov. GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 16

¹⁷² RAHNER, K., VORGRIMLER, H., *Teologický slovník*, Zvon, Praha 1996, s. 52

¹⁷³ ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 178

¹⁷⁴ KKC, čl. 1812

¹⁷⁵ Srov. ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981, s. 178

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 179

7. Hříchy proti ctnostem (neřesti)

Hřích je odklon od pravého dobra,¹⁷⁷ špatný lidský skutek. Už sv. Pavel cítil hluboké tajemství, ukryté v hříchu.¹⁷⁸ Víme, že zákon je svatý - já však jsem hříšný, hříchu zaprodán. Nepoznávám se ve svých skutcích; vždyť nedělám to co chci, nýbrž to, co nenávidím. Jestliže však to, co dělám, je proti mé vůli, pak souhlasím se zákonem a uznávám, že je dobrý. Pak to vlastně nejsem já, kdo jedná špatně, ale hřích, který je ve mně (Řím 7,14-17). Evangelista Matouš zaznamenal Ježíšova slova: „To však, co z úst vychází, jde ze srdce, a to člověka znesvěcuje. Neboť ze srdce vycházejí špatné myšlenky, vraždy, cizoložství, smilstvo, loupeže, křivá svědectví, urážky (Mt 15-19).“ Srdce je místo, kde se rozhoduje o povaze skutku.

Otcové považovali hříchy za pouhé plody, příznaky, které rostou z kořenů - neřestí. Proto se zaměřovali na vysekání kořenů a potírání neřestí.¹⁷⁹ *Při zpytování svědomí se zaměřovali na sklony a emoce, ne na hříchy. Které sklony převažují v mém srdci a překážejí dobru, které city mě ovládají? Každou emoci a skon je třeba zkoumat samostatně (zlobu, lásku, touhu, naději, strach, smutek, radost - z čeho, proč, kdy?). Jako když ladím struny na houslích, aby hrály čistě.¹⁸⁰ Čím hlouběji a pravdivěji odhalím kořeny svých sklonů Bohu, ponížím se, tím blíže jsem Bohu, který mě může uzdravit, narovnat, tím blíže jsem pravdě o sobě.*

Klíčový význam má moje hlavní chyba, hlavní záporná emoce, sklon, neřest. *Co je hlavní chyba? Je to vášeň, sklon, neřest, která převládá a ovlivňuje všechny naše skutky, smýšlení i celé naše chování. Každý člověk má jeden hlavní zvláštní sklon, jednu hlavní neřest. Ta je zvláště nebezpečná, protože se stává velitelem všech ostatních chyb a vede duši k záhubě.¹⁸¹*

Na cestě ke ctnostnému životu a v boji proti hříchu je nutné začít právě zde. *Proč? Je nebezpečná, protože ohrožuje naši hlavní ctnost a celý zástup přidružených ctností, protože ukazuje moji slabinu ďáblu. Ten touto trhlinou může snadno vniknout do pevnosti naší duše. Jak ji poznáme?¹⁸² Zpytováním svědomí, pozorným sledováním*

¹⁷⁷ DACÍK, R., M., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 107

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 107

¹⁷⁹ Srov. TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 1, 2009, s. 7

¹⁸⁰ GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 189 - 191

¹⁸¹ Tamtéž, s. 189

¹⁸² Tamtéž, s. 195

myšlenek a emocí. Přes den si častěji uvědomím: Na co právě myslím, co mě nejvíc zlobí, zajímá? Proč jsem právě smutná, zlostná, nepřístupná?... A za nějaký čas můžeme s pomocí duchovního průvodce stanovit diagnózu. Sami se do toho nepouštějme, nikdo není sám sobě dobrým soudcem.¹⁸³ *Latinská křesťanská tradice označuje neřest, nebo stav neřesti jako morální deviaci. Zatímco hřích je v podstatě čin dobře rozpoznatelný a konkrétní, a tedy vázaný na objekt, neřest je postoj, náchyllost. Proto zlo neřesti nezávisí na objektu (např. na tom, že jsem se pohádal se svým otcem a urazil ho), ale na neřestném postoji subjektu (neřesti hněvu podléhám, i když se rozhněvám jen na sebe, nebo třeba na nějakou lavičku).*¹⁸⁴

Neřesti jsou nebezpečné i pro naše zdraví, ohrožují krevní tlak, stav srdce, mohou spustit infarkt i duševní nemoci. Jsou nebezpečné pro duši i pro tělo. Jak se jim tedy účinně postavit? Vyhlásit boj své hlavní neřesti! *Vytrvale, bez příměří. Stanovit neřest předmětem stálých předsevzetí a zvláštního zpytování svědomí. Ráno předvídat boj a připravit se na něj vzýváním Boha o pomoc. Kontrolovat v poledne i večer. Porovnávat den po dni, měsíc po měsíci, rok po roce. Od jedné zpovědi ke druhé dávat zpovědníkovi vyúčtování. Přejdeme i do protiútku. Proti své neřesti postavme opačnou ctnost a vytrvale ji pěstujeme. Za každý přestupek si stanovme skutek pokání. Nejprve zamezme vnějším projevům neřesti, které pohoršují a urážejí bližního. Později postupujeme dál a vytrhejme poslední kořeny zla.*¹⁸⁵

Vydatnou pomocí v boji proti neřestem jsou exercicie. Nebraňme se tomuto dobrodiní. Posouvají nás do Boží blízkosti. *Svatý Řehoř Veliký jmenuje „sedm hlavních neřestí“.* Jeho formulace je tou, která zůstává v katolické církvi až dodnes: *domyšlivost (nebo pýcha), závist, hněv, smutek (nebo zahálčivost), lakomství, nestřídmost, smilstvo.*¹⁸⁶ *Paradoxně to, co naši otcové víry nazývali „neřestmi“, je v dnešním chápání spojováno téměř se ctností: záliba v dobrém jídle, právo na sexuální svobodu, umění vydobýt si respekt, hrdost, soutěživost. - Nejsou to snad do současného jazyka přeloženy nestřídmost, smilstvo, hněv a pýcha?*¹⁸⁷

---

¹⁸³ Srov. GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 196

¹⁸⁴ TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 2009, s. 8

¹⁸⁵ GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 196 - 197

¹⁸⁶ TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 2009, s. 7

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 5

Církevní otcové i otcové pouště zkoumali zlo v člověku - jak se v člověku rodí, jak jej v sobě rozpoznat a především, jak se mu bránit. Neřesti vnímali otcové jako pronikání zlých duchů do našich životů, se kterým počítali a vytrvale s ním bojovali. Řecká a latinská tradice měla pro označení neřestí své speciální termíny, které připomínaly zároveň jejich podstatu. Neřesti jsou morální deviace, které člověka poškozují. Nejedná se o izolovaný skutek, ale o „neřestný stav, neřestný postoj, náchyllost, nemoc duše“. Vznikají stálým opakováním rozmařilého, neuměřeného nebo zlého skutku, člověka izolují od jeho skutečného hlubokého vnitřního já, činí ho otrokem neřestných myšlenek a iracionálně manipulují člověkem, jeho nevědomím i vědomím. Přináší člověku zdánlivé „potěšení“, a současně se člověk stává stále více závislým na těchto „potěšeních“, zdrojích „nemoci duše“. Člověk se stává otrokem svých „potěšení“, je na nich hluboce závislý, aniž si tento vážný stav duchovní nesvobody, duchovního i duševního otroctví vůbec uvědomuje.¹⁸⁸

Právě pěstováním ctností jsou naše neřesti vykořeňovány. *Neřest se liší od hříchu jako ctnost od dobrého skutku a lze ji definovat jako dispozici ke zlému jednání. Vzniká postupným „nácvikem“. Když je ho dosaženo, nevyžaduje už plného nasazení pozornosti nebo rozhodnutí, aniž by tím byla omezena odpovědnost.*¹⁸⁹ Každý jednotlivý skutek má svoji morální hodnotu, je dobrý nebo špatný, tím samým nás vede ke ctnosti nebo neřesti. Je to vždy krok určitým směrem. *Náklonnost vůle ke zlému je v člověku jako důsledek prvotního hříchu ještě před každým osobním hříchem, ale sama hříchem není. Vidět v dispozici ke zlému už také hřích by bylo heretické. Ale opakovanými jednotlivými hříchy vzniká získaná vloha, jakási záporná virtuosita!*¹⁹⁰

Člověk je vybaven rozumem a svobodnou vůlí, aby byl schopen jednat v souladu s přirozeným zákonem, vrytým mu do srdce. *Jestliže zdravé svědomí je zneklidňováno každým spáchaným hříchem, tím spíš je musí zneklidňovat rostoucí neřest, protože člověka upevňuje ve zlém. Za zvlášť zálučné jsou považovány neřesti, které navazují na oprávněnou snahu člověka, překračují však přitom správnou míru.*¹⁹¹ Tak ctnost šetrnosti nepozorovaně přechází do lakomství, nebo štedrost do hýření a podobně. *U kořene každého hříchu je nezřízená láska k sobě, protože člověk nemůže nic chtít, o nic usilovat, co by nepokládal za své dobro a nějaké obohacení sebe, své osobnosti. Člověk nemůže*

¹⁸⁸ Srov. TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 2009, s. 7 - 8

¹⁸⁹ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 114

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 114

¹⁹¹ Tamtéž, s. 114

*nechtít dobro a štěstí. Ale není nic žalostnějšího, než nezřízená láska k sobě, která vede opačným směrem, od Boha, do hříchu.*¹⁹² *Neřest dnes nebývá pojímána jen jako návykové dychtění, nýbrž jako závažnější osobní dezorientační sklon, který může být příznakem defektu, uloženého hluboko v osobnosti. Čím obtížnější je rozvoj sklonů, které mohou být v raném dětství blokovány, ale které v normálním případě usilují stále bohatěji se setkávat se světem, tím víc vyúsťují do primitivního uspokojování vlastních potřeb.*¹⁹³

Psychologové dnes poukazují na mnohé osobnostní poruchy a nemoci, které mají svůj původ v neřestech, zasahují hluboko v duši, jsou důsledkem traumatizujících událostí, nezdravých vztahů, někdy nesených napříč generacemi výchovou, hříchem v kombinaci se špatnou genetickou výbavou. *Tak jsou vytvářeny zárodky neřesti, které se díky společnému původu (deformaci) v hloubce osobnosti mohou navzájem zastupovat nebo střídát. V těžkých případech toto působí značné obtíže „dobré vůli“ a může přispívat ke snížení viny.*¹⁹⁴ Tyto osobnostní poruchy jsou jen velmi obtížně léčitelné, vyžadují specifický přístup k postiženému. I to jsou plody neřestí. Je impulzem mé činnosti láska k Bohu nebo sebeláska? *Roztržitost při modlitbě pramení z vnitřního rozdělení, kdy dělím čas „pro mne“ a „pro Boha“.* *Když vyloučím Boha ze své práce, těžko bude středem mých modliteb.*¹⁹⁵ Bůh je stále připraven být se mnou, žít v jednotě. *I práci mám konat pro Boha a mám mu ji i zasvětit. Roztržitá nejsem jen při modlitbě, ale i když pracuji bez Boha pro sebe. Vylučuji pro jednoho druhého.*¹⁹⁶

Neřest má i společenský rozměr, proniká do struktur národních, hospodářských, mezinárodních, kulturních i právních. A v tomto prostoru je léčba už velmi složitá. Ústředním pojmem je „důstojnost lidské osoby“. Kde je tato důstojnost pošlapávána, je znevažováno a poškozováno celé lidstvo. U kořene tohoto poškozování stojí hřích, neřest. *Popření či omezení lidských práv vsutku zbídačuje lidskou osobu i národy stejně nebo dokonce ještě více než odnětí hmotných dober.*¹⁹⁷ O lidské důstojnosti pojednává sociální učení církve. *Je podstatným a ústředním úkolem evangelizace, sjednocujícím všechny ostatní úkoly ve službě lidské rodině: přispívat k odhalení nedotknutelné důstojnosti každého člověka.*¹⁹⁸ Neznalost pravdy o Bohu, o člověku, o hříchu a milosti

¹⁹² Srov. DACÍK, R., M., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 107

¹⁹³ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 114

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 114

¹⁹⁵ GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981, s. 184

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 184

¹⁹⁷ KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, ČBK, Praha 1998, čl. 19

¹⁹⁸ Srov. tamtéž, čl. 19

a o posledních věcech činí lidstvo slepým, dezorientovaným. Zamlžuje hranice mezi dobrem a zlem, ctností, hříchem a neřestí.¹⁹⁹

Doklady o zvráceném, mnohdy institucionalizovaném hříšném chování nacházíme všude kolem sebe: *Propast mezi vyspělým Severem a rozvojovým Jihem planety nejen trvá, nýbrž se prohlubuje. Toto zeměpisné názvosloví je jen pomůcka, neboť nesmíme přehlížet, že hranice mezi bohatstvím a chudobou procházejí uvnitř samotných společností, a to jak v zemích vyspělých, tak i v rozvojových. Stejně jako v bohatých zemích existuje sociální nerovnost až ke krajní bídě, tak i v rozvojových zemích pozorujeme nezřídka projevy sobectví a okázalého bohatství, které jsou právě tak pobuřující, jako pohoršlivé.*²⁰⁰ Tato propast se dramaticky prohlubuje s rozdílným tempem rozvoje mezi hospodářsky vyspělými a rozvojovými zeměmi. Přes mnohé snahy tuto situaci řešit se celkový stav významně zhoršuje. Tyto ukazatele nám jasně dokládají stav lidského srdce, situaci, do které lidstvo přišlo na své cestě bez Boha.

Papež Benedikt XVI. ve svém „*Poselství k postní době 2010*“ ukazuje na nejhlubší potřeby člověka i cesty k jeho naplnění. *To, co je pro člověka zásadní, nelze zajistit právně. Aby každý mohl žít život v plnosti, potřebuje něco hlubšího, více osobního, co lze získat pouze jako dar. Jde o to, aby člověk žil z lásky, kterou může dát jenom Bůh.*²⁰¹ Je to slovo pastýře, který miluje Boha i člověka, Duchem svatým je uváděn do pravdy o stvoření a učí svěřený lid nalézat cesty pokoje, míru a spravedlnosti. Bez spojení s Bohem jsou všechny cesty jen odbočkami do bludiště. *Distributivní spravedlnost nedá člověku všechno, co mu náleží.*²⁰² Egoismus je důsledek prvotního hříchu, jizva na srdci, která vede k člověka k soustředění na sebe, umenšuje schopnost vejít do společenství lásky. Prvotní hřích a jeho důsledky plodí nespravedlnost. Je to „Evino znamení“ ve světě.

S tímto musíme, počítat. *Je třeba hlubšího exodu, než je ten Mojžíšův, je třeba osvobodit srdce.*²⁰³ Zde může pomoci jenom všemohoucí Bůh. Prožitek hluboké souvislosti mezi vírou v Boha a spravedlností vůči bližnímu mě vede k tomu, abych splácela chudákovi, cizinci, vdově i sirotkovi to, co Bůh udělal pro mě. *Bůh je vnímavý ke křehkosti svého*

---

¹⁹⁹ Srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, ČBK, Praha 1998, čl. 30

²⁰⁰ JAN PAVEL II., encyklika *Sollicitudo rei socialis*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, čl. 14

²⁰¹ BENEDIKT XVI., *Poselství k postní době 2010*, in web, <http://cirkev.cz/dokumenty/poselstvi-papeze-benedikta-xvi-k-postni-dobe-2010.html>

²⁰² Tamtéž

²⁰³ Tamtéž

*lidu, ale na oplátku žádá, aby se mu naslouchalo.*²⁰⁴ Exodus z nemocného srdce, je vyjití z iluze o své soběstačnosti. Tak objevím potřebu Božího odpuštění i přátelství. *Pouze někdo druhý nás může osvobodit od našeho vlastního já a na oplátku nám darovat sebe sama. To se zvláštním způsobem uskutečňuje ve svátosti smíření a eucharistie.*²⁰⁵ Tento dar Boha se pak může vylít do stvoření. *Kristova spravedlnost pochází z milosti, kde člověk není spasitel a neuzdravuje ani sebe sama, ani druhé. Ježíš naplnil veškerou spravedlnost.* Východisko, nový exodus, je v obrácení ke Kristu, prohlubování víry, naděje a lásky (teologických ctností), růst ve ctnostech ke svatosti.

---

²⁰⁴ BENEDIKT XVI., *Poselství k postní době 2010*, in web, <http://cirkev.cz/dokumenty/poselstvi-papeze-benedikta-xvi-k-postni-dobe-2010.html>

²⁰⁵ Srov. tamtéž

8. Kardinální ctnosti jednotlivě

Mezi morální ctnosti patří čtyři hlavní ctnosti, jak je známe již z antické nauky: moudrost (nebo také prozíravost či obezřetnost), spravedlnost, statečnost a mírnost (nebo také uměřenost či střídmost). Latinské názvy jsou: *prudentia*, *iustitia*, *fortitudo* a *temperantia*. Označení kardinální ctnosti (*virtutes cardinales*) použil poprvé sv. Ambrož. Termín kardinální je odvozen od slova *cardo* - čep u dveří a má naznačovat, že kolem těchto ctností se otáčí celý morální život člověka.²⁰⁶

Na mravní ctnosti se tedy můžeme dívat z různých hledisek:

- Jako na obecné formální důvody jednání, protože každá ze čtyř ctností má svým specifickým způsobem pronikat každý lidský úkon. Každý úkon člověka má být zároveň moudrý, spravedlivý, statečný i umírněný.
- Jako na specifické důvody jednání, protože každá ctnost má svou specifickou oblast jednání i specifický charakter. Spravedlnost zahrnuje sociální vztahy, umírněnost tělesné projevy, statečnost překonávání potíží a rozumnost rozhodování.²⁰⁷

Kardinální ctnosti jsou rovněž vyjmenovány v Písmu sv.: „*A miluje-li kdo spravedlnost, jejím dílem jsou ctnosti; ona vyučuje rozvaze a rozumnosti, spravedlnosti a statečnosti, nad které v lidském životě není nic prospěšnějšího*“ (Mdr 8,7).

8.1. Moudrost

8.1.1. Základní charakteristika moudrosti

Moudrost je mezi kardinálními ctnostmi vždy uváděna jako první. Někdy bývá nazývána také jako prozíravost, obezřetnost nebo opatrnost. Latinsky *prudentia*, řecky *sofia* nebo *sapientia*. Protože název nepochází z vědeckého prostředí, ale z běžného života, není snadné jej přesně definovat. Pro stručnou definici moudrosti můžeme zvolit jednoduchou definici Tomáše Akvinského, který se odkazuje již na Aristotela, totiž že moudrost je „*správné pravidlo jednání*“. Moudrost jako pravidlo jednání bezprostředně

---

²⁰⁶ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 111

²⁰⁷ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 81

řídí úsudek svědomí a tím stojí v základech každého dobrého díla.²⁰⁸ *Moudrý člověk rozhodne a uspořádá své chování podle tohoto úsudku.*²⁰⁹ Moudrost se také nazývá *vozatajem ctností, poněvadž řídí ostatní ctnosti a dává jim pravidla a míru.*²¹⁰

Zároveň však můžeme moudrost chápat jako světlo, které umožňuje správně vidět a rozlišovat. Je to *ctnost, která dává praktickému rozumu schopnost, aby v každé situaci rozeznal, co je naše pravé dobro, a zvolil přiměřené prostředky k jeho konání.*²¹¹

Reginald Dacík nazývá ve své *Mravouce* moudrost opatrností a připodobňuje ji k „oku duše“, protože *vidí jasně a správně, rozlišuje dobré od zlého, ukazuje člověku správnou cestu k cíli.*²¹² Připomíná také, jak důležitá moudrost je, protože, *čím je síla mocnější, tím více škody napáchá, jestliže je slepá.*²¹³

Ctnost moudrosti či prozřetelnosti můžeme tedy popsat jako shrnující a praktické porozumění světu a člověku, které je zároveň svrchované i taktně skromné a které dává jistotu v rozhodování a jednání. Moudrost nám říká v každém konkrétním případě, co je třeba konat a čemu se vyhnout.²¹⁴ *Díky ctnosti moudrosti uplatňujeme mravní zásady v jednotlivých případech, aniž bychom se mýlili, a překonáváme pochybnosti, týkající se dobra, které máme vykonat, nebo zla, kterému se máme vyhnout.*²¹⁵ Moudrý se učí z minulosti a podle toho se rozhoduje v přítomnosti a předvídá budoucnost. Moudrost také poznává, hodnotí a řídí každý náš skutek tak, abychom se vyhnuli všem krajnostem. Chrání nás před slabošskou nedbalostí, nemírným přeháněním, úskalím nedostatku, přemrštěností nebo vše zapalující horlivostí.

8.1.2. Moudrost jako pravidlo všech mravních ctností

Ne náhodou je moudrost v seznamu kardinálních ctností uváděna jako první. Moudrost či prozřetelnost je někdy nazývána také měřítkem a pravidlem mravních ctností, protože *ctnost je opravdu ctností, jen pokud kráčí cestou, kterou ukazuje moudrost.*²¹⁶ Ctnost není ctností, jestliže není na pravém místě, v pravý čas a náležitým způsobem. Židovský

---

²⁰⁸ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 82

²⁰⁹ KKC, čl. 1806

²¹⁰ Tamtéž

²¹¹ Srov. KKC, čl. 1806

²¹² DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 215

²¹³ Tamtéž, s. 215

²¹⁴ Srov. tamtéž, s. 216

²¹⁵ KKC, čl. 1806

²¹⁶ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 217

učenec Maimonides zdůrazňuje, že *dobré činy - to jsou činy vyvážené, nacházející se uprostřed mezi dvěma krajnostmi, jež jsou obě zlem: jednou z nich je nadbytečnost a druhou nedostatečnost.*²¹⁷ Úkolem moudrosti je také rozhodnout, kdy a kde má být skutek vykonán a jakým způsobem, aby přinesl dobro nejen svému vykonavateli, ale celému okolí.

V křesťanské etice se pro schopnost správného rozhodování zažilo označení *praktická moudrost*. Ta zahrnuje dvě hlavní činnosti: poznávací a rozhodovací. Člověk nejprve pozná a pochopí všechny skutečnosti, které s provedením skutku souvisí a ovlivňují ho, a na základě důkladného zvážení poznatého se rozhodne o konkrétním provedení skutku. Tento komplexní proces může někdy zahrnovat dlouhé a náročné období a jindy je proveden v jediném okamžiku a teprve výsledek ukáže, že toto okamžité rozhodnutí bylo správné. Schopnost správného rozhodnutí ovlivňuje všechny ostatní ctnosti. Můžeme dokonce říci, že praktická moudrost je základem všech ostatních ctností a formuje jejich projevy. Pouze ten, kdo má schopnost praktické moudrosti *může být spravedlivý, statečný a uměřený, a že dobrý člověk je dobrý svou praktickou moudrostí a rozumností.*²¹⁸

Praktická moudrost je jakýmsi před-obrazem a před-formou veškerého mravně dobrého konání.²¹⁹ *Rozhodnutím praktické moudrosti je dobrý skutek tím, čím je; teprve tímto rozhodnutím se tento skutek stává spravedlivým, statečným a uměřeným.*²²⁰ Jedná se o období principu platného v tvůrčím Božím poznání, který říká, že všechny stvořené věci jsou již předem formovány v Bohu, ve kterém existují vnitřní formy bytí všeho jakožto „ideje“ nebo „předcházející obrazy“. Stejně jako každé umělecké dílo napodobuje svůj pra-vzor v mysli svého tvůrce, tak je i rozhodnutí učiněné na základě praktické moudrosti před-obrazem skutečného skutku. V tezi o výjimečném postavení moudrosti resp. praktické moudrosti se tedy odráží vnitřní struktura celé metafyziky Západu: že totiž *bytí předchází pravdivému a pravdivé zase předchází dobrému.*²²¹ Toto tvrzení vyjadřuje také *odlesk nejniternějšího tajemství křesťanské teologie, že totiž Otec je plodící počátek věčného Slova a že Duch svatý vychází z Otce a ze Slova.*²²²

²¹⁷ MOŠE BEN MAJMONA, *Osm kapitol o lidské duši a mravním konání*, Sefer, Praha 2001, s. 23

²¹⁸ Podle klasické křesťanské filozofie je člověk prakticky moudrý a dobrý jen zároveň; podle této filozofie náleží praktická moudrost k definici dobra. Žádná spravedlnost a žádná statečnost nemůže být v rozporu se ctností praktické moudrosti, a kdo je nespravedlivý, ten je již předtím a zároveň také nemoudrý.

PIEPER, J., *Ctnosti*, s. 9 - 10

²¹⁹ Srov. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 12

²²⁰ Tamtéž, s. 11

²²¹ Tamtéž, s. 9

²²² Tamtéž, s. 9

Pokud ctnost je „dovršená schopnost“, pak jednotlivé ctnosti: spravedlnost, statečnost a mírnost mohou dosáhnou svého „dovršení“ teprve tehdy, zakládají-li se na praktické moudrosti - to znamená na „dovršení schopnosti“ správného rozhodování vůbec. *Mravní ctnost pečeti a formuje chtění a konání prostřednictvím moudrosti. Ta působí v každé ctnosti a každá ctnost má na ní účast.*²²³

Výsadní postavení praktické moudrosti je založeno na skutečnosti, že *uskutečnění dobra předpokládá vědění o skutečnosti.*²²⁴ Dobrá vůle bez moudrosti může napáchat spoustu zla a i velkému hříšníkovi se občas podaří vykonat něco dobrého. Trvale konat dobro může ale člověk pouze tehdy, pokud rozumí situaci kolem sebe a svým pohnutkám. *Uskutečnění dobra předpokládá, že naše jednání je přiměřené reálně dané situaci, tj. konkrétním skutečností, které „obklopují“ konkrétní lidské konání a že tedy tyto konkrétní skutečnosti bereme vážně a přistupujeme k nim s otevřenou věcností. „Dobro musíme milovat a uskutečňovat.“*²²⁵

Získání praktické moudrosti proto závisí na zkušenostech a učenlivosti každého člověka. Podmínkou praktické moudrosti je schopnost lidského rozumu, pohnutkou pro její získávání je přirozená touha člověka po mravní dokonalosti.²²⁶ Rozumem člověk hledí na skutečnost a proniká k její podstatě, a to jak přirozené tak nadpřirozené, s cílem poznat vše, co poznat může. *Rozum dovršený v poznání pravdy“ je tedy vnímavost lidského ducha, pozvedá-li se k uskutečnění skrze odhalení přirozené a nadpřirozené skutečnosti.*²²⁷ Vidět skutečný stav věcí vyžaduje naše zkušenosti, analytické myšlení i intuici čistého srdce, které je ve spojení s Boží moudrostí skrze Ducha svatého. *Lidské poznání je pravdivé tím, že se shoduje s mírou objektivní skutečnosti. Nejinak je tomu i se svobodným lidským konáním: to je dobré právě tím, že se shoduje s mírou praktické moudrosti. To, co je moudré, rozumné a dobré je ve svém co jedno a totéž.*²²⁸ Říká se, že moudrost roste s věkem. Toto lidové rčení, ale by mělo spíše znít, že moudrost roste s osobnostní zralostí člověka, s jeho zkušeností a znalostí skutečné situace. U starých lidí se ale mnohdy právě orientace v situaci stává opravdovým problémem, který má někdy úsměvné a někdy jindy tragické důsledky.

---

²²³ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 12

²²⁴ Tamtéž, s. 13

²²⁵ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 13

²²⁶ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 218

²²⁷ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 13

²²⁸ Tamtéž, s. 12

Praktická moudrost má ale kromě poznávacího aspektu také aspekt rozhodovací. Není to pouhá znalost situace či pochopení okolností a pravidel. Je to schopnost zpracovat naše poznání a vědění o skutečnosti do moudrého rozhodnutí, které se bezprostředně projeví v uskutečnění.²²⁹ Rozdíl mezi věděním etiky a věděním praktické moudrosti je především v *bezprostředním zaměření praktické moudrosti na určité konkrétní uskutečnění*.²³⁰ Moudrost tedy předpokládá vědění, ale toto vědění je doplněno o rozhodnutí a vhodnou realizaci tohoto rozhodnutí.

Duchovní průvodci ukazují tři cesty k získání ctnosti duchovní moudrosti:

1. ***Cesta vlastní prozíravé úvahy***: Moudrost se týká jednotlivých úkonů lidského života a všech přináležejících ctností, které vede k cíli. Jestliže hájím Boží zájmy a nehledám sebe a neupřednostňuji své zájmy, budu jistě správně uvažovat.²³¹
2. ***Cesta učenílivosti vzhledem ke zkušenostem vlastním i cizím***: Učenílivost brání člověku, aby nejednal ukvapeně, nepředbíhal. Přihlédl k radám moudrých a zkušenějších, přijal jejich nadhled.²³²
3. ***Cesta modlitby k Duchu svatému***: Moudrý zná své slabosti, a proto se modlí, aby ho Bůh zachoval v moudrosti. Zná Boží zákon a plní ho. Jít cestou moudrosti znamená jít cestou Božích přikázání, protože jen ona vede k Bohu.²³³

Naše cesta však vždy začíná jakýmsi základním rozhodnutím, které lze přirovnat k výběru jedné z cest na křižovatce. Buď tudy, nebo jinudy, zvrátit toto rozhodnutí později přináší pak vždy určité, mnohdy značné ztráty. Jsou to rozhodnutí velká rozsahem, závažností, mnohdy až osudová. *Činy, které po základním rozhodnutí následují, jsou s ním buď v souladu, nebo ne. Proto se doporučuje vyřazování rušivých, nesouladných postojů v průběhu každodenního rozhodování, aby základní rozhodnutí proniklo celou činností člověka.*²³⁴

Že je základní rozhodnutí je naplňováno, prokáže respektování všech přikázání, která s ním souvisejí. Omlouvá-li si člověk jejich nedodržování věrností v základním rozhodnutí, propadá omylu. V takovém případě je nutná změna smýšlení, umožňující návrat k základnímu rozhodnutí, které bylo fakticky opuštěno. K chybám ohledně

---

²²⁹ Srov. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 14

²³⁰ Srov. Tamtéž, s. 14

²³¹ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 108

²³² Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 108

²³³ Tamtéž, s. 109

²³⁴ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 109

základního rozhodnutí patří také ukvapenost při jeho zformulování a neochota vyvodit ze základního rozhodnutí v přítomné situaci nutné, i když nepříjemné důsledky.²³⁵ *Dobrý skutek, i když je jednorázový, míří do budoucnosti, má v sobě jistou tendenci k opakování a je zárodkem trvalého postoje nebo návyků. Některé skutky nás připravují na budoucnost intenzivním způsobem. Sem patří rozhodnutí, která stojí na začátku nějaké životní etapy, nebo řeší otázky po smyslu a ve srovnání s jinými rozhodnutími mají základní význam. Jde tedy o rozhodnutí základní (optio fundamentalis).*²³⁶

8.1.3. Křesťanský charakter moudrosti

Praktická moudrost přirozená vede k přirozeným cílům, křesťan však směřuje skrze víru k dosažení Boha ve věčnosti. K tomu potřebuje nadpřirozenou vlitou ctnost moudrosti, kterou mohou získat jen lidé žijící ve stavu milosti. Moudrost těla se totiž může stát pouhou vchytralostí, která povede pouze k sobeckým cílům a vyloučí z účasti na dobrech bližního.

Křesťanská moudrost sleduje nadpřirozený cíl, je podporována Duchem svatým a vede děti Boží k nebeskému Otci.²³⁷ *Celé Desatero Božích přikázání se vztahuje na executio prudentiae, na uskutečnění praktické moudrosti.*²³⁸ Člověk prakticky moudrý zažívá a uskutečňuje jednotu v sobě i navenek, nakolik je ve svém srdci moudrý. Dobré srdce (duše) a míra správného poznání je i mírou správného jednání. Cesta k moudrosti vede skrze Boží přikázání a už žalmisté zpívali: Hospodinovy předpisy jsou správné, působí radost v srdci.

8.1.4. Ctnosti přidružené k moudrosti

Ctnost se projevuje v čase: v minulosti má svůj zdravý kořen - srdce, v přítomnosti má správný plán a vůli k uskutečnění a budoucnost má zajištěnu vytrvalostí a správným směrem k požadovanému cíli.²³⁹ Ctnost praktické moudrosti proto předpokládá skutečné úsilí o dosažení cíle. Bez skutečné touhy po dobru zůstane veškerá snaha o nalezení toho,

---

²³⁵ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 109

²³⁶ Tamtéž, s. 109

²³⁷ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 218

²³⁸ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 12

²³⁹ Srov. Tamtéž, s. 28

co je zde a nyní moudré a dobré, prázdnou činností a sebeklamem.²⁴⁰ *Láska k dobru roste jeho konáním, prohlubují a upevňují se základy praktické moudrosti tím více, čím je tato moudrost plodnější. V konkrétním mravním činu je poznání a chtění vzájemně propleteno.*²⁴¹ Činy jsou vlastně takové kroky na cestě, které ukazují, co v člověku doopravdy je, jaké cesty si skutečně vybírá.

Aby se moudrost mohla náležitě uplatňovat v řízení mravního života, potřebuje celou řadu pomocných neboli doplňkových ctností. Mezi ctnosti přidružené k moudrosti patří například:

Paměť, která uchovává minulé životní zkušenosti a poučení z nich. Svátý Tomáš uvádí paměť jako první předpoklad dovršení moudrosti, která je ale zároveň nejohroženější. V člověku existuje mnoho důvodů, proč paměť poněkud upravit. Nemusí se jednat o významné změny, ale stačí drobné retuše, přesuny, vynechávky nebo změny odstínů, a hned se naše snahy a záměry zdají čistější a bezelstnější. Falšování naší vlastní paměti a její překrucování obvykle neodhalí ani vážné zpytování svědomí.²⁴² Člověk jako by si sám se sebou hrál na schovávanou, když polopravdu vydává za pravdu, aby se nemusel podívat na své vlastní slabé stránky, svá selhání či zlé náklonnosti, následky svých nebo cizích hříchů. Nechceme vidět velkou bolest či zklamání, nechceme nic měnit na svých postojích a vztazích. Proto vše ponecháme pouze na úrovni nevědomí a myslíme si, že to nemůže ovlivnit naše jednání. *Zárukou věčnosti paměti může být jen ryzost celé lidské bytosti, která očišťuje nejtajnější hlubinné důvody chtění. - V tom se ukazuje, nakolik je praktická moudrost, na níž závisí každá ctnost, sama ve svých základech závislá na souhrnu všech ostatních ctností, především na spravedlnosti.*²⁴³

Rozumnost, která dokáže správně posoudit konkrétní skutek, konkrétní okolnosti i situaci a především vlastní schopnosti a síly. *Moudrost jako poznání konkrétní situace a konkrétního konání, zahrnuje především mlčenlivou schopnost věcného vnímání skutečnosti a trpělivé úsilí zkušenosti.*²⁴⁴

Učenlivost neboli docilitas, která je ochotná se nechat poučit z vlastních i cizích zkušeností, přírody i tradice. Tato ochota k poučení druhým pramení z vůle ke skutečnému poznání. Protikladem docilitas je naopak nepoučitelnost, která at' ústy

²⁴⁰ Prakticky moudrý může být jen ten, kdo již předem a současně miluje a chce dobro; a přece jen ten, kdo je zprvu moudrý, může konat dobro. Tamtéž, s. 28.

²⁴¹ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 28

²⁴² Srov. tamtéž, s. 15

²⁴³ Tamtéž, s. 16

²⁴⁴ Tamtéž, s. 15

nebo svým postojem hlásá, že „všechno ví lépe“. Jde vlastně o určitou formu odporu ke skutečné pravdě.²⁴⁵ V Teologické Summě sv. Tomáše nalezneme velmi zajímavý názor: „kdo potřebuje cizí radu, ten si (je-li ve stavu milosti) ví rady aspoň v tom, že si vyžádá radu jiných lidí a že dovede odlišit dobrou radu od špatné.“²⁴⁶

Prozíravost neboli providentia, která umožňuje bezpečně odhadnout, zda určité jednání opravdu povede k uskutečnění cíle. Jistota praktické moudrosti však nemůže být nikdy tak velká, aby dokázala plně odstranit nejistotu a starost, zda se cíl podaří dosáhnout. *Prakticky moudrý člověk neočekává jistotu tam, kde není, ani nějakou domnělou jistotu, jaké není, a neklame sebe sama falešnými jistotami. Přijímá nicméně svou „praktickou“ jistotu a schopnost se rozhodovat ze zkušenosti žitého života, tj. z bdělé a zdravé instinktivní schopnosti správně odhadovat.*²⁴⁷

Pružnost neboli solertia, která dokáže velmi pružně, s otevřeným a věcným pohledem hodnotit nové situace a rozhodovat se pro dobro a vyhnout se neuměřenosti, zbabělosti nebo nespravedlnosti. Jedná se o tzv. „věcnost v nepředvídaném“.²⁴⁸ *Mravní osoba zraje právě v přiměřené odpovědi na skutečnost, kterou jsme sami nevytvořili.*²⁴⁹

Um, který představuje dobře vycvičenou schopnost rozumu dobře logicky myslet a správně kriticky poznávat pravdu.

Zručnost, která jako ctnost praktického života je schopna využívat prostředky, které má k dispozici.

Obezřetnost, která si všímá všech okolností, které jsou ve spojitosti se skutkem, který má být uskutečněn.

Ostražitost, která je schopna se vyhýbat všem překážkám a zlům, které by mohli dobro znemožnit.

Rozvaha, která dokáže radit a nalézat vhodné prostředky k dobrému cíli.

Gnome, která dokáže dobře soudit v mimořádných případech, kdy je třeba odbočit z obecně používaných cest a prostředků.

---

²⁴⁵ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 17

²⁴⁶ Tamtéž, s. 15

²⁴⁷ Tamtéž, s. 18

²⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 17

²⁴⁹ Tamtéž, s. 26

8.1.5. Hříchy proti moudrosti

Duchovní život bez moudrosti má pro člověka přímo tragické následky. Přes krásné úmysly, velké ideály a horlivost v jejich uskutečňování nikdy daleko nedospěje. Jeho snaha bude nerozumná, ukvapená a nestálá. Duchovní člověk je veden moudrostí, která mu ukazuje dosažitelné cíle a vhodné prostředky, a proto jsou jeho ideály v mezích možného.²⁵⁰

Mezi hříchy proti moudrosti můžeme zahrnout následující provinění či nectnosti:

Ukvapenost či zbrkllost, která se žene ve svém jednání tak rychle, že ji nezbude čas ke rozumné úvaze. Ukvapený člověk se rozhoduje a koná bez náležité úvahy a zdůvodněného soudu. Jeho emociální jednání pak nemusí zaměřeno k dobrému a vhodnému cíli. Ukvapenost je známkou nezralosti.²⁵¹

Neuvážlivost některé podstatné skutečnosti přezírá a jiné nebere dostatečně vážně. Od všeobecných zásad okamžitě přeskakuje k řešení konkrétního případu a nevěnuje dostatek času vytvoření úsudku, který by vzal v úvahu všechny podstatné skutečnosti. *Při rozmyšlení smíme váhat, ale rozvázný čin už má být rychlý. Nadto je pro Tomáše právě schopnost okamžitě pochopit neočekávanou situaci a co nejpohotověji se rozhodnout součástí dokonalé praktické moudrosti.*²⁵²

Nedbalost je nedostatečná péče rozumu i vůle zachovat to, co už člověk dosáhl dobrého. Pokud člověk nedbá na vlastní poučení, je výsledkem zaviněná nevědomost.

Nestálost, která se projevuje ve fázi uskutečnění, kde ustupuje od rozumného a dobrého jednání pro malicherné příčiny nebo vysoké nároky. Zastavuje se v půli cesty a její příčinou je lenost a vášně.

Neopatrnost, která pohrdá nejen radou svého vlastního rozumu, ale i radou zkušeností druhých lidí. Nerozumný pohrdá radou moudrých a zkušených, sám sobě zamezuje v rozvoji duchovního života. Při svém výstupu k Bohu veden netrpělivostí chce přeskakovat celá období duchovního rozvoje, udělá každou chvíli chybný krok, který ho vrátí zpět. Přitom se duše pravidelně zraní, a když je těch poranění více, ustupuje ze své cesty. Kde nevládne moudrost, má volné pole působnosti ukvapenost, zbrkllost a nepozornost, tam nebude nikdy opravdový pokrok na cestě k dokonalosti. Komu chybí

---

²⁵⁰ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 106

²⁵¹ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 83

²⁵² PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 15

praktická moudrost, je nestálý, pro co včera hořel, o to dnes nestojí, co ho včera pohánělo, je pro něj dnes bezvýznamné, lhostejné a přechází k něčemu, co vzbudí jeho sympatie.²⁵³

Opatrnost těla, která vyhovuje požadavkům těla a smyslnosti na úkor rozumného a důstojného zachovávání mravního řádu. Je to zneužití rozumnosti k falešnému cíli. I Šalamoun zbloudil, ztratil moudrost danou Bohem, hluboce klesl a vzdálil se od Hospodina. *To proto, že se podvolil nízkým vášním těla. Bohatství zplodilo přepych, přepych neřest a ta rozhlodala moudrost. „Ženy zvrátily jeho srdce.“ Proto sv. Tomáš ukazuje, že zvláště hřích nečistoty bere člověku rozvahu a praktickou moudrost, svobodu.*²⁵⁴

*Za prvé vlastním selháním a zaostáním, nesplněním činných předpokladů praktické moudrosti. Takovýmto selháním je právě nemoudrá nerozvážnost a nerozhodnost, ale i nedbalost a nepozornost ve vztahu ke konkrétním skutečnostem, které tvoří rámec našeho jednání, a stejně tak i liknavost v rozhodování. „Schází“ tu správná úvaha, zdůvodněný soud, rázné definitivní rozhodnutí. Tomáš Akvinský vidí nejhlubší kořen těchto „selhávajících“ nemoudrostí v nečistotě, v propadnutí statkům smyslového světa, jež rozpolcuje naši schopnost se rozhodovat.*²⁵⁵ Praktická moudrost, opatrnost, pak opouští člověka, nejedná ve svém vlastním zájmu, v zájmu svého nejhlubšího bytí vzhledem k poslednímu cíli, ale s ohledem na „tady a teď“.

Vychytralost, která využívá rozum a všechny jeho schopnosti jen pro vlastní prospěch. Vnější projevem vychytralosti je lest, jako slovní forma vychytralosti a podvod jako již dokonáný skutek. Lstivost je označována za nejvlastnější formu falešné praktické moudrosti. Myslíme tím neupřímné a nevěcné, výlučně na taktiku zaměřené myšlení intrikána, který se nedokáže ani přímo dívat ani jednat.²⁵⁶ Pravdivý musí být nejen cíl lidského konání, ale i cesta k jeho dosažení. To ovšem předpokládá umlčet v sobě egoistické a sobecké zájmy a přiznat hodnotu zájmům svých bližních. Lstivost bez zájmu o druhého jen taktizuje, takže samotné uskutečnění se již nezakládá na pravdě původního cíle.²⁵⁷ *I k dobrému cíli je třeba kráčet po pravdivých, ne po nepravých a vědomě nesprávných cestách.*²⁵⁸ *Léčka, úkryt, úklad, lest a nepoctivost jsou útočištěm malodušných a malomyslných bytostí; všechny tyto nepravé moudrosti a přemoudřelosti*

²⁵³ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 106 - 107

²⁵⁴ Tamtéž, s. 109

²⁵⁵ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 18

²⁵⁶ Je-li tvé oko čisté, celé tvé tělo bude mít světlo (Mt 6,22).

²⁵⁷ Srov. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 19

²⁵⁸ Tamtéž, s. 20

vznikly z lakoty a jsou s ní bytostně spřízněné. Praktická moudrost je zcela zvláštním způsobem protějškem lakoty.²⁵⁹ Základy mnohých lstivých a taktických úskoků leží hluboko v raném dětství, v nesvárech rodičů, blízkých pečujících osob nebo v hříších po generace v rodu zakořeněných. Tak dítě ztrácí na dlouhý čas „body“ na úspěšnou budoucnost. Znetvořené srdce nezná rovné cesty.

Pokrytectví, kdy rozumnost je deformována prostředky, které si k uskutečnění svého cíle zvolíme. *Nejnebezpečnější je předstírání, když člověk chce být uznáván, oceňován, chválen, jevit se dobrým, ale toto neodpovídá skutečnosti, je tu rozpor mezi mým slabým, zbabělým já a tím jaké pozitivní mínění falešně vytvářím. To už je skutečné pokrytectví, a mnohdy člověk lže i sobě a není si toho ani vědom. Platí zde úměra: čím upřímnější jsem k sobě, tím upřímnější budu k druhým. Zaslepenost působí oboustranně. V životě, zvláště duchovním, platí, že nedostatek pravdivosti může člověka svrhnout i z nejvyšších stupňů zcela zpět.*²⁶⁰

Přílišná péče o časné věci neboli falešná rozumnost, kdy člověk zapomíná, že vše, co je mu na tomto světě svěřeno, je jen nástrojem a prostředkem, který ho má dovést k jeho poslednímu cíli - k Bohu. Pokud člověk zapomíná nebo úmyslně nedbá o pořadí těchto hodnot, nepřipravuje se na svoji budoucnost, a tak vlastně hřeší proti moudrosti. Jedna z forem přílišné péče o časné věci může být také lakota. Lakota není jen nepřiměřená láska k penězům a majetku, je to úsilí o všechnen majetek, o kterém se člověk domnívá, že mu může zajistit velikost a vliv. Je to křečovitě úsilí o *sebezáchovu zaměřenou jedinečně na sebezpotvrzení a zajištění sebe.*²⁶¹ Je to jakési zakřivení srdce do sebe: „Já musím z každé situace vyjít jako vítěz, na prostředcích mi nezáleží.“²⁶²

Nerozumná pracovitost, která je skrytou formou odmítání Božího řádu a moudrosti. Člověk si chce vytvořit svůj řád a uskutečnit svou vůli a v pracovitosti mnoha lidí je jen skrytá forma vzdoru vůči Bohu a snaha ohlušit své vlastní svědomí.

Nerozumná starostlivost, která je vlastně odmítání Boží prozřetelnosti. Obyčejně je to ale útek od současných a skutečných úkolů, které má člověk vykonat, a nechce se mu do nich. Raději se stará o podmíněnou budoucnost, která ještě nezačala, a tudíž nedoléhá svou zodpovědností.

---

²⁵⁹ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 20

²⁶⁰ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice, 1978, s. 116

²⁶¹ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 20

²⁶² Tamtéž, s. 20

Nespokojenost, kdy člověk nepřijímá tajemství Boží prozřetelnosti a moudrosti, porovnává svá přání a vůli s tím, co mají druzí, a je se svým údělem nespokojen.

8.2. Spravedlnost

8.2.1. Základní charakteristika spravedlnosti

Spravedlnost, latinsky *iustitia*, patří mezi základní principy, které umožňují uspořádání mezilidských vztahů a celé společnosti. Podle Aristotela se jedná o nejdůležitější z ctností. Protože se vztahuje ke druhému, nazývá ji „*dobro pro druhé*“. Připomíná však, že spravedlnost je normou ve velké společnosti, ale mezi přáteli není spravedlnosti třeba. Římský právní teoretik Cicero zdůraznil, že i když je spravedlnost pro každé společenství a každou společnost nesmírně důležitá, sama o sobě nestačí. Představa spravedlnosti ve společnosti se totiž opírá o určitou základní důvěru mezi lidmi a předpokládá také stálost a pravdivost dohodnutého.

Hebrejské slovo, které označuje spravedlnost, pochází z kořene „*být přímý*“. V latině toto slovo znamená shodu s právem a jedná se tedy o společenskou ctnost. Starozákonní pojetí spravedlnosti také vychází z právní oblasti - spravedlivý soudce musí být přímý, pevný, nestranný. „*Nebudeš nadržovat nemajetnému ani brát ohled na mocného; budeš soudit svého bližního spravedlivě*“ (Lv 19,15). Ale starozákonní spravedlnost zahrnuje rovněž svatost, bezúhonnost, poctivost, všeobecnou nevinnost a blíží se až k milosrdenství a slitování.²⁶³ Právo je totožné s Boží vůlí, kterou nám Bůh dal poznat - člověk je spravedlivý, když je ve shodě s Boží vůlí.²⁶⁴ Zřetelně to vidíme u Josefa, snoubence panny Marie, který je nazván muž spravedlivý (Mat 1,19), ale jeho činy odkazují spíše na jeho zbožnost, než na spravedlnost v dnešním slova smyslu - tedy striktní dodržování pravidel. Spravedlnost je zmíněna i v Blahoslavenstvích: „*Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni*“ (Mat 6,6). Blahoslavení jsou tedy nejen ti, kdo touží po spravedlnosti i ti, kdo trpí tím, že ji z lidské slabosti zůstávají mnoho dlužni.²⁶⁵

²⁶³ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 112

²⁶⁴ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 84

²⁶⁵ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 112

Jednoduše bychom spravedlnost mohli charakterizovat jako trvalou vůli přiznat každému jeho právo. Nebo řekněme: „*hrát vždy a za všech okolností poctivou hru*“. Již malé děti zažívají velmi zřetelně pocit křivdy. Nedávné pokusy na primátech prokázaly, že i tato zvířata na nespravedlnost nějakým způsobem reagují. *Spravedlnost je postoj (habitus), kterým přiznáváme se stálou a vytrvalou vůlí každému to, co mu náleží.*²⁶⁶ Spravedlnost tedy můžeme považovat za základní nároky na lidské jednání i na vztahy ve společnosti. Opakem a hříchem proti ctnosti spravedlnosti je nespravedlnost a bezpráví. Bezpráví má mnoho podob a rozměrů, ale jeho důsledky mohou být horší, než následky živelných katastrof.

Pro pokojné fungování lidské společnosti, by měl člověk dávat každému, co mu náleží. To je nejdůležitější zásada každé lidské společnosti. Veškeré bezpráví je porušením přirozeného zákona a tedy přirozeného řádu světa. Příčinou neštěstí druhého není ani tolik neštěstí, neúroda, oheň, zemětřesení, ale druhý člověk, který mu upírá to, na co má přirozené právo.²⁶⁷ Proto se stalo heslo „*Suum cuique - každému, co jeho jest*“ díky významným řeckým filozofům Platonovi a Aristotelovi, učitelům církve Ambrožovi a Augustinovi a hlavně prostřednictvím římského práva společným základem západní civilizace.

Římský právník Ulpian vymezuje spravedlnost požadavkem: „*Poctivě žít, nikomu neškodit, každému dávat, co mu patří.*“ Již z této definice vidíme, že se jedná o velmi široký pojem.

Podle oblasti, na kterou se spravedlnost vztahuje, můžeme rozlišit:

- **Spravedlnost obecná** neboli **zákonná**, která se týká obecného dobra celé společnosti. Tato spravedlnost však není záležitostí pouze vládce nebo představitele společnosti, ale všech jejích členů. Cílem zákonodárce musí být vždy obecné dobro společnosti, které pokud sleduje společné dobro, sleduje i dobro jednotlivce, neboť celek lidské společnosti je tvořen z lidských jedinců.²⁶⁸ Člověk jako součást společnosti musí naopak sledovat dobro celku, státu, plněním všech zákonných a spravedlivých povinností. Což v praxi může vypadat tak, že stát se zavazuje pečovat o obecné blaho společnosti a občané

---

²⁶⁶ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 112

²⁶⁷ Srov. PIEPER, *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 43

²⁶⁸ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Praha 1946, s. 239

se zavazují platit daně a tím vyrovnat svůj účet vůči státu.²⁶⁹ Spravedlnost sociální se týká dobra pouze části společnosti.²⁷⁰

- **Spravedlnost mezinárodní**, která se týká dobra jednotlivých národů. Vývoj představy mezinárodního práva je spjat s katolickým knězem a profesorem Francisco de Viktoria, který spolu se svými příznivci „hájl doktrínu, podle níž jsou všichni lidé stejně svobodní“. ²⁷¹ Na základě přirozené svobody člověka a jeho práv, které vychází z přirozeného zákona, mají všichni lidé, tedy i domorodci a pohané, stejné právo na život, na kulturu a na vlastnictví.²⁷² Z tohoto základního principu lze odvodit všechny mezinárodní závazky.²⁷³

- **Spravedlnost směnná** se týká dobra jedince vůči dobru druhého jedince. Směnná spravedlnost upravuje vztahy mezi jednotlivými lidmi ve společnosti a usiluje o vzájemné vyrovnání. Nejvíce se projevuje v obchodním a hospodářském životě.²⁷⁴

Spravedlnost týkající se dobra jednotlivce, které mu přiznává společnost, můžeme rozdělit na:

- **Retributivní spravedlnost** připomíná, že by měla existovat vyváženost mezi odměnami a tresty na jedné straně a morální hodnotou činu na straně druhé. Tato představa patří mezi nejstarší představy o spravedlnosti vůbec. Retributivní spravedlnost hlásá, že zločin je třeba přiměřeně potrestat, dluh splatit a škodu napravit.²⁷⁵ Otázkou však je, co je to přiměřený trest. V rámci historického vývoje znamenala známá starozákonní zásada: Oko za oko, zub za zub omezení pomsty: za zub jen jeden zub, ne všechny. Moderní společnosti trestají ještě mnohem mírněji, zpravidla jen pokutou nebo omezením svobody. Retributivní alegorie je zobrazována na všech alegoriích. Znamé spodobnění římské spravedlnosti představuje ženu se zavázanýma očima, protože nemá hledět na to, kdo před ní stojí. V jedné ruce má váhy jako symbol rovnosti, ale ve druhé meč, protože svá rozhodnutí musí umět i prosadit a vymáhat.

- **Distributivní spravedlnost** (spravedlivé rozdělování požitků i břemen) - tento požadavek se objevuje tam, kde dochází k rozdělování povinností a důchodů. V nejstarších dobách se jednalo především o dělení kořisti, dědictví nebo daní.

²⁶⁹ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Praha 1946, s. 241 - 242

²⁷⁰ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 12

²⁷¹ WOODS, T., E., Jr., *Jak katolická církev budovala západní civilizaci*, Res Claritatis, Praha 2008, s. 112

²⁷² Srov. tamtéž, s. 115

²⁷³ Srov. tamtéž, s. 120

²⁷⁴ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Praha 1946, s. 244

²⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 237

Jednoduché mechanické rozdělení mezi několik subjektů, ale nemusí být ještě spravedlivé.²⁷⁶ Distributivní spravedlnost by neměla být slepá, ale brát ohled na toho, kdo před ní stojí a zohlednit jeho možnosti či zásluhy. Měla by vyrovnat nespravedlivé nerovnosti, které vznikly vzájemnou výměnou statků. Podle Aristotela je nutné, aby existovalo „*jakési měřítko, jímž se všechno měří*“²⁷⁷ které je obecně platné a stalo se zákonnou konvencí. Moderní společnosti si s distributivní spravedlností často nevědí rady a přenechávají její řešení buď soukromým ekonomickým subjektům (např. při stanovování mzdy) nebo rozhodnutím politických stran, které rozhodují o výši daní nebo sociální pomoci často pouze s ohledem na volební preference.

- **Procesní spravedlnost** (rozhodovat stejné případy stejně a nestejně odlišně) - moderní právo rozhoduje na základě psaných zákonů, které ovšem nikdy nemohou obsahovat všechny možné případy a tudíž ani nemohou být zcela spravedlivé. V jednotlivých případech nemusí být dosaženo vždy spravedlnosti, což potvrzuje již Aristoteles: „*Pokud se týká různých jednání, mají sice obecné výroky širší platnost, ale ty o jednotlivém jsou pravdivější.*“²⁷⁸ Požadavek procesní spravedlnosti pak představuje pouze jakési minimum při prosazování spravedlnosti, který vyžaduje pouze určitou důslednost či koherentnost v rozhodování.
- **Rovnost před zákonem** a rovné zacházení se všemi, která má mírnit nespravedlnosti, plynoucí z nedostatečnosti psaného zákona. Určitá míra slušnosti nebo férovosti soudců, by měla jistit zákonnou spravedlnost.

8.2.2. Křesťanské pojetí spravedlnosti

Katechismus katolické církve charakterizuje spravedlnost jako mravní ctnost, *kteřá se zakládá na trvalé a pevné vůli dávat Bohu a bližnímu to, co mu patří.*²⁷⁹ Dokonalá ctnost spravedlnosti je však nejen snaha, dát každému, co náleží, ale rovněž úsilí odstraňovat, co brání nebo škodí spravedlnosti. České slovo spravedlnost má ve svém kořeni slovo spravovat či napravovat, které je ale také základem pro slovo ospravedlnit. Spravedlivý je ten, kdo je ospravedlněn Bohem, žije v milosti posvěcující. Můžeme říci, že na počátku

---

²⁷⁶ Srov. VÁNĚ, J. *Teorie spravedlnosti*, (Pokus o typologii) - disertační práce, MU Brno, 2006, s. 33 (http://is.muni.cz/th/9845/ff_d/DISERTACE-archiv.doc?lang=en)

²⁷⁷ ARISTOTELES, *Etika Nikomachova*, Petr Rezek, Praha 1996, 1133 a 30

²⁷⁸ Tamtéž, 1107 a

²⁷⁹ KKC, čl. 1807

naší cesty k Bohu stojí spravedlnost jako milost a na konci naší cesty se jeví jako spravedlivé jednání – svatost.

Spravedlivého člověka můžeme charakterizovat jako člověka s upřímným myšlením a přímým chováním k druhým lidem. *Spravedlnost vůči lidem uzpůsobuje člověka, aby respektoval práva každého a vytvářel v lidských vztazích soulad, který podporuje přiměřenost ve vztahu k lidem a společnému dobru.*²⁸⁰ Skutečná podstata člověka se totiž projeví právě v jeho vztahu k bližním, v jeho spravedlnosti nebo bezpráví. Můžeme říci, že spravedlnost tvoří jakýsi most vzájemného soužití a setkávání. *Poučné je srovnání s láskou, kde láska dává, co je mé, spravedlnost, co je jeho. Spravedlnost je minimem lásky. Spravedlnost dneška je láska včerejška, láska dneška je spravedlnost zítřka.*²⁸¹

Lidská přirozenost je po prvotním hříchu zatížena sebeláskou, která nás často klame a zastírá nám skutečný stav věcí. Sobectví přeje vždy více sobě než druhým a je tedy zdrojem nespravedlnosti vůči bližním. Na druhou stranu, musí člověk zachovávat spravedlnost i vůči sobě samého. Seberealizace, jako plnění vnitřního úkolu, ke kterému jsem volán a k jehož uskutečnění jsem dostal potřebné schopnosti, není v žádném případě svévole. *Protože péče o seberealizaci předpokládá užití určitých prostředků, spravedlnost žádá je člověku neupírat.*²⁸²

Naše spravedlnost v důsledku nezahrnuje pouze naše bližní, ale musí se projevit i v našem vztahu k Bohu. Východiskem toho vztahu je vědomí Boha velkého a nevýslovného, ale zároveň Boha blízkého. *Spravedlnost vůči Bohu se nazývá „ctnost zbožnosti“.*²⁸³ Člověk sice ze své podstaty není schopen vzdát Bohu takovou úctu, jakou si zaslouží, aby mohlo dojít k vyrovnání, ale dává tolik, kolik je schopen.²⁸⁴ *„Tak i vy, až uděláte všechno, co vám bylo přikázáno, řekněte: Jsme jenom služebníci. Udělali jsme, co jsme byli povinni udělat“ (Lk 17,10).* Bůh naše projevy úcty nepotřebuje, ale potřebujeme je my, protože jsme tvorové duchovně-tělesní. Ctnost zbožnosti nás totiž pevně spojuje

---

²⁸⁰ KKC, čl. 1807

²⁸¹ SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 113

²⁸² Srov. tamtéž, s. 113

²⁸³ KKC, čl. 1807

²⁸⁴ Výrok, že veškeré mravní jednání má strukturu spravedlnosti, znamená i to, že kdokoli dělá něco dobrého nebo špatného, stojí vůči Bohu jako vůči svému „partnerovi“, jemuž dává nebo upírá, čím je mu povinen. Nezaujímá postoj jen vůči nějakým „objektivním zákonitostem“, ale vůči osobnímu zákonodárci, vůči „někomu jinému“ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 53.

s Bohem a posiluje nás na naší cestě ke konečnému cíli. *Spravedlnost je onen řád duše, podle něhož nejme ničí nevolníci - jedině Boží.*²⁸⁵

Pokud se spravedlnost týká mezilidských vztahů, nepřekvapí nás, že ovocem nespravedlnosti jsou rozbroje a neklid, zatímco ovocem spravedlnosti je pokoj. Duchovní život je možný jen tam, kde je pokoj, a proto má spravedlnost tak významné místo v duchovním pokroku. Přitom spravedlnost nemusí být porušována pouze ve svých hrubých formách jako je vražda, krádež nebo ublížení na těle. I mnohem jemnější nespravedlnosti dokáží druhého člověka velmi zranit. A kolikrát i velmi zbožný člověk ublíží slovem, výsměchem, pomluvou, donášením nebo třeba jen nevysloveným posuzováním druhého. Často se jedná o ukvapenosti, kdy jazyk předběhne rozum, ale i tak nám tyto nectnosti nedovolí plný duchovní rozvoj.

Čím víc člověk roste v duchovním životě, tím více se připodobňuje Bohu. A protože Bohu je vlastní kromě spravedlnosti milosrdenství, je i naše spravedlnost plná milosrdné lásky, jak říká sv. Jakub: „*Soud bez milosrdenství pro toho, kdo neprokázal milosrdenství. Ale milosrdenství vítězí nad soudem*“ (Jak 2,13).

8.2.3. Ctnosti přidružené k spravedlnosti

Spravedlnost zasahuje do celého lidského života a pořádá všechny jeho vztahy. Znamená to akceptovat druhého člověka jako *někoho jiného*, tedy uznat, respektovat ho i v případě, že jej nemůžeme milovat. I když ten druhý není jako já, přesto má právo na svůj: život, majetek, dobrou pověst apod.²⁸⁶ *Spravedlivý je spravedlivý tím, že druhého potvrzuje v jeho odlišnosti a že mu pomáhá k tomu, co mu náleží.*²⁸⁷ Vzájemné lidské soužití probíhá tak, že podle konkrétních, stále se měnících situací jeden druhému nejruznějším způsobem dává a přiznává to, co mu náleží nebo mu to naopak bere, upírá a zdržuje. Spravedlnost „*existuje ve vzájemném soužití*“, a spravedlivý má co dělat s tím *druhým.*²⁸⁸

Spravedliví k lidem jsme, když vykořeníme ze srdce sebelásku a sobectví, které zakřivují naše srdce do sebe, všechno měří svým prospěchem. Ve spravedlnosti nás

---

²⁸⁵ AKVINSKY, T., *Teologická summa*, II, II, 157, 158.

²⁸⁶ V současném světě vidíme velký problém s uznáním práv člověka, který je jiný než. Tyto překážky spravedlnosti v mezinárodních vztazích se nazývají: přehnaný nacionalismus, rasová diskriminace, kolonialismus a rasismus. Srov. TONDRA, F., *Morální teologie, Principy*, I., s. 124

²⁸⁷ PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 51

²⁸⁸ Tamtéž, s. 51

předchází Bůh, my jsme pouze jeho obrazem, on je naším vzorem v myšlení, slovech i skutcích podle Boží spravedlnosti: *Milosrdná je Boží spravedlnost a spravedlivé je Boží milosrdenství.*²⁸⁹

Mezi ctnosti přidružené ke spravedlnosti patří:

- **Zbožnost**, která dává náležitou úctu Bohu. Jedná se o spravedlnost vůči Bohu, kdy člověk dává kolik dokáže, přestože ví, že svůj dluh nikdy nesplatí.
- **Poslušnost**, která před svou vůli upřednostní vůli autority, kterou uznává. *Vůči Bohu máme být zcela poslušní, vůči lidem jen, pokud se neprotiví Božímu příkazu. Jen velká pokora a hluboká láska k Bohu se sklání v srdci i rozumem před autoritou.*²⁹⁰ Vzor největší poslušnosti máme v Kristu.
- **Pravdivost**, která působí, že člověk svým vystupováním i svými názory nic nepředstírá, nezakrývá, ani neříká zkreslující polopravdy s cílem získat si uznání, ocenění nebo nezaslouženou chválu. Ví, kým je a je sám sebou.²⁹¹
- **Kajičnost**, která si dokáže pravdivě a poctivě přiznat svou vinu, vyzná ji postiženému, napraví, co způsobil a obnoví své vztahy s bližním, kterého poškodil. Kajičnost předpokládá pokoru i vyjádření lítosti nad svými hříchy. Pravá kajičnost neznamena říct "je mi to líto, Pane", ale říct "miluji tě z celého srdce, Pane, protože jsem tě poznal jako Boha věrného a milujícího".
- **Úcta a láska ze spravedlnosti** je povinná odpověď rodičům, příbuzným, přátelům, vychovatelům, učitelům, lidskému společenství za vše, co od nich máme. Je to vděčnost za život, výchovu, vzdělání, postavení ve společnosti i uplatnění sebe sama. Jako je úcta a láska ze spravedlnosti vnitřním vztahem naší mysli, tak vděčnost je vnějším projevem této úcty a lásky.
- **Láska ke spravedlnosti**, která zahrnuje účinnou vůli odstraňovat překážky a zla, která brání uskutečnění spravedlnosti vůbec. Platí to nejen vůči osobě, ale i vůči ostatním lidem.
- **Přátelství** či **solidarita**, která je ochotna žádat nejen pro sebe, ale i pro druhé. Nejedná se o citový a výběrový čin, ale vztah založený na vědomí povinnosti.

---

²⁸⁹ DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 110

²⁹⁰ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 113

²⁹¹ Srov. tamtéž, s. 115

8.2.4. Hříchy proti spravedlnosti

S trochou nadsázky můžeme říci, že všechny problémy v pokojném soužití lidí mají svůj kořen v porušení spravedlnosti. Provinění proti spravedlnosti nejsou stejného druhu: jinak je spravedlnost porušena krádeží, jinak vraždou, jinak cizoložstvím a jinak nactiutrháním.²⁹² Jednotlivá provinění zde nechápeme jako nectnost - nespravedlnost, ale jako jednotlivé úkony (hříchy), které porušují práva druhého. K tomuto porušení může dojít v řádu ekonomickém nebo sociálním.²⁹³

Nespravedlnost nemusí být vždy zcela zjevná, ale vždy koná své dílo zkázy. Jako tichá voda podemílá nepozorovaně břehy, tak nespravedlnost působí v srdci nespravedlivého i poškozeného. Tomu, kdo poměřuje každodenní realitu měřítkem „spravedlnosti“, je jasná jedna věc: zlo ve světě má sice mnoho jmen, ale v první řadě se nazývá nespravedlnost. „*Největší a nejrozšířenější trápení člověka spočívá spíše v bezpráví člověka než v neštěstí samém.*“²⁹⁴

Mezi hříchy proti spravedlnosti v ekonomickém řádu můžeme zařadit následující skutky:

Krádež, jako tajné odnětí majetku druhého, ať už se jedná o osobu cizí nebo blízkou (např. v rámci rodiny). Je třeba odlišit od odnětí majetku druhého v případě nutné potřeby. V tomto případě se nejedná o krádež, ale o užití přirozeného práva, kdy právo na život má přednost před vlastnickým právem.²⁹⁵ *Nezcizitelnost náležitosti také znamená, že ten, kdo nedá, co druhému patří, kdo jistou věc zadrží nebo odcizí, škodí a deformuje především sebe sama. On sám je totiž tím, kdo něco ztrácí, ba v krajním případě sám sebe zničí. V každém případě se mu děje něco nesrovnatelně horšího než tomu, kdo trpí bezprávím: právo je totiž natolik nezcizitelné, nakolik se prosazuje nezcizitelnost náležitosti.*²⁹⁶

Loupež, kdy k odnětí majetku dojde za použití násilí proti majiteli. Ke spáchanému násilí a snaze uškodit, připojuje také potupu.

Nespravedlivé poškození, pokud člověk cizí věc nespravedlivě odhodí, poškodí, zničí nebo mu brání v jeho užívání.

Mezi hříchy proti spravedlnosti v sociálním řádu můžeme zařadit následující skutky:

---

²⁹² Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 13

²⁹³ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 117

²⁹⁴ PIEPER, *Ctmostí*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 43

²⁹⁵ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 117

²⁹⁶ PIEPER, *Ctmostí*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 46

Vražda, jako přímé usmrcení nevinného, není dovoleno nikdy. *Člověk je osoba, existující sama v sobě jako celek a pro sebe, na sebe zaměřená a existující kvůli své vlastní dokonalosti. A právě proto mu něco náleží v neoslabeném smyslu, proto má nezczitelně něco svého, čeho se může dovolávat a domáhat vůči každému a které zavazuje každého aspoň k tomu, aby je neporušoval.*²⁹⁷ Za vraždu se rovněž považuje euthanasie, a to i v případě, pokud se děje na přání nebo prosbu nemocného. Je však dovoleno podávat nemocným tisíce léky, které mohou nepřímo uspišit smrt.²⁹⁸ Za vraždu se rovněž považuje potrat, a to i v případě, že je ohrožen život matky.²⁹⁹

Lichva, jako závazek nepřiměřený k zisku, který je závazkem získán. Většinou se jedná o půjčku peněz s nepřiměřeně vysokým úrokem, kdy ten, kdo půjčuje zneužije něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo rozrušení.

Potupa, jako nespravedlivé porušení úcty vůči přítomné osobě. Mezi pozitivní úkony potupy patří např. nadávka, výsměch, ironie apod.

Pomluva, jako nespravedlivé připisování chyb bližnímu, které ve skutečnosti nemá. Porušuje právo bližního na vnější čest v lidské společnosti.

Nactiutrhaní, jako nespravedlivé vyjevování nebo zveřejňování utajených chyb bližního.

Mezi hříchy proti zbožnosti (spravedlnosti vůči Bohu) můžeme zařadit následující skutky:

Převrácení úcty k Bohu, jako náboženský kult, který se sice vzdává Bohu, ale způsobem, který Bůh zavrhuje. Děje se různými obřady, které jsou Bohu nedůstojné nebo jsou Kristem a církví zavrženy. Patří sem i přemrštěný kult, kdy se do božího kultu přidávají i věci, které sami o sobě nejsou schopny povznést naši mysl k Bohu. Patří sem různé zvláštní pobožnosti, různá zjevení, vidění nebo náboženské kýče.³⁰⁰

Modloslužba (idolatrie), kdy je úcta vzdávána jinému než pravému Bohu.³⁰¹

Věštění (divinatio), jako snaha dozvědět se utajené věci, a to i s využitím démonů.³⁰²

Pověrečné praktiky, jako snaha dosáhnout nadlidského účinku pomocí démonů.

---

²⁹⁷ SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 47

²⁹⁸ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 125

²⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 126

³⁰⁰ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 156

³⁰¹ Srov. tamtéž, s. 158

³⁰² Srov. tamtéž, s. 158

Spiritismus, jako snaha navázat kontakt s dušemi zesnulých a dozvědět se o nich různé okultní skutečnosti.³⁰³

*„Porušení spravedlnosti vyžaduje nejen její obnovení, ale také náhradu škody, kterou lze nejlépe stanovit u spravedlnosti směnné.“*³⁰⁴

Svatý Otec Benedikt XVI. Na otázku po postoji k ekonomické krizi z křesťanského pohledu (26. 2. 2009) odpověděl zcela výstižně: Základním pochybením, které se projevilo krachem amerických bank je v posledku lidská chamtivost jakožto hřích nebo, jak praví list Kolosanům, chamtivost jakožto modloslužba (*Kol 3,5*).

Egoismus, kořen chamtivosti, spočívá ve vůli chtít sebe sama a celý svět pro sebe. Existuje v nás všech. A to zatemňuje rozum, který může být i velmi vzdělaný, mít krásné vědecké argumenty a přesto zůstat zatemněn falešnými předpoklady. A postupuje pak s velkou inteligencí a mohutným krokem po špatné cestě. Také vůle je pokroucená. Není jednoduše ochotná konat dobro, ale hledá především samu sebe nebo dobro vlastní skupiny.

Dokud tu je prvotní hřích nedojdeme nikdy k naprosté a radikální nápravě. Nicméně, musíme se snažit dělat všechno pro alespoň provizorní nápravu, která postačí lidstvu k životu a zabránit nadvládě egoismu, který se prezentuje jako nárok vědeckosti i národních a mezinárodních ekonomik.

Neexistují-li spravedliví, není ani spravedlnost. Celkovou spravedlnost může dát jedině Bůh a daruje nám ji, budeme-li na všech možných úrovních spolupracovat. Spravedlnost ve světě nelze vytvořit jenom dobrými ekonomickými modely, které jsou potřebné. Spravedlnost se uskutečňuje pouze, existují-li spravedliví. A spravedliví nejsou, pokud se denně, skromně nepracuje na obrácení srdcí, na vytvoření spravedlnosti v srdcích. Práce faráře je proto zásadní nejen pro farnost, ale také pro celé lidské společenství. Protože nejsou-li spravedliví, zůstává spravedlnost abstrakcí.

Deset spravedlivých stačí, aby město přežilo (*Gen 18,22-33*). Chybí-li však deset spravedlivých, tak i s celou svou ekonomickou naukou společnost nepřežije. Musíme dát

---

³⁰³ Srov. tamtéž, s. 157

³⁰⁴ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled Křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 13

vše do služeb výchovy, aby bylo zajištěno aspoň deset spravedlivých a je-li to možné, tak mnohem víc.³⁰⁵

8.3. Statečnost

8.3.1. Základní charakteristika statečnosti

Morální ctnost statečnosti, latinsky „*fortitudo*“, představuje princip, podle kterého je úkolem vydržet na nastoupené cestě. Je to schopnost člověka prosadit mravní dobro vůči těžkostem a překonat strach, který nám brání v dosažení cíle. Řeční filozofové nazývali ideál statečnosti výrazem „*andreia*“, který je odvozen od slova „*anér*“, tj. muž. „*Andreia*“ tedy označovala zdatnost, kterou muž dokazoval, že je mužem. Aristoteles popisuje „*andreu*“ jako pevnost, odvahu, která působí, že se i v případě, že nám hrozí zlo nebojíme a držíme se původního plánu. Aby skutek byl skutečně odvážný, musí vycházet z dobré pohnutky.³⁰⁶ Aristoteles uváděl pět karikatur odvahy, kdy se člověk nebojí a neprojevuje odvahu pro ni samu:

- vede ho touha po počtách,
- má zkušenost s nebezpečím a je otrlý,
- nechává se unést hněvem,
- podpírá ho naděje,
- nezná nebezpečí.³⁰⁷

Proti válečnické odvaze povýšili stoikové odvahu na úroveň mravní ctnosti. Pochopili, že statečnost se musí projevovat především v boji proti pudům a zaručovat věrnost povinností.³⁰⁸ Tato ctnost v člověku usměrňuje a dává do souladu dvě vášně: strach a odvahu. Strach neboli bázlivost v jakékoliv podobě bere člověku energii tak dlouho, až se člověk v nastoupené cestě vzdá se dobra, kterého chtěl dosáhnout. Druhá vášně: odvaha, pramení z nadbytku energie a síly, ale je slepá a nerozlišuje dobro od zla, ani

---

³⁰⁵ Srov. *O ctnosti spravedlnosti*, Radio Vaticana, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10899>
http://praha.op.cz/obsah/090311_spravedlnost.htm

³⁰⁶ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 161

³⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 161

³⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 162

důležitost cíle. Statečnost proto tuto vášeň usměrňuje směrem k dobru a k odmítnutí zla. Zdokonalování se v každé ctnosti předpokládá ctnost statečnosti, která vydrží.³⁰⁹

Statečnost tedy dokáže snášet všechny nesnáze, a to nejen pasivně, ale i aktivně, a svými skutky nakonec dosáhne konečného vítězství dobra. *Statečnost je mravní ctnost, která při obtížích zabezpečuje pevnost a vytrvalost v úsilí o dobro. Je to ctnost duše, nikoli těla.*³¹⁰ Biblická statečnost naopak varuje před pokušením přičítat své úspěchy pouze sobě. *Toto praví Hospodin: „Ať se moudrý nechlubí svou moudrostí, ať se bohatýr nechlubí svou bohatýrskou silou, ať se boháč nechlubí svým bohatstvím.“ (Jer 9,22).* Statečnost neboli síla je považována za Boží přívlastek, který Bůh daruje člověku. Boží statečnost přijímá člověk prostřednictvím naděje. Tato nauka byla převzata i do nového zákona. *Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle, takže nemají výmluvu (Řím 1,20).* V plnosti Ježíš předal učedníkům svou moc a sílu darováním Ducha svatého (srov. Sk 1,8). Člověk dosáhne Boží pomoc, pokud přizná svou slabost a spolehne se na Boha.³¹¹

Můžeme říci, že ctnost statečnosti má v sobě dvě stránky: odvahu, která čelí nebezpečí a odvahu, která nepovolí, když to bolí.³¹² Můžeme také rozlišovat statečnost fyzickou, kterou člověk projevuje tváří v tvář bolesti či nebezpečí smrti a statečnost morální, kterou člověk projevuje tváří v tvář názoru druhých a riziku zesměšnění a odsouzení. Proto v sobě statečnost zahrnuje také určitou nezávislost na úsudku druhých. Můžeme dokonce tvrdit, že kdo ztratil víru v sebe, nemůže být statečný. Jen ten, kdo zná hodnotu toho, za co bojuje, ale i vlastní hodnotu, se může postavit strachu v sobě i nebezpečí venku.

Dnes je vyžadována statečnost spíše ve formě občanské odvahy, než statečnost ryze fyzická. Je to odvaha veřejně se zasadit za své přesvědčení, nebát se vyznat svou víru. Nejvyšší formou statečnosti je mučednictví.³¹³ *Ctnost statečnosti dává schopnost přemáhat lidský strach, a to i strach ze smrti, a čelit zkouškám a pronásledování. Dává odvahu k tomu, aby se člověk zřekl svého života a obětoval jej při obraně spravedlivé věci.*³¹⁴

---

³⁰⁹ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 113

³¹⁰ DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 333

³¹¹ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 163

³¹² Srov. KONZBUL, P., *Morální teologie*, <http://www.biskupstvi.cz/kc/soubory/konzbulA5.doc>

³¹³ Mučednictví vyžaduje splnění tří podmínek: aby skutečně došlo k fyzické smrti, aby tato smrt byla způsobena z nenávisti vůči křesťanské pravdě a aby smrt byla podstoupena dobrovolně. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 113

³¹⁴ KKC, čl. 1808

Statečnost ale předpokládá zranitelnost, protože bez zranitelnosti není statečnost možná. Například anděl nemůže být statečný, protože není zranitelný. Být statečný totiž znamená umět přijmout zranění a bolest.³¹⁵ Zranění, jako negativní zásah do integrity člověka proti jeho vůli, je velmi bolestivé (ať tělesné nebo duševní). Každé takové zranění nejen poškozuje, ale také znepokojuje poškozuje, zneklidňuje a deprimuje. Člověk se mu brání a proto se vyhýbá nebezpečí, často instinktivně, v souladu s pudem sebezáchovy. Nejhlubším zraněním je smrt, jakožto krajní porušení člověka. A ke smrti každé zranění přirozeného bytí ukazuje.³¹⁶

8.3.2. Křesťanské pojetí statečnosti

Křesťanská statečnost stojí na Kristu. „*Statečnost*“, která nesahá až do takové hloubky, kdy je člověk připraven padnout, je už ve svém jádře zkažená a nemá v sobě sílu skutečnosti.³¹⁷ Celý pozemský život Ježíše Krista je příkladem heroické statečnosti a síly. Je nasměrováním naší cesty. Ctnost statečnosti je i jedním z darů Ducha svatého, daru, který „uzrál“ na kříži. Když vidíš Krista na kříži, vidíš heroickou lásku, statečnost, která čelila zmaru.

Bůh nás ale nechce nechat bez pomoci, a proto povzbuzuje člověka na jeho cestě. *Hospodin je má síla a statečnost (Ž 118,14)*, zpívá žalmista. Evangelista Jan zase připomíná „*Ve světě budete mít soužení. Ale buďte dobré mysli. Já jsem přemohl svět*“ (J 16,33). Těmito slovy podpírá Bůh odvalu člověka, aby mu pomohl zdolat překážky vnitřního strachu, překážky mravního života i nástrah, vyplývajících z porušenosti světa.³¹⁸

Statečný nepřijímá zranění kvůli zranění samotnému, prostřednictvím zranění chce uchovat podstatnější neporušenost nebo ji získat.³¹⁹ Křesťan miluje svůj život, cení si zdraví, radosti, úspěchu a štěstí, ale chce uchovat vyšší dobro, jejichž ztráta by zasáhla jádro bytí lidské existence. Přijmout a snést zranění tvoří tedy jen polovinu podstaty

---

³¹⁵ Srov. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 95

³¹⁶ Srov. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 95

³¹⁷ Tamtéž, s. 95

³¹⁸ V dějinách lásky, které vypravuje Bible, on sám nám vychází v ústrety, snaží se nás získat, a to až do Poslední večeře, až k Srdci probodenému na kříži, až ke zjevení Vzkříšeného, až k velikým dílům, skrze něž On sám prostřednictvím apoštolů vedl putování rodící se církve. BENEDIKT XVI., encyklika *Deus caritas est*, Paulínky, Praha 2006, čl. 17

³¹⁹ Srov. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, s. 96

statečnosti.³²⁰ V Evangeliiu sv. Jana stojí „*Kdo miluje svůj život, ztratí jej; kdo nenávidí svůj život v tomto světě, uchrání jej pro život věčný*“ (J 12,25).

8.3.3. Ctnosti přidružené ke statečnosti

Aby se statečnost mohla v životě křesťana uplatnit, potřebuje podporu dalších ctností, především následujících: velkomyslnosti, velkorysosti, trpělivosti, vytrvalosti.

Velkomyslnost neboli **velkodušnost**, řídí ctnost naděje, která sama o sobě je slepá a vede tak člověka k volbě věcí důležitějších, vznešenějších, náročnějších, které jsou hodny chvály. Velkodušnost s pomocí rozumu a s ohledem na nadpřirozený cíl rozpozná pravou velikost věcí a určí jim náležité místo. Velkodušnost dokáže ocenit své vlastní síly a užívá jí s mírou.³²¹ Přijímá bez reptání z Boží ruky nejen věci radostné, ale i bolestné. Má svoji autoritu, kterou nevyvyšuje ani nesnižuje. Není ukvapený ve vystupování, ani v myšlení. Velkodušnost je ctnost, která se řídí pravidly rozumu a víry. Její opak je hřích.³²²

Velkorysost, která vede k nejlepším možným činům, tíhne k věcem obtížným a nesnadným. Je to velkomyslnost uvedená do praxe. Když dává, tedy štědře, když staví, tak velkolepě, velká díla koná hlavně pro Boha a jeho čest.

Trpělivost, která umožňuje zachovat rovnováhu mezi naší touhou po dobru a všedními překážkami, přes všechny obtíže neztrácí pohled na dobro. Je to zdánlivě všední a pasivní vlastnost, ale stojí člověka mnoho duševních sil. Její cena vynikne, pokud ji porovnáme se zlobnou netrpělivostí. V Novém zákoně je trpělivost uvedena jako ctnost, která nás uschopňuje snášet utrpení, kterým nás Bůh obrušuje a tím přispívá k naší spáse.³²³

Vedle trpělivosti zmiňuje Nový zákon také shovívavost, jakousi „*zdrženlivost od rozčilování*“. Tato původně Boží vlastnost by měla mít svůj odraz i u člověka.³²⁴

Shovívavost znamená neoplácet křivdy, netoužit po pomstě, odpustit, zadržet v sobě hněv a podráždění.³²⁵ Zatímco trpělivost snáší přítomné zlo, protože očekává budoucí dobro,

---

³²⁰ Srov. tamtéž, s. 97

³²¹ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 166

³²² Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 138 - 139

³²³ Proto neochabujte, ale vezměte si za vzor ty, kdo pro víru a trpělivost mají podíl na zaslíbení (Žid 6,12).

³²⁴ Tehdy přistoupil Petr k Ježíšovi a řekl mu: „Pane, kolikrát mám odpustit svému bratru, když proti mně zhřeší? Snad až sedmkrát?“ Ježíš mu odpověděl: „Právím ti, ne sedmkrát, ale až sedmdesátkrát sedmkrát (Mt 18,21-22).“

³²⁵ Tichý člověk dokáže v sobě potlačovat touhu po pomstě, odvetě, brání se závisti, nevyslovuje soud a odsouzení nad svým bližním. HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická Charita, Praha 1984, s. 58

shovívavost snáší křivdu bez opláčení, protože si je vědoma, že i ona sama potřebuje mnoho odpuštění.³²⁶

Vytrvalost jako schopnost setrvat v činnosti, kterou považujeme za dobrou, přes všechny obtíže a překážky. Vytrvalost je podmínkou každé ctnosti.

8.3.4. Hříchy proti statečnosti

Jestliže statečnost chápeme jako rovnováhu dvou vášní: odvahy a strachu, existuje také možnost dvojího základní vychýlení této rovnováhy. Buď směrem k hazardérství, které pohrdá nebezpečím a riskuje svůj život nebo zdraví³²⁷ nebo směrem ke zbabělosti, která se vzdává dobra nejen při pohledu na bolest a nebezpečí, ale již při myšlence na námahu nebo obtíže.

Hříchů proti statečnosti však existuje mnohem více:

Opovážlivost, jako přílišná sebedůvěra a přeceňování vlastních sil a možností. Opovážlivý člověk má nesprávné vědomí o sobě samém a proto přeceňuje své síly. Což ale vede k mnoha zklamáním a rozčarování nad výsledkem jeho skutků.³²⁸

Malomyslnost, jako podceňování své síly a schopnosti, jako pěstování neodůvodněné bázně. Malomyslný člověk si na nic netroufá, utíká před každou námahou a obětí, zoufá si nad sebou i nad každou svou prací. Je buď výsledkem nesprávné výchovy nebo se může jednat i o chorobný dědičný stav. Vzdaluje člověka od konání dobra a ochromuje všechnu jeho činnost.

Ctižádostivost, jako nezřízená touha po cti a moci pro sebe, která je často doprovázena malicherností a nedůtklivostí. V podstatě se jedná o sobecké prahnutí po nemateriálních dobrech pouze pro sebe.³²⁹

Marnivost nebo **ješitnost**, jako nezřízená touha po obdivu a uznání, po skvělé pověsti, které ale nejsme hodni. Je to směšná honba za marnou slávou. Podobně i **samolibost** je plná dobrého mínění o sobě a žije v přesvědčení, že se jí bude celý svět zabývat.³³⁰

Skrblivost, jako nepřiměřená šetrnost, která může skončit v lakomství.

---

³²⁶ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 163

³²⁷ Srov. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 113

³²⁸ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 339

³²⁹ Srov. tamtéž, s. 340

³³⁰ Srov. tamtéž, s. 340

Netrpělivost, jako opak trpělivosti, která má celou řadu forem: nespokojenost, žehravost, závist, smutek, apatie, zoufalství.

Změkčilost či ochablost, jako podřizování svého úsilí a cílů smyslovému pohodlí, kdy už nezbývá síla pro duchovní dobro. Změkčilý člověk pozvolna povoluje nátlaku, uhýbá na bludné cesty nebo se rovnou vrací.

Tvrdošijnost, jako nerozumná umíněnost, která trvá na své představě.³³¹

Lenost, jako zahálka či nicnedělání, které se projevuje také jako duševní lenost či zoufalství. Jedná se o velmi komplikovanou nectnost, která je kořenem mnoha hříchů. *Lenost začíná představou, že uspokojení nelze nikdy nalézt.*³³² Můžeme ji pozorovat jako nudu, lhostejnost či bezcílnost, která se v delším časovém horizontu projeví jako ztráta motivace, pocit marnosti, únava a malomyslnost. Namísto reálných vizí o vlastní budoucnosti, se člověk utápí ve fantazírování a iluzorních představách,³³³ které jsou pro něj jen dalším zdrojem frustrace a nespokojenosti. V kořenech lenosti ale nejsou vnější překážky, které neumožňují konat aktivně, ale nedostatek ochoty podívat se na své vlastní nedostatky a čelit svému sobeckému já, je to neochota vykonávat smysluplnou činnost pro někoho jiného a také nedostatek naděje.³³⁴ Tomáš Akvinský popisuje lenost, *acedii*, jako „*smutek a děs či nudu ohledně duchovního a Božeho dobra*“.³³⁵ Smutek, únava, pocit marnosti mohou být někdy průvodní znaky také některých psychických nemocí. Ale pokud se malomyslnost projevuje nezájmem o skutečné dobro a je doprovázena slovy jako: „*to mě nezajímá*“ nebo „*to není moje starost*“, pak ukazuje spíše na člověka, který již není schopen žádného vývoje a neuznává žádné další potřeby, kromě svých vlastních. Je věznem své samolibosti a bezmyšlenkovitosti, je to letargická rezignace na život.³³⁶ Člověk, který miluje, ale skutečně miluje Boha a své bližní, je vždy schopen údivu,

³³¹ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 341 - 343

³³² Srov. TOMLIN, G., *Sedm hlavních hříchů a jak je překonávat*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2009, s. 130

³³³ Znuděný člověk čelí své zahálčivosti v rozptýlení, oddává se tisícům myšlenek, vzpomínek, snů a plánů, má stále chuť na něco k jídlu, potlouká se kolem lednice, televize (laciné nenáročné filmy, detektivky), nesnáší fronty (je nucen se zastavit a čelit vnitřnímu neklidu), rád tlachá s těmi, kteří na něj nemají žádné nároky, nesnese nastavení zrcadla, vyhýbá se lidem (i rozhovorům), kteří by jej uvedly do reality, má nechuť ke každé zdravé, náročné nebo duchovní aktivitě. Citace: tamtéž, s. 132

³³⁴ Srov. tamtéž, s. 128 - 130

³³⁵ Ztrácíme-li nadšení k životu, dobru, smíchu a radosti, může to být známka, že se nás zmocnila lenost. Lenost je právě naprostý nedostatek vášně a nadšení, je to v hloubi naší duše usazená apatie, kterou nijak nevzruší bída, bezdomovectví, AIDS nebo hlad. Je to otupělost. Duševní lenost je takový stav ducha, který reaguje na krutost, nespravedlnost a bolest pouhým pokrčením ramen a přepnutím kanálu. Tamtéž, s. 132

³³⁶ Srov. tamtéž, s. 133

radosti a nadšení pro dobro. Lenost je *neschopnost milovat Boha celým srdcem, celou myslí a celou duší*.³³⁷ Lenost je také často příčinou naší neznalosti, která je důvodem našich mnohých omylů, hříchů a chyb. Stačilo by více kontaktu se sebou samým, abychom viděli, jaký je stav naší duše.³³⁸

Opakem lenosti není workholismus, protože nevede k potlačení lenosti, ale pouze k nervovému zhroucení. Lenost je hlubší ztráta nadšení pro život, kdy člověk ztratil lásku k životu a veškeré nadšení ze života. Workholik je naopak zaměřen na takové malichernosti, jako je velký příjem a obdiv kolegů, upírá si možnost nalézt ono široké objetí života, lásky a Boha. *Bojovat s leností, zahálčivostí je těžká práce, protože, zahálčivost tkví právě v tom, že nemám chuť bojovat. Nabídnu-li línému člověku jakoukoli zbraň, on nebude mít sílu a chuť ji uchopit. Otcové proto rádi svěřit se vnějšimu „vedení“*.³³⁹ Jinými slovy líný člověk potřebuje kázeň. Tessore doporučuje jako hlavní prostředky proti zahálce následující opatření:

1. manuální práci, která osvobozuje od zahálčivosti a ospalosti nejen tělo, ale také mysl, kterou vymaňuje z lenošení a z bloumání
2. úpravu jídelníčku, který by neměl obsahovat velké množství jídla a těžkých pokrmů, protože ty vedou k těžkopádnosti a lenosti těla i mysli
3. čtení duchovní literatury, které povzbuzuje v boji proti neřestem a zapaluje lásku k Ježíši Kristu
4. časté návštěvy nemocných, které plodí velmi silné pocity a dojmy, které dokážou pohnout duševní leností a netečností, které ovládají náš život
5. uložit si konkrétní skutky, které by přerušily strnulou nečinnost a lenost tím, že učiníme trochu „násilí sobě samým“. Pravidelnou hodinu vstávání, kdy se pomodlím, pravidelnou návštěvu starého člověka..., pravidelnost plodí řád
6. důraz na disciplínu v poslušnosti, tedy striktní dodržování řádu rodiny či komunity, poslušnost duchovnímu vůdci apod.³⁴⁰

Těchto 6 bodů představuje podle Tessora nejúčinnější cestu k vítězství nejen nad leností, ale téměř nad všemi ostatními neřestmi. *Poslušnost nás osvobozuje z tyranie našich přání*

---

³³⁷ Srov. tamtéž, s. 135

³³⁸ Srov. TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 2009, s. 56 - 57

³³⁹ TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 2009, s. 57

³⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 57 - 58

*a rozmarů, z naší lenosti. Budeme se pak cítit pány sebe sama, nebudou nám velet vlnobití vášní.*³⁴¹

8.4. Mírnost

8.4.1. Základní charakteristika mírnosti

Mírnost se řekne latinsky temperantia, od slova tempero – mírním, řídím, vládnu, což nám přibližuje úkoly mírnosti. Tato morální ctnost představuje princip harmonie při uspokojování požadavků člověka. U člověka je nepostradatelná v přirozeném i nadpřirozeném řádu, protože mu dává vládu nad sebou samým.³⁴²

Nejedná se pouze o abstinenci, tedy zřeknutí se něčeho, ale o dodržování správné míry. Zachovávání míry při naplňování potřeb se u člověka nedostavuje automaticky jako u zvířat, proto musí být usměrňováno rozumem. Mírnost (uměřenost či střídmost) je ctnost, usměrňující do správných mezí žádostivost člověka, týkající se věcí správných i dovolených, které však mohou v životě člověka nabýt nesprávného významu.³⁴³

Mírnost má etymologicky v základu míru ve věcech, postojích, konání, tedy něco náležitého, patřičného nebo odpovídajícího, umírněného, což evokuje „zlatou střední cestu“, střední míru, náležitý stav, kázeň, výchovu. Správná míra je vyrovnanost, tedy i uspořádání, harmonie. *Mírnost je mravní ctnost, která zmírňuje přitažlivost rozkoší a dává člověku schopnost vyrovnaně užívat stvořená dobra. Zabezpečuje vládu vůle nad pudy a udržuje touhy v mezích počestnosti.*³⁴⁴

Mírnost se týká uspokojování především požadavků lidské přirozenosti (přirozených pudů), které zajišťují zachování jednotlivce i lidského rodu. Jsou to nejsilnější lidské pudy. Umírněnost můžeme rozdělit na čistotu (*castitas*), která se týká ovládnutí pohlavního pudu, a na střídmost (*abstinentia* resp. *sobrietas*), které se týkají střídmosti v užívání jídla a nápojů resp. alkoholu. Přirozená umírněnost ovládá žádostivost podle řádu rozumu, nadpřirozená umírněnost se zaměřuje na Kristův příklad umírněnosti, zatímco přirozená umírněnost nás tedy vede k zachovávání řádu rozumu, abychom si

---

³⁴¹ Tamtéž, s. 57 - 58

³⁴² Srov. HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická charita, Praha 1984, s. 89

³⁴³ SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 113

³⁴⁴ KKC, čl. 1809

nestřídmým užíváním jídla a pití nepoškozovali zdraví, nadpřirozená umírněnost nás povede k tomu, abychom ukázali své tělo podle příkladu Ježíše Krista.³⁴⁵

Není cílem umírněnosti odstranit z lidského života vše, co má ráz potěšení. Cílem rozhodně není člověk lhostejný ke všemu potěšení, ale snaha dát pudům náležitý řád a hranice.³⁴⁶ Ctnost umírněnosti usiluje o integrování instinktů a pudů do osobnosti člověka. To rozhodně neznamená potlačení nebo zničení těchto pudů, ale jejich včlenění do harmonie ostatních lidských mohutností - tedy podřízení pudů rozumu a vůli.³⁴⁷ Je potřeba využít pudy s jejich dynamikou pro zodpovědnou formaci svého života. Je ale také potřeba stanovit hranici bezuzdnému plnění přání člověka.

Tato hranice či omezení je v důsledku pro dobro člověka, protože uvolňuje v jeho životě prostor, který může být naplněn vyššími a smysluplnějšími dobry. V dnešní konzumní společnosti ale není vždy snadné najít správnou míru a sebeovládání, pro její dodržování. Umírněnost má však souvislost také se sociální zodpovědností a postojem k životnímu prostředí, spravedlivé rozdělování konzumních příležitostí apod. Správně pochopená a realizovaná umírněnost pomáhá při individuálním zvládnutí vlastního světa přání a současně vede k vytvoření sociální spravedlnosti ve světě.

8.4.2. Křesťanské pojetí mírnosti

Ideálem člověka je harmonie duše a těla, prvku přirozeného i nadpřirozeného, který je po pádu prvních lidí stále nabouráván žádostmi a touhami v nerozumné míře. Ctnost mírnosti vede tyto žádosti, touhy a sklony na náležitou míru pod vedením rozumu osvíceného vírou. Mírnost mírní, tedy ovládá a řídí i sklony, vedoucí k potěšením ze stvořených věcí. Pravá mírnost je tedy svobodou, která má odvalu dát vše do rukou nejspravedlivějšího Boha (*1 Pt 2,23*). Přebývá-li v duši mírnost, drží na uzdě všechny náruživosti, dává náležitou důležitost vášním a citům, rozmnožuje svaté touhy a odstraňuje neřestné. Odstraňuje vše, co je v nás neukázněné, upevňuje již získané dobré postoje a uspořádává to, co nás nesměruje k Bohu, zapaluje v nás touhou po budoucí odměně a naplňuje naši mysl čistým klidem.³⁴⁸

---

³⁴⁵ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 168

³⁴⁶ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 124

³⁴⁷ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 167

³⁴⁸ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 124

Ve Starém i Novém zákoně najdeme mnoho odkazů na potřebu mírnosti. *Mírná osoba zaměřuje své smyslové tužby k dobru, uchovává si zdravou rozvážnost, nejedná podle svého „pudu“ a „nenásleduje své choutky a vášně svého srdce“ (Sir 5,2).*³⁴⁹ O mírnosti pojednává třetí Ježíšovo blahoslavenství: *Blahoslavení tiší, neboť oni dostanou zemi za dědictví (Mt 5,5)*. Tichost zde zastupuje mírnost, trpělivost a laskavost. *Tichý člověk sám sebe nezdůrazňuje, netlačí se do popředí na úkor ostatních, je opakem agresivního člověka. Blahoslavená tichost není pasivitou, ale vlastností silné vůle, která si dovede poručit a která se dovede ovládnout.*³⁵⁰ Sebeovládání ale není možné bez záměrného úsilí, jak často připomíná sv. Pavel ve svých listech.³⁵¹ V Novém zákoně najdeme také evangelijní radu chudoby a čistoty, která ukazuje správné zacházení s vlastními přáními a touhami.

Žít dobře není nic jiného než milovat Boha z celého srdce, z celé duše, celým svým jednáním. Provázanost vnitřního impulzu a vnějšího skutku není potřeba zvlášť dokládat. Činy ukazují dovnitř, na smýšlení člověka. Mírnost je způsob smýšlení, postoj a síla osobnosti, které vyzařuje zevnitř. Chová-li se však někdo uměřeně, takže svým chováním imponuje jako ukázněný, vyrovnaný člověk, neznamena to nutně něco kladného. Uměřenost může být ve službě strachu ze zdravotních obtíží, vzniklých rozrušením, hněvivostí, prudkou antipatií.³⁵²

Osvojit si určité smýšlení je ale otázkou delšího časového úseku, často je podmíněno také změnou předchozího smýšlení, které z nějakého důvodu opouštíme a je tedy doprovázeno i obrácením nebo pokáním. V horském kázání staví Ježíš Kristus smýšlení proti vnější, zákonické morálce. Není ale správné postavit smýšlení do protikladu k zákonnému předpisu, spíše chápat smýšlení jako „duší“ správného vyplnění zákona. Nelze ani nadměrně zdůrazňovat, že „hlavně záleží na úmyslu“, jakoby objektivní stránka činu neměla žádný význam. Přenesení veškerého důrazu na vnitřní stránku etiky může nakonec vést ke ztrátě odpovědnosti za výsledek našeho činu nebo vývoj světa („vždyť jsem měl dobrý úmysl“) i k nezájmu o poznání objektivně správného etického řešení. Je sice správné klást na první místo smýšlení, nesmíme však pouštět ze zřetele vnější

---

³⁴⁹ KKC, čl. 1809

³⁵⁰ HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická Charita, Praha 1984, s. 58

³⁵¹ Nevíte snad, že ti, kteří běží na závodní dráze, běží sice všichni, ale jen jeden dostane cenu? Běžte tak, abyste ji získali! Každý závodník se podrobuje všestranné kázni. Oni to podstupují pro pomíjitelný věnec, my však pro věnec nepomíjitelný. Já tedy běžím ne jako bez cíle; bojuji ne tak, jako bych dával rány do prázdna. Ranami nutím své tělo ke kázni, abych snad, když kážu jiným, sám neselhal. (1. Kor 9,24-27).

³⁵² SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, s. 113

důsledek rozhodnutí. Etika oceňuje smýšlení, ale přihlíží také k činu, ke kterému úmysl vedl.³⁵³

8.4.3. Ctnosti přidružené mírnosti

V Teologické Summě Tomáš Akvinský analyzuje celý komplex ctností, přidružených k mírnosti. Mírný člověk v pravém slova smyslu (tedy ne člověk lhostejný bez vztahu k čemukoliv) je především pokorný, zná svou hodnotu i hodnotu věcí ve světě, ale vše vztahuje k původci všeho a základu pravdy - k Bohu. Zdobí jej snaživost, vlídnost, shovívavost a trpělivost. Je vyrovnaný, lépe řečeno, je v procesu vyrovnávání, protože vyrovnanost roste s nabýváním ctností. S přibývajícimi zkušenostmi a zráním narůstá zpravidla i ctnost mírnosti. *S mírností souvisí nejen ctnost střídmosti, čistoty, ale i tichosti, pokory, lásky k chudobě, šetrnosti. Mírnost činí člověka umírněným, odříkavým, skromným, čistým, mlčenlivým, vážným, stydlivým.*³⁵⁴ Procesy zrání jsou ukončeny až při našem odchodu z tohoto světa. A právě proces vyrovnávání se s realitou života se pokusím načrtnout.

K mírnosti patří mnoho ctností, které působí i na jiném poli. Všechny tyto ctnosti ale zajišťují harmonii člověka. Za nejdůležitější přidružené ctnosti můžeme považovat následující ctnosti:

Vyrovnanost, která se týká pomíjivosti pozemského života, protože dokáže v životě člověka vyvažovat lásku, bolest, smutek i radost. Je to umění vyrovnávat se se ztrátami v životě bez toho, že bychom upadli do citové chladnosti a apatie, která je spíše neschopností milovat. *Pramení totiž z nezralého, zakrnělého, znetvořeného člověčenství. Nezralého, protože mu chybí pravdivé hodnocení věcí, zakrnělého, protože nerozvinul cit pro jejich hodnotu, a znetvořeného, protože se potlačují, ba vymycují ty nejzákladnější pohnutky.*³⁵⁵ Vyrovnanost však předpokládá zralé a všestranně rozvinuté lidství, které má vnímavé a vřelé srdce, které miluje lidi i věci kolem sebe.³⁵⁶ Pokud k nim však přilne

---

³⁵³ Srov. tamtéž, s. 108

³⁵⁴ DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 124

³⁵⁵ LOTZ, J., B., *Neulpívat na věcech*, in Novou odvahu k ctnosti, RAHNER, K., WELTE, B., s. 35

³⁵⁶ Na jedné straně milující člověk přistupuje ke každému statku s oddaností, věrností, nasazením a očekáváním, které odpovídají jeho ceně. Na druhé straně vždy se zdrženlivostí, protože nedokážou darovat všechno, ani ho uspokojit, neboť pravdivé milování pozemské hodnoty přesahuje. Naše cesta vede skrze pomíjivé k nepomíjivému, které nás přitahuje jako tajemství. Nikoli však bez nářku, smutku, bolesti a slz, ty ze země nikdy nevymizí, dokud bude lidi kosit smrt, provázet trápení, katastrofy, zklamání. K nepomíjivému vede cesta skrze trýznivou bolest očišťování k oné hlubině v člověku, jíž překračuje hranice světa a dochází k Bohu. Tato bolest vyzárající lásky přivádí člověka

natolik, že už se od nich nedokáže odpoutat a připadá mu, že život bez nich ztratil smysl, pak ztrácí vyrovnanost, zmítá jím nepokoj a jeho srdce je nevyhlášeně zraněno.³⁵⁷

*Člověk, který se nedokáže vyrovnávat se ztrátami, nedocílí životní vyrovnanosti a tváří v tvář životu, jaký je, ztroskotává. Příčinu je nutné hledat v jeho nevyzrálé lásce.*³⁵⁸

Tichost (*mansuetudo*), která mírní a ovládá hněv či jiné prudké emoce a činí člověka při konfliktech mírným a neagresivním.³⁵⁹

Laskavost (*clementia*), která není slabá při srážce s odpůrcem, ani také nedává průchod svému hněvu, ale snaží se odpůrce láskyplně a dobrotivě pochopit. Opačnou chybou je, pokud je člověk apatický a netečný tam, kde by se měl rozzlobit. Tichost a laskavost jsou středem mezi slabostí a hněvem. Spravedlivý hněv je hněv, použitý ve správné situaci, správným způsobem a za správným cílem.³⁶⁰

Pokora, která má o sobě správný úsudek spojený s vděčností za všechna přirozená i nadpřirozená dobra. Pokora je založena na pravdivém vztahu k sobě, bližním i Bohu a vychází z úcty k Bohu a bližnímu, což se projevuje přístupností úsudku druhých. Pokoře se protíví pýcha, která je nezřízenou láskou k naší výtečnosti. U pyšného člověka všechno směřuje k jeho vlastní osobě, takže se nakonec staví i proti Bohu.³⁶¹

Snaživost, která rozumně rozvíjí a podporuje touhu po poznání. Dychtivost po vědění má ale dvě úskalí: nemístnou zvědavost, která touží v poznání předstihnout jiné, aby sebe vyvýšila, a lenost, která je odmítáním jakékoliv námahy, tedy i námahu poznávání.³⁶²

Skromnost, představující dobré chování, zachovávání míry ve společenských postojích i slušnost v oblékání.³⁶³

Eutrapélie, jako společenská ctnost, představuje přívětivost, zábavnost, dobrou náladu, fantazii i smysl pro humor. Dovede druhé lidi duševně pobavit, potěšit nebo povzbudit: Chrání také člověka před strojeným chováním, upjatostí či těžkopádností, která je ve společnosti velmi tíživá. Učí člověka správné míře v žertování a úsměvu i v oddechu.³⁶⁴

---

k angažovanosti pro život a vyrovnávání se se ztrátami. Srov. tamtéž, s. 36 - 40

³⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 36

³⁵⁸ LOTZ, J., B., *Neulpívat na věcech*, in Novou odvahu k ctnosti, RAHNER, K., WELTE, B., s. 36

³⁵⁹ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 204

³⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 204

³⁶¹ Srov. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, s. 204

³⁶² Srov. tamtéž, s. 205

³⁶³ Srov. tamtéž, s. 205

³⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 205

8.4.4. Hříchy proti mírnosti

Hříchy proti mírnosti se nedají pevně ohraničit. Tak, jak spolu souvisejí ctnosti, stejně v negativním smyslu jsou navzájem propletené hříchy. Tomáš Akvinský podává asi nejucelenější přehled, katalog hříchů, včetně jejich zhodnocení, ale roztrždit je do kategorií je velmi obtížné. *Jako mírnost není největší z ctností, tak i hříchy proti ní nejsou největší, ale pro duchovní život velmi závažné. Snižují člověka v jeho lidské důstojnosti, zatemňují světlo rozumu. Hanobí člověka.*³⁶⁵ Mnohdy si to člověk ani neuvědomuje, zaslepen kráčí pozvolna cestou dolů.

Nedostatek této ctnosti je naprostou překážkou důvěrného vztahu k Bohu, protože největší překážkou na cestě ducha je tělo a jeho upřednostňování. *Cesta k mírnosti vede odříkáním, sebezáporem, postem. Také cvičením pokorného mluvení, smýšlení a jednání. Pokora je základ duchovní stavby, vyhání totiž pýchu, která stále mluví o sobě, obírá se sebou a vynáší sebe.*³⁶⁶ Z tohoto hlediska má pokora centrální postavení mezi ctnostmi, protože odstraňuje překážky na cestě k Bohu a otevírá člověka božské milosti. *Moudrost bez prostoty a přímosti je jen pouhou vychytralostí, neupřímností, budí nedůvěru. I když člověk přímo nelže, jen tu i tam něco zjištěně zamlčí, vede dvojaké řeči, jinak mluví a něco jiného myslí. Obojakost je žitá lež. Z neupřímnosti vzniká nedůvěra a z ní povstává chlad v srdci a vzájemné odcizení.*³⁶⁷ Na tuto neupřímnost, mlžení a vychytralost umírá mnoho přátelských i manželských vztahů. *Také prostota bez moudrosti je duševní slabost nebo přímo hloupost. Dá se od druhého podvádět, oklamat, nevidí zlo tam, kde je. Stává se obětím beránkem vychytralých lidí.*³⁶⁸

Mírnosti odporují všechny hříchy, které upřednostňují některou z našich tužeb bez ohledu na rozum a harmonii celé osobnosti.

Ctižádost, touží být všemi ctěna, a proto všechny své snahy řídí s ohledem na lidskou přízeň.³⁶⁹ Těžce nese, jsou-li chváleni druzí a ne ona. Protože se bojí pohrdání, chytře skrývá všechny svoje chyby nedokonalosti. Se ctižádostí souvisí sobectví, protože ctižádost hledá ve všem svůj prospěch.³⁷⁰

---

³⁶⁵ DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 124

³⁶⁶ Tamtéž, s. 129

³⁶⁷ Srov. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF, Litoměřice 1978, s. 130

³⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 127

³⁶⁹ Srov. AKVINSKÝ, T., *Teologická Summa*, II-II ot. 131 čl. 2 k 2, Olomouc, Krystal, 1938

³⁷⁰ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 340

Závist, žárlivě sleduje dobré vlastnosti a skutky druhých, pátrá po jejich tajných chybách a ráda o nich hovoří. To vše jen proto, aby sama zazářila ještě jasněji.

Sebestřednost, je uražena, když neslyší tolik chvály, kolik by si přála, okolí na ni nebere dostatečný ohled nebo ji snad někdo oprávněně napomene.

Panovačnost a **svéhlavost**, chtějí druhým rozkazovat a nikdy ustoupit. Na důvody druhých neberou ohled a pohrdají jimi.

Rozhazovačnost a **marnotratnost**, plýtvají prostředky svými či dokonce prostředky svých blízkých na věci či požitky nedůležité nebo přímo škodlivé.³⁷¹

Vychloubačnost, předkládá na odiv své zásluhy, skutečné i domnělé, aby si tak zajistila obdiv a uznání.

Obžerství, **opilství** či **narkomanie**, zneužívají jídlo, pití, léky, cigarety či další omamné látky pro okamžitý pocit uspokojení, který ovšem více, či méně ohrožuje jejich zdraví.³⁷²

Lakomství, přehnaně lpí na majetku, je ovládáno touhou po nezávislosti, nekontrolovanou touhou hromadit majetek. Lakomý člověk není ochotný se podělit s druhým ani o neupotřebitelné přebytky.³⁷³

Sobectví, touhu hromadit a neochotu se dělit povýšilo na hlavní princip svého života. Sobectví se nemusí týkat jen jedince, může být projevem chování menší či větší skupiny lidí, případně celého národa.

Necitelnost, jako naprostý nezájem o pocity a hodnoty druhých lidí. Jedná se o ignorování veškerých hodnot, které se netýkají mě osobně: narcismus, porucha vztahovosti.

Hněvivost, nepřátelský postoj k druhému člověku nebo ke skupině jiných lidí. Hněv a hněvivost s sebou nesou rozdělení společnosti či rozbití vztahů. Znamenají zlo, které vstupuje mezi lidi a obrací je proti sobě. Hněv jako hřích je nezřízená touha po pomstě.³⁷⁴ Může se také jednat o hněv v srdce, který se sice neprojevuje navenek, ale šíří člověka zevnitř a může způsobit nekontrolovaný výbuch.³⁷⁵ Hněv se rodí v srdci člověka, nikoli v okolnostech zvenku.

---

³⁷¹ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 340

³⁷² Srov. tamtéž, s. 356 - 357

³⁷³ Srov. BENEŠ, A., *Principy křesťanské morálky*, Krystal OP, Praha 1997, s. 138

³⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 139 - 140

³⁷⁵ Srov. DACÍK, R., *Mravouka*, Krystal, Olomouc 1946, s. 384

9. Závěr

Ctnosti přivádějí člověka k životu, který je důstojný a kvalitní. Sám před sebou i druhými lidmi se ctnostný člověk stává úctyhodným. Rozvíjení ctností vede k takovému způsobu života, kdy člověk přijímá vše, i život samotný, jako dar a příležitost dalšího růstu. Tím získává správný vztah k sobě, svým bližním i celému světu. Lidé i věci kolem člověka již nejsou předmětem jeho „spotřeby“, ale existují jako „vztah“. Vztah lásky je potom zdrojem skutečné harmonie celého společenství a vesmíru.

Na počátku této práce jsem chtěla nahlédnout skrze kardinální ctnosti na hledání odpovědi na otázky, kterým se žádný myslící člověk nevyhne: Kudy kráčí? Čeho jsem dědičkou, co nám zanechaly předchozí generace? A také otázky po integraci v této době, kdy narůstá samota a odcizenost lidí navzájem. Jaký svět byl a kam směřuje? Co je smyslem utrpení? ...

Jsou to otázky velmi staré, ale každý si je pro sebe musí vyřešit. Sám, poučen předky, historií, tím, co nám předaly minulé generace. Na tyto otázky odpovídali už lidé před námi a z jejich života můžeme nahlédnout, jak se jim dařilo, či nedařilo nalézt uspokojující odpovědi. Porovnala jsem hodnoty, kterými se nechali utvářet s cíli, ke kterým došli. Vědomosti postupně nabývané při studiu historie se mi skládaly v pomyslnou mozaiku a při této práci mi byly stavebním materiálem.

O ctnostech a jejich významu pro utváření našeho světa jsem pojednala ve druhé kapitole (O ctnostech obecně).

Starověká řecká kultura, o níž píše ve třetí kapitole, tvoří jeden z pilířů evropské kultury a vzdělanosti. Kladla důraz na etické hodnoty a zanechala nám čtyři základní ctnosti, jak je známe dnes. Neměly stejný obsah, jaký mají v současnosti, protože ten se v čase mírně změnil. Sokrates, Platon i Aristoteles, abych jmenovala aspoň některé z myslitelů starověkého Řecka, již hledali cesty k souladu v komplexním záběru. Hledali souznění bytí, jednání, harmonii v uspořádání společnosti i člověka jako svobodné a zodpovědné osoby. Vyrovnanost bytí ve světě i ve vztahu k „tajemnu nad námi“. Sledovat řecký proud hledání a poznávání bylo pro mne velice obohacující. Nejen při psaní této práce, ale i v hodinách filozofie. Soulad je ve své plnosti člověku nedostupný, je jako horizont, k němuž jdeme, a vždy je tu něco, co jedinec, rodina, národ nebo lidské společenství přehlédne či podcení. Je to hledání onoho zlatého středu, vyrovnaní napětí mezi

rozumem, smysly a emocemi, vyvažování potřeb těla. a ducha. A také nalezení cesty k tomu, co nás přesahuje. Ve vnímání každého člověka je určitá „slepá skvrna“, která je přirozenou složkou lidského poznávání. Mohli bychom ji označit i za důsledek prvotního hříchu, za důsledek toho, že spolu s poznáním již nepřijímáme Boží milost. Tato „slepá skvrna“ provází každého člověka i celé lidské pokolení a neumožňuje vidět pravdu v plnosti. Potřebujeme proto Boží milost i svého bližního, abychom uviděli svá „slepá místa“ Božím pohledem nebo aspoň pohledem svého bližního.

Obrazně řečeno: Řekové otevřeli okna univerzálního poznání, vědy, kultury i náboženského smýšlení dokořán. To, co napsal ve své „*Etice*“ Aristoteles svému synu Nikomachovi, je dar celému lidstvu, podobně i jiné spisy řeckých filosofů. Řekové obohatili arabskou, židovskou i římskou kulturu. A na tento řecký základ mohl svatý Pavel naroubovat poznání pravého Boha - bohatství nesmírné hodnoty. Když přišel do Athén a uviděl tam oltář „*Neznámemu bohu*“, začal své hlásání v tomto bodě. Řekové vybudovali cestu k sebepoznávání tázáním se, cestu usilovného hledání a překračování sebe. Jakoby most ze Země do vesmíru, po kterém pak kráčelo křesťanství.

Ve čtvrté kapitole jsem sledovala poznání ctností v Písmu svatém. Vychází ze zjevení a z komunikace s Bohem. Staví tedy na vztahu a poslušnosti.

Ve Starém zákoně jakoby uzrávalo „lidství“. Bůh učil svůj lid žít v řádu, v harmonii s Boží vůlí, poznávat a konat, co je dobré. Ctností je poslušnost i síla, statečnost a spoléhání se na Hospodina. Velký význam má také rodinná a národní tradice, řád rodiny, který pak v dalších stoletích pomáhal Židům přežít velké rány osudu. Starý zákon obsahuje svědectví o víře, očekávání příchodu Spasitele jak u jednotlivců, tak v celé pospolitosti Izraele, nesené napříč staletími, svědectví o zápasech víry a neustálém zaměřování života k Bohu, svědectví o lidském selhávání a Boží věrnosti a útěše.

O hlubokém vztahu mezi člověkem a Bohem vyjádřeném v Žalmech, v prorockých, v mudroslovných i v dějepisných knihách. To je přínos tzv. lidské strany Písma, pak je tu ještě Písmo, jako Slovo Boha. Víra v jednoho Boha utvářela a sjednocovala tento malý národ. A do prostředí židovsko - helénské kultury Bůh posílá svého Syna Ježíše. Nový zákon otevírá hranice lidského poznání skrze víru, naději a lásku. Je to dějinný posun, zahájení nové etapy v dějinách člověka i v dějinách celého stvoření. Pevná hranice je prolomena paradoxem lásky a milosrdenství. Ježíš trpělivě vyučuje této novosti své učedníky. Svědectví o tom máme z pera apoštolů a evangelistů. Co jiného jsou blahoslavenství, než volání ke ctnosti. Pavlova Velepíseň lásky v 1. listu Korint'ánům

ukazuje vzácnou a nádhernou cestu, na kterou jsou všichni zváni. Křesťané žijící v milosti posvěcující naplňují svůj život ctnostmi nadpřirozené povahy. S milostí posvěcující dostávají do svého života činnou přítomnost a pomoc všech přidružených ctností, skrze Ducha svatého. Není to dar jen pro jednoho člověka, ale skrze něho i pro celé lidstvo. Cesta víry je cesta poznávání, naplnění všech bytostných potřeb a integrace. To, co bylo hříchem poničeno v člověku a lidstvu jako společenství, rozbito ve stvoření, je samotným Bohem voláno k obnově skrze ctnosti Božské i kardinální, ctnosti jako prostředku s přispěním samotného Boha.

O tom jsem psala v páté kapitole, o cestách plnosti, sjednocení, kontemplaci, kterými se dochází jakoby zkratkou ke ctnosti jako pevnému postoji. Zde už neexistuje nic tak zkaženého, nemocného, polámaného, co by se v Kristu nedalo obnovit. Průkopníky na těchto cestách byly kontemplativní řády v čele se světci.

V následujících kapitolách jsem nahlédla zblízka na neřesti jako nebezpečné pasti lidského života, na kardinální ctnosti jednotlivě s ctnostmi přidruženými a vzájemnými vazbami mezi nimi. Upozornila jsem také na úskalími neřestí, které tyto jednotlivé ctnosti ohrožují.

Cílem mé práce bylo shrnout nejdůležitější poznatky o kardinálních ctnostech, jak byly chápány v kultuře Starověkého Řecka, v Písmu svatém a v nauce církve. Chtěla jsem je zároveň ukázat z pohledu jejich přínosu do kulturního dědictví celého lidstva a upozornit na jejich aktuálnost, potřebnost a užitečnost. Myslím, že k tomuto cíli jsem dospěla.

10. Bibliografie

10.1. Prameny

1. BENEDIKT XVI., encyklika *Deus caritas est*, Paulínky, Praha 2006, ISBN 80-86949-03-6
2. *Bible*, Ekumenický překlad, Česká katolická charita, Praha 1987
3. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Zvon, Praha 1995, ISBN 80-7113-089-3
4. JAN PAVEL II., apoštolský list *Dies Domini* (O svěcení dne Páně), Zvon, Praha 1999, ISBN 80-7113-223-0
5. JAN PAVEL II., encyklika *Centesimus annus*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
6. JAN PAVEL II., encyklika *Laborem exercens*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
7. JAN PAVEL II., encyklika *Sollicitudo rei socialis*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
8. JAN XXIII., encyklika *Mater et magistra*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
9. JAN XXIII., encyklika *Pacem in terris*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
10. *Jeruzalémská Bible*, Krystal OP, Praha a Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2009, ISBN 978-80-87183-11-3
11. *Katechismus katolické církve*, Zvon, české katolické nakladatelství, Praha 1995, ISBN 80-7113-132-6
12. KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, Česká biskupská konference, Praha 1998
13. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování laiků v politickém životě*, ČBK, Praha 2003
14. LEV XIII., encyklika *Rerum novarum*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
15. *Nový zákon*, Česká liturgická komise, Praha 1989
16. PAVEL VI., encyklika *Octogesima adveniens*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
17. PAVEL VI., encyklika *Populorum progressio*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
18. PIUS XI., encyklika *Quadragesimo anno*, in Sociální encykliky, Zvon, Praha 1996, ISBN-80-7113-154-7
19. *Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě*, Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2007

10.2. Literatura

1. AKVINSKÝ, T., *Teologická summa*, I. díl, II. část, Olomouc, Edice Krystal, 1938
2. ALBERICH, E., DŘÍMAL, L., *Katechetika*, Portál, Praha 2008, ISBN 978-80-7367-382-6
3. ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*, Petr Rezek, Praha 1996, ISBN80-901796-7-3
4. BENEŠ, A., *Morální teologie*, Krystal OP, 1994, ISBN 80-901528-3-X
5. DACÍK, R., *Stručná asketika*, CMBF Litoměřice 1978
6. DUPLACY, J., GEORGE, A., GRELOT, P., GUILLET, J., LACAN, M., LEON - DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie*, Velehrad Křesťanská akademie, Řím 1981
7. GAZZERA, A., LEONELLI, A., *V jeho šlapajach*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1981
8. GŮNTHÖR, A., *Morálna teológia, I/b*, Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1988
9. HONEK, A., *Žiji ve víře v Syna Božího*, Česká katolická Charita, Praha 1984
10. JANÁČ, P., *Cesta k dobru - Etika*, Spišská Kapitula, KSBJV, 1996
11. MACYNTYRE, A., *Ztráta ctnosti, Oikoymenh*, Praha 2004, ISBN 80-7298-082-3
12. MOŠE BEN MAJMONA, *Osm kapitol o lidské duši a mravním konání*, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-31-5
13. *Nový biblický slovník, Návrat domů*, Praha 1996, ISBN 80-85495-65-1
14. PACNER, S., *Jak rozumět prvním kapitolám Bible?*, Skripta do exegeze Starého Zákona, CMTF Olomouc 2010
15. PIEPER, J., *Ctnosti*, Česká křesťanská akademie, Praha 2000, ISBN 80-85795-35-4
16. PIEPER, J., *O spravedlnosti*, Křesťanská akademie, Řím 1966
17. PŘIKASKÝ, V., J., *Etika*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000
18. RAHNER, K., VORGRIMLER, H., *Teologický slovník*, Zvon, Praha 1996, ISBN 80-7113-008-5
19. RAHNER, K., WELTE, B., *Novou odvahu k ctnosti*, Vyšehrad, Praha 1998, ISBN 80-7021-173-3
20. RICKEN, F., *Antická filosofie*, 1. díl, Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 1999, ISBN 80-71820-92-X
21. SKOBLÍK, J., *Přehled křesťanské etiky*, Karolinum, Praha 1997, ISBN 80-7184-357-1
22. STANČEK, L., *Ctnosti*, Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 2005, ISBN 80-89170-16-1
23. STANČEK, L., *Všedné dni s Božím slovom*, II. díl, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská kapitula, Spišské Podhradie 1996, ISBN 80-7142-044-1
24. STANČEK, L., *Všedné dni s Božím slovom*, III. díl, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 1996, ISBN 80-7142-045-X
25. ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, Křesťanská akademie, Řím 1981

26. ŠPINER, D., *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*, Univerzita Palackého, Olomouc 2004, ISBN 80-244-0877-5
27. TESSORE, D., *Hlavní neřesti*, Paulínky, Praha 2009, ISBN 978-80-86949-68-0
28. TONDRA, F., *Morálna teológia, Princípy, I.*, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 1994, ISBN 80-7142-023-9
29. WOODS, T., E., Jr., *Jak katolícká cirkev budovala západní civilizaci*, Res Claritatis, Praha 2008, ISBN 978-80-904143-0-3

10.2.1. Časopisy

1. *Univerzum, revue České křesťanské akademie*, ročník XIX, 4/2009, ISSN 0862-8238

10.2.2. Internetové zdroje

1. Benedikt XVI, *O ekonomické krizi z křesťanského pohledu*, Radio Vaticana, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10899>
2. Benedikt XVI., *Poselství k postní době 2010*, <http://cirkev.cz/dokumenty/poselstvi-papeze-benedikta-xvi-k-postni-dobe-2010.html>
3. BROŽ, P., J., *Pastorální epištoly, Studijní materiály KTF UK, (studijní text pro studenty)* <http://www.fatym.com/abcd/k/000046/pastor.html>
4. KONZBUL, P., *Morální teologie*, <http://www.biskupstvi.cz/kc/soubory/konzbula5.doc>
5. MAREČEK, P., *Etika Starého zákona* (z rozhlasového cyklu Bible v liturgii), zveřejněno: http://www.bible-cz.org/bibl_lit/415b.html
6. *O ctnosti spravedlnosti*, http://praha.op.cz/obsah/090311_spravedlnost.htm
7. VÁNĚ, J. *Teorie spravedlnosti* (Pokus o typologii), disertační práce, MU Brno, 2006, (http://is.muni.cz/th/9845/ff_d/DISERTACE-archiv.doc?lang=en)

Pokud není uvedeno jinak, použila jsem k citaci z Písma svatého ekumenický překlad.